

Mehmet Akif Ersoy
Üniversitesi

UYGULAMALI BİLİMLER DERGİSİ

dergipark.org.tr/tr/pub/makuubd

Yıl 2021

Cilt 05

Sayı 02

MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ UYGULAMALI BİLİMLER DERGİSİ

(MAKÜ-Uyg. Bil. Derg.)

(Cilt/Volume:5 Sayı/Issue:2 Yıl/Year:2021)

e-ISSN: 2602-425X

Sahibi / Publisher

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

Rektör, Prof. Dr. Adem KORKMAZ

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Correspondence Manager in Charge

Doç. Dr. Ali APALI

Editör Kurulu

Prof. Dr. Adnan KALKAN

Doç. Dr. Osman AKIN

Doç. Dr. Ali APALI

Alan Editörleri/ Field Editors

Prof. Dr. Adnan KALKAN (Sosyal Bilimler/Social Science)

Doç. Dr. Ali APALI (Sosyal Bilimler/Social Science)

Editör Yardımcısı / Associate Editor

Arş. Gör. İlknur KORKMAZ

Yazışma Adresi / Correspondence

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

Bucak Zeliha Tolunay Uygulamalı Teknoloji ve İşletmecilik Yüksekokulu

BURDUR / Bucak

<http://dergipark.org.tr/tr/pub/makuubd>

makuubd@mehmetakif.edu.tr

Mizanpaj Editörü / Layout Editor

Arş. Gör. İlknur KORKMAZ

Dil Editörü / Language Editor

Arş. Gör. İlknur KORKMAZ

Kapak Tasarım / Cover Design

Öğr. Gör. Yasemin KAYABAŞI

Baskı / Print

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

MAKÜ Rektörlüğü Basım Merkezi-100

Danışma Kurulu-Bilim Kurulu /Advisory Board

Prof. Dr. Adem KORKMAZ (Mehmet Akif Ersoy University)
Prof. Dr. Ali M. AKHMEDOV (Baku State University, Azerbaijan)
Prof. Dr. Arzu ŞENCAN ŞAHİN (Süleyman Demirel University)
Prof. Dr. Asiya CHAUDHARY (Aligarh Muslim University, India)
Prof. Dr. Berrin ONARAN (Dokuz Eylül University)
Prof. Dr. Birgül KUTLU BAYRAKTAR (Boğaziçi University)
Prof. Dr. Cemal ZEHİR (Yıldız Teknik University)
Prof. Dr. Diana DZIDZIGURI (Tbilisi State University, Georgia)
Prof. Dr. Durmuş ACAR (Mehmet Akif Ersoy University)
Prof. Dr. Erdoğan GAVCAR (Muğla Sıtkı Koçman University)
Prof. Dr. Erkan POYRAZ (Muğla Sıtkı Koçman University)
Prof. Dr. Erman COŞKUN (Sakarya University)
Prof. Dr. Fatma Neval GENÇ (Adnan Menderes University)
Prof. Dr. Feriştah SÖNMEZ (Adnan Menderes University)
Prof. Dr. Hakkı BÜYÜKBAŞ (Ardahan University)
Prof. Dr. Hasan DAĞ (Kadir Has University)
Prof. Dr. Hayrettin USUL (İzmir Kâtip Çelebi University)
Prof. Dr. Himmet KARADAL (Aksaray University)
Prof. Dr. Imran SALEEM (Aligarh Muslim University, India)
Prof. Dr. İbrahim Atilla ACAR (İzmir Kâtip Çelebi University)
Prof. Dr. İsmail BEKCİ (Süleyman Demirel University)
Prof. Dr. Kemaleddin TAŞ (Süleyman Demirel University)
Prof. Dr. Lütüfihak ALPKAN (İstanbul Teknik University)
Prof. Dr. Mehmet GENÇTÜRK (Süleyman Demirel University)
Prof. Dr. Mehmet KARACA (Mehmet Akif Ersoy University)
Prof. Dr. Mehmet KARAGÜL (Mehmet Akif Ersoy University)
Prof. Dr. Meltem ÖZTURAN (Boğaziçi University)
Prof. Dr. Mohammad. Ashraf ALİ (Aligarh Muslim University, India)
Prof. Dr. Muazzez BABACAN (Dokuz Eylül University)
Prof. Dr. Mustafa Zihni TUNCA (Süleyman Demirel University)
Prof. Dr. Nawad Ali KHAN (Aligarh Muslim University, India)
Prof. Dr. Nezihe Figen ERSOY (Anadolu University)
Prof. Dr. Nilüfer KOÇAK (Dokuz Eylül University)
Prof. Dr. Oya ERDİL (Gebze Teknik University)
Prof. Dr. Özlem ÇETİNKAYA BOZKURT (Burdur Mehmet Akif Ersoy University)
Prof. Dr. Petraq MILO (University of Tirana, Albania)
Prof. Dr. Ramazan ERDEM (Süleyman Demirel University)
Prof. Dr. Selahattin KARABINAR (İstanbul University)
Prof. Dr. Selim ÇAĞATAY (Akdeniz University)
Prof. Dr. Sotirag DHAMO (University of Tirana, Albania)
Prof. Dr. Yusuf KADERLİ (Adnan Menderes University)

Prof. Dr. Yücel BOZDAĞLIOĞLU (Adnan Menderes University)

Assoc. Prof. Dr. Dababrata CHOWDHURY (University of Suffolk, United Kingdom)

Derginin Amacı ve Kapsamı

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Dergisi, 6 ayda bir olmak üzere (Mart ve Eylül) yılda 2 sayı olarak yayımlanan, elektronik ortamda uygulamalı bilimlerle ilgili olan tüm taraflara ulaşmayı hedeflemektedir. Kısaltılmış adı “MAKÜ-Uyg. Bil. Derg.” olan dergi, bilimsel ve hakemli bir dergi olup, yayım dili Türkçe ve İngilizce dilleridir. Uygulamalı Bilimler Dergisi, tüm uygulamalı bilimler yüksekokullarının ve uygulamalı bilimler fakültelerinin bünyelerindeki bölümlerden ve bu bölümler ile ilişkili uygulamalı sosyal ve beşeri bilimleri kapsayacak şekilde üretilen özgün bilimsel çalışmaları yayımlamayı amaçlamaktadır.

Dergi Kurulları

Dergi yayın kurulunun iki sosyal bilimler alan üyesi, sosyal bilimler alan editörü tarafından, üç yıllığına görevlendirilir. İlgili editörler, yayın kurulu üyelerini gerektiğinde değiştirebilir. Yayın Kurulu ve Editörlerin görevleri, yüksekokuldaki kadrolarına bağlı olup, herhangi bir nedenden dolayı yüksekokuldan ayrılanların görevleri de otomatik olarak sonlanmaktadır. Bu durumda ilgili editör, görevi yüksekokul kadrosunda bulunan bir başka öğretim üyesine devreder. Bilim/Danışma Kurulu üyeleri, editörler tarafından, belirlenen profesör ünvanlı öğretim üyelerinden izinleri doğrultusunda belirlenir. Dergiye gönderilen çalışmaları değerlendirecek olan hakem kurulu üyeleri ise doktor unvanına sahip, öğretim üyelerinin izinleri doğrultusunda ilgili alan editörleri tarafından belirlenir.

Dergi Yayım Süreci ve Kuralları

Dergide yayımlanmak üzere gönderilen bilimsel çalışmalar, editör ve/veya yayım kurulu tarafından dergi ilke ve yazım kurallarına uygunluğu incelenir. Uygun bulunan özgün çalışmalar, bağımsız hakemlik “peer-review” ilkeleri doğrultusunda hakem kurulundan en az 2 hakeme gönderilir. Hakemlerden 15 gün içerisinde değerlendirme kabul onayı gelmediği takdirde çalışma başka bir hakeme gönderilir. Ayrıca değerlendirilmesi amacıyla hakemlerden 1 ay içerisinde değerlendirme raporu gelmediğinde çalışma değerlendirilmek üzere başka bir hakeme gönderilir. Hakemlerden gelecek kararlar doğrultusunda özgün çalışmalarla yayımlanır ya da reddedilir. Dergi yayım ilkelerine ve yazım kurallarına uygun olmayan çalışmalar çalışma sahibine/sahiplerine düzeltmeleri sağlamaları için geri gönderilir.

Dergide yayımlanan çalışmalar için ücret alınmamakla birlikte, çalışması yayımlanan yazar/yazarlara da ücret ödenmemektedir. Ayrıca yazar/yazarlar, dergiye gönderilen çalışmaların tüm yayım haklarının Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Dergisi’ne ait olduğunu kabul eder. Dergide yayımlanan çalışmaların bilimsel ve hukuksal sorumluluğu yazarlarına aittir.

*Dergimizin bu sayısı,
Ömer Hayyam'a
ithaf edilmiştir...*

Editörler'den

T.C. Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Bucak Zeliha Tolunay Uygulamalı Teknoloji ve İşletmecilik Yüksekokulu kurulduğu günden itibaren çağın gerektirdiği bilimsel yeterliliklere sahip, yerele kök salmış ancak evrensel değerlere açık, bilimin rehberliğini ilke edinen, yaratıcı ve eleştirel düşünebilen, özgür ve özgürlükçü, etik değerleri önemseyen, doğa ve çevre bilinci gelişmiş, dinamik, araştırmacı, girişimci özelliklere sahip, sanat ve spor alanlarıyla da ilgili bireyler yetiştirmek ve bilimsel araştırma geliştirme faaliyetleri ile bölgesel ve ulusal sorunlara yönelik çözümler sunan misyonu ve vizyonu doğrultusunda 16. yılını tamamlamak üzeredir. Genç ve aktif kadrosu ile yurtiçi ve yurtdışı bilimsel etkinliklere katılmak başta olmak üzere birçok bilimsel çalışmanın içerisinde bulunmuş ve elde ettiği bilgi ve deneyimi ile **Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Dergisi**'ni bilim dünyasına kazandırmıştır.

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Dergisi, "İstiklalden İstikbale" sloganı ile bilim üreten üniversiteler arasında araştırmacı bir üniversite olarak Mehmet Akif Ersoy'un yaktığı ışık ile özgün sosyal ve beşeri bilimler alanlarına ait çalışmalarını bilim dünyası ile buluşturma amacı ile ilk sayısını 2017 yılının Ekim ayında yayınlamıştır. Dergimiz siz bilim insanlarının sağlayacağı katkılar ile varlığını sürdürmeye ve gelişmeye devam edecektir.

Editör Kurulu

Prof. Dr. Adnan KALKAN

Doç. Dr. Osman AKIN

Doç. Dr. Ali APALI

Bu Sayının Hakemleri (Reviewers for This Issue)

Prof. Dr. Ahmet ERGİN	Pamukkale University
Prof. Dr. Ahmet Nesimi KİŞİOĞLU	Süleyman Demirel University
Prof. Dr. Kemaleddin TAŞ	Süleyman Demirel University
Prof. Dr. Ümit AKCA	Süleyman Demirel University
Assoc. Prof. Dr. Güler Ferhan ÜNAL UYAR	Akdeniz University
Assoc. Prof. Dr. Ünzüle KURT	Çanakkale Onsekiz Mart University
Asst. Prof. Dr. İbrahim Orkun ORAL	Bilecik Şeyh Edebali University
Asst. Prof. Dr. Mehmet Cem BÖLEN	Atatürk University
Asst. Prof. Dr. Nurcan YAĞMURLU	Isparta Uygulamalı Bilimler University
Asst. Prof. Dr. Ömer AYDIN	Manisa Celal Bayar University
Asst. Prof. Dr. Rana CAN	Akdeniz University
Research Asst. Dr. Mehmet DEMİRCİ	Pamukkale University

Dizinler ve Platformlar (Indexes and Platforms)

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Dergisi, uluslararası hakemli ve indeksli bir dergi olup aşağıdaki dizinlerde taranmaktadır.

Google Scholar

Sobiad (Sosyal Bilimler Atıf Dizini)

DRJI (Directory of Research Journals Index)

ASOS Index (Academia Sosyal Bilimler İndeksi)

Index Copernicus (ICI Journals Master List Database for 2019)

MAKÜ UYGULAMALI BİLİMLER DERGİSİ

(MAKÜ-Uyg. Bil. Derg.)

Cilt/Volume 5, Sayı/Issue 2, Yıl/Year 2021

İÇİNDEKİLER

Danışma Kurulu-Bilim Kurulu	
Derginin Amacı ve Kapsamı	
Editörler'den	
Bu sayının hakemleri	
Dizinler ve Platformlar.....	
İÇİNDEKİLER	

Araştırma Makaleleri/Research Articles

Açık Veri ve İş Zekâsı Teknolojisi: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Dava Verileri Üzerine Bir Değerlendirme (Open Data and Business Intelligence Technology: An Evaluation on Istanbul Metropolitan Municipality Lawsuit Data) <i>Muhammet DAMAR, Dilek KARAMAN</i>	206
Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Yaşlanma ve Yaşlılığa Yönelik Tutumlarının Belirlenmesi (Determination of Vocational School Students' Attitudes Towards Senility and Aging) <i>Azime ARISOY, Özgür ÖNAL</i>	229
İşletmelerde Siber Güvenlik Riskleri ve Bilgi Teknolojileri Denetimi: Bankaların Siber Güvenlik Uygulamalarının İncelenmesi (Cyber Security Risks and Information Technology Audit in Businesses: Examination of Banks' Cyber Security Applications) <i>Özen AKÇAKANAT, Ozan ÖZDEMİR, Mehmet MAZAK</i>	246
Estimating Milk Production in Ardahan Province with ARIMA (Box-Jenkins) Model (Ardahan İli Süt Üretiminin ARIMA (Box-Jenkins) Modeli ile Tahmini) <i>Özlem EŞTÜRK</i>	271

Derleme ve Eleştirel Anlatı Makaleleri/Review and Critical Narrative Articles

“Bay Lazarescu'nun Ölümü” Filminin Sağlık Hakkı Bağlamında İncelenmesi (Review of “The Film Death of Mr. Lazarescu” within The Context of The Right to Health) <i>Gamze ÖZBEK GÜVEN, Şerife YILMAZ</i>	282
Michel Foucault'da İktidar ve Güç (Sovereignty and Power at Michel Foucault) <i>Yasemin APALI</i>	290
Dergi Yayın İlkeleri	305
HAKEM DEĞERLENDİRME FORMU	311

Açık Veri ve İş Zekâsı Teknolojisi: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Dava Verileri Üzerine Bir Değerlendirme

Muhammet DAMAR^{1*} , Dilek KARAMAN²

¹ Lecturer Dr., Dokuz Eylül University, Information Technology Department, İzmir, Turkey

² Asst. Prof. Dr., İzmir Demokrasi University, İzmir, Turkey

Geliş Tarihi/Received: 19.03.2021

Doi:10.31200/makuubd.899741

Kabul Tarihi/Accepted: 15.04.2021

Araştırma Makalesi/Research Article

ÖZET

Son yıllarda dünyada açık veriye artan bir ilgi söz konusudur. Kurumların faaliyetlerini daha şeffaf ve verimli sürdürebilmeleri, hesap verilebilmeleri ve vatandaşın bilgilenmesi için, açık veri önemlidir. Kurumlar şeffaflık ilkesine bağlı kalarak faaliyet verilerini kamuya açabilmeli ve araştırmacıların bu veriden daha fazla faydalanmalarına imkân vermeleri gerekmektedir. Bu sayede kamu kurumlarındaki mali ve yönetsel sorunlar veri merkezli ve bilimsel çerçevede kolayca sorgulanabilecektir. Bu çalışmada İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin açık veri olarak sunduğu dava verileri, iş zekâsı teknolojisi ile analizi gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında hukuk verilerinin seçilmesinin nedenleri hukuk verilerinin özünde bir sorundan kaynaklanması, bu verinin sorunun kaynağını tespit etmede nitelikli veri olarak kabul edilmesi, veri setinin açık olarak paylaşılmış olması ve Türkçe literatürde hukuk verilerini kullanan çalışmalara nadiren karşılaşılabildiği olarak gösterilebilir. Açık verinin tercih edilmesindeki neden ise fikri mülkiyet kanunu ile konunun herkesce bağlacı olan lisans hakkı mevzuatından bağımsız olması ve araştırmacıların açık hükümet verilerinden özgür bir şekilde faydalanabilme imkânıdır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi davaların %72,16'sında davalı, %10,84'ü borçlu taraf olarak bulunmaktadır. Dava dosya konuları değerlendirildiğinde, en yoğun açılan üç dava konusu sırasıyla; imar planı iptali (10.671), idari cezanın iptali (5.513), personel işleri hakkında davalar (1.628) şeklindedir. İmar planının iptali davasının yoğun olması, imar planı yapan birim faaliyetlerinin sorgulanmasını gerektiren önemli bir bulgudur. Geliştirilen uygulama, seçilen verinin konusu ve alanı, içerik bakımından niteliği ve kullanılan teknoloji gibi nedenlerden ötürü özgün bir çalışmadır.

Anahtar kelimeler: Açık Veri, Belediyeler, Açık Hukuk Verisi, İş Zekâsı, Veri Analizi.

Open Data and Business Intelligence Technology: An Evaluation on Istanbul Metropolitan Municipality Lawsuit Data

ABSTRACT

There has been an increasing interest in open data around the world in recent years. Open data is important for institutions to carry out their activities more transparently and efficiently, to be accountable and to inform the citizens. Institutions should adhere to the principle of transparency and be able to make their activity data public and allow researchers to benefit more from this data. In this way, financial and administrative problems in public institutions can be easily questioned in a data-centered and scientific framework. In this study, the case data presented by Istanbul Metropolitan Municipality as open data was analyzed with business intelligence technology. The reasons for the selection of court data within the scope of the study can be shown as the fact that court data originate from an inherent problem. This data is accepted as qualified data in determining the source of the problem, the data set is openly shared, and studies that use court data are rarely encountered in the Turkish literature. The reason for choosing open data is that it is independent of the intellectual property law and licensing rights legislation that are bound by everyone, and researchers can freely benefit from open government data. Istanbul Metropolitan Municipality is the defendant in 72,16% of the cases. It is the debtor party in 10,84% of the cases. When the lawsuit file issues are evaluated, the three most intense lawsuit subjects are respectively; zoning plan cancellation (10.671), cancellation of administrative penalty (5.513), lawsuits about personnel affairs (1.628). The fact that the case of annulment of the zoning plan is intense is an important finding that requires questioning the activities of the unit that makes the development plan. The application developed is an original work due to reasons such as the subject and area of the selected data, its content in terms of content and the technology used.

Keywords: Open Data, Municipalities, Open Juristic Data, Business Intelligence, Data Analysis.

1. GİRİŞ

Son yıllarda dünyada açık veriye artan bir ilgi söz konusudur. İçinde bulunduğumuz hızla dijitalleşen dünyada, kamu kurumları ve özel işletmeler ürettikleri veri ve bilgilerin ücretsiz ve yeniden kullanımını sağlamak amacıyla ülkelerinin yasa ve yönetmeliklerine bağlı kalarak veriyi kamuya açmaktadır. Telif hakkı, patent veya benzer koruma yöntemlerine, hukuk ve mevzuat kısıtlamalarına gerek duyulmaksızın veriler, kamuya açık şekilde paylaşılmaktadır.

Bu şekilde paylaşılan veriler açık veri olarak adlandırılmaktadır. Bu veriler, yeni bilgiler edinmek amacıyla pek çok paydaş tarafından bir kaynak olarak görülmektedir. Ayrıca açık veri, vatandaşlar, işletmeler ve hükümetler için yeni hizmet ve yeni ürün oluşturmak veya sağlamak için kullanılmaktadır (Golub & Lund, 2021).

Son zamanlarda açık veri, hızlı artan açıklık talebi bağlamında daha fazla önem kazanmaktadır. Bu doğrultuda ihtiyacın karşılanması için devlet politikası halini almaktadır. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri (Özellikle 44. ABD Başkanı Barack Obama Dönemi) (ObamaWhiteHouse, 2021) ve Avrupa Komisyonu (EuropaData, 2021) bu yöndeki gelişmeleri desteklemiştir. Hatta bu durum kamu ve özel kuruluşları, veri paylaşımı konusunda baskı altına sokmaktadır. Dünyanın her yerinde gerek kamu gerekse özel kuruluşlar verilerini yayınlamaya başlamışlardır (Zuiderwijk vd., 2012, s.156). Türkiye’de açık bilim ve açık veri üzerinde pek çok kamu kurumu ve özel işletme çalışma gerçekleştirmektedir. Bu çalışmalara örnek olarak; Açık Bilim Türkiye (Açık Bilim Türkiye, 2021), Açık Veri İzmir (İzmir Açık Veri, 2021), İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) Açık Veri Platformu (İBB Açık Veri, 2021), Blockchain Türkiye Platformu (Blockchain Türkiye, 2021) gibi çalışmalar belli başlı açık veri kaynakları olarak gösterilebilir. Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) da bu yönde Açık Bilim Politikası (TÜBİTAK Açık Bilim, 2021) yayınlamıştır.

Kazaz (2020, s.1), dünya üzerinde pek çok yerel yönetim ve kamu dairesi verilerini açık bir şekilde halkın kullanımına açtığını ifade etmiştir. Vatandaşlarına bu şekilde kolay erişim hakkı sunan devletlerin, topluma karşı şeffaflık ve hesap verilebilirlik ilkelerini yerine getirdiğini belirtmiştir. Kamu kurumları verilerinin şeffaflığı, vatandaşlara hükümetin nasıl çalıştığına dair bir fikir vermektedir. Devlet verilerine erişim, kamu yararına bir konudur. Çünkü eylemleri halkı birçok yönden etkiler. İnternetin yaygınlaşması ve bilgi teknolojilerinin hızlı gelişimi ile açık verinin paylaşımı ve erişimi kolaylaşmıştır. Öte yandan, kişisel veriler bazen devlet verilerinin bir parçasıdır ve mahremiyetlerini korumak vatandaşların yararınadır. Bu zıt beklentiler, özellikle önemli miktarda kişisel verinin bulunduğu yargıda bu tür verilerin yayınlanmasını zorlaştırmaktadır (Marković vd., 2016). Elbette açık verinin paylaşılmasında Kişisel Verilerin Kullanımına Dair Kanunun (KVKK, 2016) gereksinimleri dikkate alınıp bu kanuna bağlı kalınarak kurumların verilerini paylaşması gerekmektedir.

Araştırmacılar, kamuya açılan açık veri sayesinde ilgili alandaki kurumların faaliyetleri üzerinde değerlendirmeler yapabilmektedir. Sunulan veri ve verinin niteliği dikkate alınarak oluşturulan sorular ve araştırmacının konuya ilgisi, verilerden edinilecek fayda için önem

taşımaktadır. Veri değerini ve kıymetini araştırmacı tarafından ortaya konulan sorulara verdiği cevaplar sonucunda bulabilmektedir. Açık veri için araştırmacı, farklı bir ülkede çalışan bir akademisyen olabileceği gibi, aynı kurumda farklı birimde çalışan bir memur da olabilir. Bu bağlamda üzerine çalışılan veri sayesinde yönetsel faaliyetler için daha iyi karar verebilmek, alan hakkında daha iyi değerlendirme yapabilmek önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Karar verme ve veri sözcükleri iç içe geçtiğinden dolayı güncel teknolojilerin kullanımı önemli hale gelmiştir. İş zekâsı teknolojisi bu konuda uygulanabilecek çözümlerden bir tanesidir. İş zekâsı, işletmelerin geçmişten günümüze ürettikleri büyük ölçekli ham verilerini yönetmek, anlamlı bilgilere dönüştürmek için kullandıkları süreçler ve teknolojilerdir. Bu anlamlı bilgileri kullanarak, işletmeler süreçlerindeki eğilimleri görebilmekte ve gelecek için tahminlerde bulunabilmektedirler. Kurum, tahmin ettiği sonuçla, kararın etkin bir şekilde alınmasına olanak sağlayacak yararlı bir dizi strateji oluşturabilmektedir.

Karar verme teknikleri genellikle, orta ve üst düzey yöneticilere yönelik, karar destek sistemleri ve uzman sistemlerin içerisine bir bileşen olarak girmekte, bilgi sistemi içerisinde bütünleşik olarak kullanılabilir. İş zekâsı, operasyonel seviyeden yönetici seviyesine kadar her kademede çalışanlara yönelik performans çıktıları sunulabilmektedir. Ayrıca günlük veya daha uzun dönemleri kapsayacak şekilde performans yönetim mekanizması sağlamaktadır. Diğer karar destek sistemleriyle de bütünleşik olarak çalışabilen iş zekâsı, veri yönetimi, veri analizi, verinin görselleştirilmesi, veri madenciliği gibi yöntemlerin kullanımı için araçları içinde barındırmaktadır.

Açık veri ve iş zekâsı teknolojilerini kavramsal olarak değerlendirildiğimizde, birbirine organik bağı olan ve verinin etkin değerlendirilmesi, verinin üzerinden yöneticiye veya araştırmacıya karar veya varsayım açısından destek olması adına önemli iki kilit teknoloji ve yaklaşım olduğu ifade edilebilir. Çalışma bu yönüyle İBB'nin açık veri portalında (Bakınız, İBB Açık Veri, 2021) yer alan hukuk verilerini, iş zekâsı teknolojisi kullanarak bir değerlendirme ortaya koymaktadır. Gerçekleştirilen çalışmanın Türkiye'deki açık veri konusunun içinde bulunduğu durumu ortaya koyması ve değerlendirmesi, bunu iş zekâsı gibi çok güncel bir teknoloji ile bir kamu kurumunun hukuki faaliyetlerini içinde barındıran bir açık veri ile ortaya koymasının farklı ve değerli görülmektedir. Yapılan literatür araştırmasında iş zekâsı ve açık veri konularında literatürde önemli bir boşluğun olduğu görülmüştür. Ayrıca açık veri ve bu verinin kamu kurumları tarafından paylaşılmasının hukuka ne kadar uygun olduğu konusuna makalenin bütününde cevap aranmaktadır. Tüm bunların yanında yaklaşık yirmi milyon nüfusa sahip ve dünyanın en büyük metropollerinden birisi olan İstanbul'un büyükşehir

belediyesine ait dava verilerinin niteliği ve verilerin analizi sonucunda yapılan değerlendirme de alanda çalışanlara farklı bir bakış açısı sunacaktır. Çalışma, geliştirilen uygulama için seçilen veri kaynağı, verinin niteliği ve kullanılan teknoloji açısından alan için önem ve değer taşımaktadır.

2. AÇIK VERİ, AÇIK BİLİM VE AÇIK HÜKÜMET VERİLERİ

Açık veri terimi, çoğu paydaş tarafından hükümet, sağlık, bilim ve tarım gibi pek çok alanda sıklıkla kullanılmaktadır. Bu alanların her bir paydaşı, farklı biçimlerde yayınlanan açık verilere erişebilir. Açık veri teriminin genel olarak kabul gören tanımı, bir web sayfası aracılığı ile internet üzerinden kolayca ve serbestçe erişilebilen, okunabilir biçimde yayınlanan, paylaşılabilen ve herhangi bir kullanıcı veya paydaş için yeniden kullanımına izin verilmiş olan veri şeklindedir (Carolan vd., 2015). Açık veri platformları veya portalları, verilere dayalı yenilikçi yazılım uygulamaları ve hizmetleri geliştirmek ve sunmak amacıyla bireysel yazılım geliştiricileri, araştırmacılar veya konuyla ilgili pek çok kişi veya kurum tarafından kullanılabilir (Kostovski vd., 2012). Bu durum açık verinin felsefesi ile doğrudan örtüşmektedir. Halonen (2017) açık veriyi, herkes tarafından serbestçe tekrar tekrar kullanılabilen ve dağıtılabilen veriler olarak özetlemiştir. Açık veri geliştirme modeline göre açık veri yönetim süreci beş adımdan oluşur ve bu adımlar; açık verinin kontrol edilmesi, erişimi, kullanımı ve yeniden kullanılması; yeni açık veri kümesi oluşturma; açık verileri değerlendirme ve seçme; açık verileri dönüştürme; açık verileri kontrol etme veya yayınlama, şeklindedir (Sowe & Zettsu, 2015).

Açık veri kolayca ve uygun formatta her zaman erişilebilir, kullanılabilir ve paylaşılabilir. Bu nedenle diğer veri türlerinden farklı olarak, tüm paydaşlar için ilgili alana etkin katkı sağlama açısından büyük öneme sahiptir. Birbiriyle ilişkili veriler arasında bağlantılar oluşturmak, paydaşların ilgili alanlarda çok daha karmaşık verilere erişmesini sağlar. Bu kadar değerli verilere erişim, paydaşlar tarafından ilgili alana değerli katkılar sağlamada olumlu bir etkisi vardır (Bizer vd., 2009).

Son on yılda dünyada açık veriye artan bir ilgi söz konusudur. Dünyada başlayan açık veri girişi, European Data Portal verisine göre Avrupa'da 35 ülkede, Open Data Barometer'in yayınladığı rapora göre ise dünyada toplam 115 ülkede mevcuttur. Dünya genelinde açık veri çalışmaları hız kazanmış ve araştırmacılar, vatandaşlar ve özel şirketlerin özgürce indirilebilen ve erişilebilen açık veriye ulaşması sağlanmıştır (Kazaz, 2020, s.9). Bu çalışmada kullanılan

veri, bahsedilen açık veri kaynaklarından bir tanesi olan İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) Açık Veri Platformundan elde edilen İBB'ye ait dava verileridir.

Open Definition (2021), bilgi ile ilgili olarak “açık” veya “açıklık” sözcüğünün anlamını netleştirmektedir. Açıklık, herkesin katılabileceği, sağlam, müşterekleri teşvik eden ve birlikte çalışabilen veri olarak ifade edilmektedir. Bilgi eğer erişim, kullanma, değiştirme ve paylaşma özgürlüğüne sahipse açıktır. Ayrıca Rouder (2016), “açık bilimin kritik bir parçası açık veridir” şeklinde ifade etmiş ve ham verileri talep üzerine herkesin kullanımına sunma eylemi olarak belirtmiştir. Son zamanlarda, araştırmacıların verilerini açık hale getirmeleri bilimsel faaliyetlerdeki araştırma maliyetlerini düşürücü bir etken olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Açık bilim, bilgi yaratma ve yaymanın geleceği hakkında çok sayıda varsayımı kapsayan şemsiye bir terimdir. Açık bilim, bilim dünyasının özellikle son zamanlarda yoğun kullandığı moda sözcüklerinden biridir. Dahası, bilimsel bilginin yaratılması ve yayılmasının geleceğine ilişkin her türlü değişikliği açıkça kapsayan, canlı ve gelişen bir yapıdır. Aslında, bu terim alan araştırmacıları ve diğer paydaşlar üzerinde oldukça farklı anlamlar uyandırmaktadır. Kamu tarafından finanse edilen bilgiye erişim hakkı (Yayınlar açık erişim) veya araştırma ile toplum arasında daha iyi bir köprü kurma talebi (Vatandaş bilimi), işbirliği için ücretsiz olarak kullanılabilen araçların geliştirilmesi (Bilim adamları için sosyal medya platformları) bu kavramlara örnek gösterilebilir. Bu bakış açısından, açıklık hemen hemen her şeye atıfta bulunabilir: Bilgi yaratma süreci, sonucu, araştıran kişinin kendisi veya araştırma ile toplumun geri kalanı arasındaki ilişki (Fecher & Friesike, 2014, ss.17-18).

Kamu kurumlarının açık veriden elde edilen pek çok faydanın yanında, açık verinin sağladığı ekonomik katkı üzerinde durmak gerekmektedir. Avrupa Veri Portalı tarafından açık verilerin ekonomik değeri araştırılmış ve elde edilen veride 2019 yılı için açık verinin oluşturduğu pazarın büyüklüğünün 184 milyar Avro olduğu belirtilmiştir. Bu pazarın 2025 yılı içinde 199,51 milyar Avro ile 334,21 milyar Avro arasında olacağı tahmin edilmektedir (European Data Portal, 2021).

Açık veriler, özünde çok çeşitli farklı unsurların bir birleşimidir ve bu nedenle, farklı insan grupları için farklı hedefler ve faydalarla ilişkilendirilir. Tek bir hedef modeli yoktur, hedeflerin ve potansiyel faydaların birlikte bir derlemesini oluşturan birbiriyle ilişkili çeşitli uygulama alanları vardır (Halonen, 2017). Dahası, örneğin Rufus Pollock'un ileri sürdüğü gibi, açık veri, kendi başına bir amaç değil, esasen bir amaca yönelik bir araçtır (Pollack, 2011).

Dolayısıyla açık verinin hedefleri, ekonomi, demokrasi veya kamu hizmetleri alanında belirlenen hedeflerle ilişkilidir.

Daha şeffaf ve verimli bir hükümet yapılanması için, oluşturabileceği potansiyel etki değerlendirildiğinde açık veriden daha fazla faydalanılması gerektiği ifade edilebilir. Toplumsal sorunlar, bunların bilimsel çerçevede değerlendirilmesi, artan ticari faaliyetlerin ve harcamaların yönetimi, şeffaflık ilkesiyle sorgulanması daha kolay gerçekleşebilir. Welle Donker ve van Loenen (2017, s.284) açık veri konusunun şu anda sıcak bir konu olduğunu ifade etmiştir. Ülkeler ve kuruluşlardaki açık verilerin durumunu tanımlamak ve izlemek için pek çok açık veri değerlendirme çerçevesi geliştirildiğini ifade etmişler ve bu değerlendirme çerçevelerindeki yüksek puanlara rağmen, açık devlet verilerinin (Open Government Data) hala gerek verinin niteliği gerekse kaynakların çokluğu hususunda beklentileri karşılayamadığını ifade etmişlerdir.

Açık Hükümet Verileri web sitesinden elde edilen veriler ışığında (Opengovdata, 2021), açık hükümet verileri değerlendirildiğinde, hükümet verileri, aşağıdaki ilkelere uygun bir şekilde kamuya açıklanırsa açık kabul edilmektedir:

- **Tam ve eksiksizlik:** Tüm veriler herkese açık olarak kullanıma sunulmuştur. Herkese açık veriler, geçerli gizlilik, güvenlik veya ayrıcalık sınırlamalarına tabi olmayan verilerdir.

- **Birincil öncelikli:** Veriler, toplu veya değiştirilmiş formlarda değil, mümkün olan en yüksek ayrıntı düzeyinde toplandığı gibidir.

- **Zamanında:** Verilerin değerini korumak için veriler gerektiği kadar hızlı bir şekilde sunulur.

- **Erişilebilir:** Veriler, çok çeşitli amaçlar için en geniş kullanıcı yelpazesine sunulur.

- **İşlemeye ve analiz yapmaya uygun:** Veriler, otomatik işlemeye izin verecek şekilde makul şekilde yapılandırılmıştır.

- **Adil:** Veriler, kayıt zorunluluğu olmaksızın herkes tarafından kullanılabilir.

- **Telif ile korunmaz:** Veriler, üzerinde hiçbir kuruluşun münhasır kontrole sahip olmadığı bir formatta mevcuttur.

• **Lisans gerekmez:** Veriler herhangi bir telif hakkı, patent, ticari marka veya ticari sır yönetmeliğine tabi değildir. Makul gizlilik, güvenlik ve ayrıcalık kısıtlamalarına izin verilebilir. Uygunluk gözden geçirilebilir olmalıdır.

Açık hükümet verilerinin tercih edilmesi, fikri mülkiyet kanunu ile konunun bizleri bağladığı lisans hakkı mevzuatından bağımsız olması ve araştırmacıların açık hükümet verilerinden bağımsız bir şekilde faydalanabilmesi gerçeğidir. Açık hükümet verileri için yine aynı sitede sözü edilen “kamuya-halka açıklık”, “veri” ve “incelenebilir” sözcüklerini açmakta fayda olacaktır. Bu tanımlar veya kavramlar şu şekilde açılabilir (Opengovdata, 2021):

• **Kamuya-halka açık:** Açık Hükümet Verileri ilkeleri, hangi verilerin halka açık olacağını hangisinin olmayacağını ele almaz. Gizlilik, güvenlik ve diğer kaygılar, veri setlerinin halka açık olup olmama durumunu özetle paylaşılmasını yasal olarak (ve haklı olarak) engelleyebilir. Aksine, bu ilkeler, kamuya açık verilerin “açık” olarak kabul edilmesi için karşılaması gereken koşulları belirtmektedir.

• **Veri:** Elektronik olarak saklanan bilgiler veya kayıtlar olarak ifade edilmektedir. Örnekler arasında belgeler, sözleşmelerin veritabanları, duruşmaların tutanakları ve olayların sesli-görsel kayıtları yer alabilmektedir. Fiziksel eserler gibi elektronik olmayan bilgi kaynakları, Açık Hükümet Verileri ilkelerine tabi olmasa da, bu tür kaynakların mümkün olduğu ölçüde elektronik olarak kullanılabilir hale getirilmesi her zaman teşvik edilmektedir.

• **İncelenebilir:** Verileri kullanmaya çalışan kişilere yanıt vermek için bir irtibat kişisi atanmalıdır. İlkelerin ihlali ile ilgili şikâyetlere yanıt vermek için bir irtibat kişisi atanmalıdır. Bir idare veya adli mahkeme, ajansın bu ilkeleri uygun şekilde uygulayıp uygulamadığını inceleme yetkisine sahip olmalıdır.

Yukarıdaki tanımlar göz önünde bulundurulduğunda Türkiye’de açık verinin kullanımı ve ortaya çıkacak hukuki problemler sonrasında yapabilecekler konusunda yeterli olmadığımız, bu alanda daha fazla çalışma ve araştırmanın gerçekleştirilmesi gerektiği ifade edilebilir. Konunun tüm kamu kurumlarını bağlayacak bir bütünsellik ve kapsamda, tüm kanunlar ile ilişkili, çatı bir yapıya kavuşturulması gerektiği ifade edilebilir. Bu sayede açık verinin kullanımından doğabilecek sakıncalar hususunda gerek veri sahibi kurum ve kuruluşların zarar görmesi engellenecek, gerekse bu veriden faydalanacak araştırmacıların korunması, araştırma bulgularının ilgili kurumların etkinliğini artırması, alana katkı sunması sağlanabilecektir.

3. İŞ ZEKÂSI

İş zekâsı, şirketlerdeki bilgisayar biliminin rolünü, verileri pasif olarak depolamaya yönelik bir teknolojiden, önemli işletme faktörlerini zamanında tespit etmek ve stratejik kararların alınmasındaki zorlukları ortadan kaldırmak için kullanılabilecek bir disiplindir. İş zekâsı, şirketlerdeki bilgisayar biliminin rolünü, verileri pasif olarak depolamaya yönelik bir teknolojiden, önemli işletme faktörlerini zamanında tespit etmek ve stratejik karar sorunlarını etkin bir şekilde çözmek için bir disiplin haline getirmiştir. Bununla birlikte, mevcut değişken ve öngörülemez piyasa senaryolarında, karar vericilerin ihtiyaçlarına da hızla cevap verebilmekte, karar vericiler için iş zekâsı sistemleri bir çözüm olarak ortaya koyabilmektedir.

İş zekâsı, karar vermeyi geliştirmek için kullanılan bir teknoloji ve uygulama koleksiyonudur (Mudzana & Maharaj, 2015, s.2). İş zekâsı, iş dünyasında bilinçli kararları destekleyen teknoloji ve araçlar için kavramsal bir şemsiye olarak tanımlanmaktadır (Wowczko, 2013, s.1107). Oluşturulan bilgi ve beceriler, organizasyonlara değer ve rekabet avantajı yaratma ve sürdürme potansiyeli sağlamaktadır (Mitchell & Boyle, 2010, s.67). İş zekâsı, organizasyonlarda çeşitli amaçlarla kullanılabilmekte, kullanıcı sayısı ve kullanım alanları karar desteği ihtiyaçları doğrultusunda farklılık gösterebilmektedir. Getirdiği yeniliklere paralel olarak, yaygınlaşma hızı da artan bir eğilim göstermektedir (Ateş, 2008, s.45). İş zekâsının, kullanıcılarına verilerini birleştirme, analiz ve raporlama işlevlerini sunarak kuruluşun verilerinin en iyi şekilde kullanılmasına olanak tanıyan bir bilgi ve iletişim teknolojisi aracı olduğunu da tanımlar içerisinde vurgulanan bir ifadedir (Hartley & Seymour, 2010, s.116).

İş zekâsı, operasyonel düzeyden strateji düzeyine kadar çok çeşitli işletme kararlarını desteklemek için kullanılabilmektedir. Temel işletme kararları, fiyatlandırma veya malzeme planlama gibi günlük operasyonları içermektedir. Stratejik iş kararları, bir işletme olarak kalmaya devam edip etmeme (öncelikler), yüksek düzeyde hedefler ve yönergeler gibi uzun vadeli etki faaliyetlerini içermektedir. İşletme, hem harici (piyasadan, sosyal medyadan elde edilen veriler) hem de dâhili (finans ve operasyon verileri gibi) bilgilere ihtiyaç duymaktadır. Bu veriler birleştirildiğinde, gerçekte herhangi bir tekil veri kümesinin sağlayamayacağı düzeyde zekâ ortaya koyan eksiksiz bir resim oluşturulabilmektedir (Pham vd., 2016, s.569).

İş zekâsı projelerinin başarılı bir şekilde sonuçlandırabilmek için bazı zorlukların üstesinden gelmek gerekebilir. Projenin başarılı olabilmesi için, birim bazlı gerçekleştirebilecek

proje veya projenin parçaları için odaklanılmış, ihtiyaca dönük çalışmaların gerkesinimi; yetenekli ekip üyelerine olan gereksinim; kapsamlı ihtiyaçların iyi bir şekilde özümsemediği proje planlaması; verilerin standardizasyonun ve kalitesinin sağlanması, gerek görülen iş zekâsı araçlarının ihtiyaç ve proje kapsamında kullanılması gerekmektedir. Seddon (1997, ss.242-246), sistem kalitesi, başarılı bir iş zekâsı konumlandırılması için önemli bir faktör olduğu ifade edilmiştir. Geçmiş araştırmacılar, sistem kalitesini, sistemde hata olup olmadığı, kullanıcı arayüzünün tutarlılığı, kullanım kolaylığı, dokümantasyon kalitesi ve program kodunun kalitesi ve bakımı olarak tanımlamışlardır.

İş zekâsı, işletmelerin geçmiş ve güncel verilerdeki büyük ölçekli ham verileri yönetmek ve bunları anlamlı bilgilere dönüştürmek için kullandıkları süreçleri ve teknolojileri kapsar. Bu anlamlı bilginin bir sonucu olarak, işletmeler veya kurumlar operasyonlardaki eğilimleri görebilir ve gelecek için tahminlerde bulunabilir. Kurum, tahmin ettiği sonuçla kararın etkili bir şekilde alınmasını sağlayacak bir dizi faydalı strateji oluşturabilir (Foley & Guillemette, 2010; Elena, 2011; Pham, 2016). İş zekâsı, sisteminin temel süreci verilerin bilgiye, kararlara ve nihayetinde eyleme dönüştürülmesine dayanmakla birlikte genel bir mimariye de sahip olduğu söylenebilir (Sharda vd., 2015, s.43; Eckerson, 2003, s.32). Kamu kurumları ve özel işletmeler faaliyetlerini sürdürmek için karar desteğine ihtiyaç duyan dinamik kuruluşlar veya kurumlardır. Bu nedenle iş zekâsı, gerekli desteği karşılamak için ilgili bir dizi araç ve teknoloji sağlamaktadır.

İş zekâsı hacim ve önem bakımından büyümeye devam ettikçe, iş zekâsının organizasyonlarda başarılı bir şekilde konuşlandırılması ihtiyacı artmaktadır (Heinrichs & Lim, 2003, ss.103-104). Abukari ve Job (2003, s.15), iş zekâsını başarılı bir şekilde uygulamak için altı aşamalı bir yaklaşım önermektedir. Bu aşamalar şu şekildedir: (1) iş stratejileri ve hedefleriyle bağlantılı iş zekâları ihtiyaçlarını tanımlama, (2) çoklu veri kaynaklarını tanımlama, (3) konu odaklı bir veritabanı oluşturmak için verileri ayıklama, dönüştürme ve yükleme, (4) kuruluşun seçmesine yardımcı veritabanını görüntülemek ve analiz etmek için bir raporlama motoru, (5) standart raporlar oluşturmak ve kurumsal performansın temel itici güçleri hakkında içgörüler elde etmek için geçici analiz ve veri madenciliği yapmak ve (6) doğru kararı sağlamak için işletme çapında bir dağıtım planlamak.

İş zekâsı teknolojisini yukarıda ortaya konulan unsurlar dikkate alınarak değerlendirelim. Bu teknoloji için veri, temel kaynak veya başka bir deyişle bir nevi hammadde niteliği taşımaktadır. Bilgi hiyerarşisi içinde yer alan; veri, enformasyon, bilgi ve bilgelik

konuları iş zekâsı teknolojisi ile doğrudan örtüşmektedir. Bilginin yönetsel faaliyetlerde, karar vericilerin belleğinde hayat bulması için iş zekâsı gibi teknolojilere ihtiyaç vardır. Açık veri, bilginin dönüşümü ve oluşturduğu etki bakımından kritik değere sahip önemli bir veri kaynağı veya yaklaşımdır.

4. METODOLOJİ

İş zekâsı ve veri madenciliği kapsamında yapılan bilimsel araştırmalar sonucunda ortaya çıkan yayınlar ile birlikte toplanan veri değer taşımaktadır. İşletmeler bünyesinde büyük ölçekli veriler toplansa da bu verilerin taşıdığı gizlilik ve özellikler nedeniyle genellikle bilimsel çalışmalarda sıklıkla yer bulamamaktadır. Özellikle metodolojik çalışmaların geliştirilmesi, çalışmalar arasında kıyaslamalar yapılabilmesi, eğitsel amaçlı kullanılabilmesi adına, verilerin paylaşılması beklenmektedir. Bu amaçla geliştirilmiş veri paylaşım platformları bulunmaktadır ve gönüllülük esasıyla, çalışmalarda kullanılan veriler bu platforma bağışlanabilmektedir. Bu tür sistemler açı veri sistemleri veya portalları olarak adlandırılmaktadır. Bağışlanan verilerin kullanıldığı çalışmalara da bu sayede ulaşmak mümkün olmaktadır. Çalışmada, İBB Dava Bilgileri başlıklı veri setinden yararlanılmış (İBB Açık Veri, 2021) ve iş zekâsı araçları yardımı ile veri pek çok boyutta analiz edilmiştir.

Çalışmada hukuk veri setinin seçilme nedeni, Türkçe literatürde hukuk verilerine çok nadir karşılaşılmaması ve veri setinin herkese açık olmasıdır. İstanbul sadece Türkiye'nin değil dünyanın en önemli şehirlerinden birisi olması itibarıyla, bu kenti ilgilendiren dava verilerinin analizinin önemli görülmesi ve ilginç olacağı düşüncesi de bir başka nedendir. İBB Hukuk müşavirliği tarafından İBB'nin yıllar içinde taraf olduğu davalar 13 Şubat 2020 güncelleme tarihiyle kamuya açılmıştır. Aşağıda Şekil 1 üzerinde verinin excel görünümü, veri künye bilgileri, Tablo 1 üzerinde dava bilgileri veri sözlüğü bilgileri sunulmaktadır. Verinin en son güncellenme ve oluşturulma tarihi, 13 Şubat, 2020, Excel (Xlsx) formatında, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Açık Veri Lisansı ile dağıtılmakta, veri büyüklüğü 2.7 MegaByte, veri seti id'si "F6695c85-7798-49e5-A041-0e9d3616a75a", resource id "C184a1a9-05ed-4ea6-Afce-09bb5b86b78e", değişim id'si "3da25038-527f-488c-B1b0-9cf04913b649" şeklindedir. Elde edilen dava kayıt sayısı 64.292'dir. Bu verilere <https://data.ibb.gov.tr/dataset/ibb-dava-bilgileri> adresi üzerinden ilgili tanım numaralarını (ID: c184a1a9-05ed-4ea6-afce-09bb5b86b78e) kullanılarak ulaşılabilir.

Yayınlar/Notlar:

CASE	CATEGORY	IBR_ABBREVIATIVE	CASE_FILE_SUBJECT	CASE_OPENING_YEAR	COURT_TYPE	COURT_NAME	COURT_HOUSE	CTY_CODE/CITY
1	VERGİ	DYVALI	İLAN REK. ASMA TAHL. VERGİ	1997	VERGİ MAHKEMESİ	İstanbul 1. Vergi Mahkemesi		34/İSTANBUL
2	İDARE	DYVALI	İTİM. ÖĞÜR İDRE	1995	İDARE MAHKEMESİ	İstanbul 3. İdare Mahkemesi		34/İSTANBUL
3	İDARE	DYVALI	İTİM. ÖĞÜR İDRE	1995	İDARE MAHKEMESİ	İstanbul 3. İdare Mahkemesi		34/İSTANBUL
4	İDARE	DYVALI	ÖĞÜR İDARE SÜLMERİN İTALİ	1997	İDARE MAHKEMESİ	İstanbul 1. İdare Mahkemesi		34/İSTANBUL
5	İDARE	DYVALI	ÖĞÜR İDARE SÜLMERİN İTALİ	1997	İDARE MAHKEMESİ	İstanbul 4. İdare Mahkemesi		34/İSTANBUL
6	İDARE	DYVALI	ALACABLI(İFAE)	1998	İDARE MAHKEMESİ	İstanbul 3. İdare Mahkemesi		34/İSTANBUL
7	İDARE	DYVALI	İMAR PLANININ İPTALİ	1998	İDARE MAHKEMESİ	İstanbul 3. İdare Mahkemesi		34/İSTANBUL
8	İDARE	DYVALI	İMAR PLANININ İPTALİ	1998	İDARE MAHKEMESİ	İstanbul 3. İdare Mahkemesi		34/İSTANBUL
9	İDARE	DYVALI	ÖĞÜR İDARE SÜLMERİN İTALİ	1998	İDARE MAHKEMESİ	İstanbul 2. İdare Mahkemesi		34/İSTANBUL
10	İDARE	DYVALI	İMAR PLANININ İPTALİ	1998	İDARE MAHKEMESİ	İstanbul 1. İdare Mahkemesi		34/İSTANBUL
11	İDARE	DYVALI	İMAR PLANININ İPTALİ	1998	İDARE MAHKEMESİ	İstanbul 1. İdare Mahkemesi		34/İSTANBUL
12	İCRA İCRA	BORÇLU	Ak Eriş ve Hacıoğlu Karşılıklı Arz Talebi	1999	İCRA MÜDÜRLÜĞÜ	Beykoz İcra Dairesi	Beykoz İl	34/İSTANBUL
13	VERGİ	DYVALI	İLAN REK. ASMA TAHL. VERGİ	1999	VERGİ MAHKEMESİ	İstanbul 1. Vergi Mahkemesi		34/İSTANBUL
14	İDARE	DYVALI	İMAR PLANININ İPTALİ	2000	İDARE MAHKEMESİ	İstanbul 1. İdare Mahkemesi		34/İSTANBUL
15	İCRA İCRA	ALACABLI	Pasa Borçları veya Teminat Verilmesi	2000	İCRA MÜDÜRLÜĞÜ	İstanbul 18. İcra Dairesi	İstanbul A	34/İSTANBUL
16	İCRA İCRA	ALACABLI	Bilgiyi Talep eden Ödeme (İMİ)	2000	İCRA MÜDÜRLÜĞÜ	İstanbul 12. İcra Dairesi	İstanbul A	34/İSTANBUL
17	İDARE	DYVALI	İMAR PLANININ İPTALİ	2000	İDARE MAHKEMESİ	İstanbul 1. İdare Mahkemesi		34/İSTANBUL
18	İDARE	DYVALI	ÖĞÜR İDARE SÜLMERİN İTALİ	2000	İDARE MAHKEMESİ	İstanbul 4. İdare Mahkemesi		34/İSTANBUL
19	İCRA İCRA	ALACABLI	Pasa Borçları veya Teminat Verilmesi	2001	İCRA MÜDÜRLÜĞÜ	Bakırköy 5. İcra Dairesi	Bakırköy İl	34/İSTANBUL
20	İDARE	DYVALI	ALACABLI	2001	ASLİYE İCRAET MAHKEMESİ	İstanbul 4. Asliye İcraet Mahkemesi	İstanbul A	34/İSTANBUL
21	İDARE	DYVALI	ÖĞÜR İDARE SÜLMERİN İTALİ	2001	İDARE MAHKEMESİ	İstanbul 5. İdare Mahkemesi		34/İSTANBUL
22	İCRA İCRA	ALACABLI	Pasa Borçları veya Teminat Verilmesi	2001	İCRA MÜDÜRLÜĞÜ	İstanbul 18. İcra Dairesi	İstanbul A	34/İSTANBUL
23	İDARE	DYVALI	ALACABLI	2001	ASLİYE İCRAET MAHKEMESİ	Mitliközüne 2. Asliye İcraet Mahkemesi		34/İSTANBUL
24	İDARE	DYVALI	TAKMİNAT (HUK)	2001	ASLİYE İCRAET MAHKEMESİ	Bakırköy 7. Asliye İcraet Mahkemesi	Bakırköy İl	34/İSTANBUL
25	İCRA İCRA	ALACABLI	Pasa Borçları veya Teminat Verilmesi	2001	İCRA MÜDÜRLÜĞÜ	Bakırköy 7. İcra Dairesi	Bakırköy İl	34/İSTANBUL
26	VERGİ	DYVALI	İLAN REK. ASMA TAHL. VERGİ	2002	VERGİ MAHKEMESİ	İstanbul 1. Vergi Mahkemesi		34/İSTANBUL
27	İDARE	DYVALI	TRAFİK KAZ. AZİM (HUK)	2002	ASLİYE İCRAET MAHKEMESİ	İstanbul 12. Asliye İcraet Mahkemesi	İstanbul A	34/İSTANBUL
28	CEZA	YAKINAN	MÜHÜR FENİ	2002	ASLİYE CEZA MAHKEMESİ	Bakırköy 10. Asliye Ceza Mahkemesi	Bakırköy İl	34/İSTANBUL
29	İDARE	DYVALI	İMAR PLANININ İPTALİ	2002	İDARE MAHKEMESİ	İstanbul 6. İdare Mahkemesi		34/İSTANBUL
30	İDARE	DYVALI	İMAR PLANININ İPTALİ (BOR)	2002	İDARE MAHKEMESİ	İstanbul 4. İdare Mahkemesi		34/İSTANBUL

Verilen bilgiler, kurgulanan bir problem üzerinden Power BI (Power BI, 2020) ortamında gerçekleştirilen analizler ile örneklendirilmektedir. Power BI, Microsoft firması tarafından sunulan, hem veri üzerinde önışlemeler yapabilmek ve görsel araçlar geliştirmek, hem de ileri analizler gerçekleştirmek üzere pek çok araç sağlayan bir iş zekâsı ortamıdır. Çeşitli yetkilendirmelerle, oluşturulan uygulamaların organizasyon bünyesinde gerçek zamanlı ve paylaşımlı kullanılmasını sağlayan modüllere sahiptir. Uygulama örneği için bu ortamın seçilmesinin temel nedeni, örnek uygulamaların MS-Excel hesap tabloları üzerinden sunulması ve bu anlamda kolay, etkin ve tam bir uyum sağlanabilmesidir.

Tablo 1. İBB dava verileri veri sözlüğü

Kolon	Tip	Açıklama
STATUS	Text	Dava durum bilgisini içerir.
CASE_TYPE	Text	Dava tipini içerir, dava, icra gibi.
CASE_CATEGORY	Text	Dava kategorisini içerir.
IBB_ADJECTIVE	Text	İBB'nin davadaki rolünü içerir.
CASE_FILE_SUBJECT	Text	Dava dosyası konu bilgilerini içerir.
CASE_OPENING_YEAR	Numeric	Dava açılma yılı bilgisini içerir.
COURT_TYPE	Text	Mahkeme türü bilgisini içerir.
COURT_NAME	Text	Mahkeme adı bilgisini içerir.
COURT_HOUSE	Text	Mahkeme yeri bilgisini içerir.
CITY_CODE	Numeric	Şehir kodu bilgisini içerir.
CITY	Text	Şehir bilgisini içerir.

Çalışmada yürütülen analizlerde veri seti kaynaklı bazı kısıtlar ile karşılaşılmıştır. Açık veri için kullandığımız veri için yıllara göre dağılımında bazı eksiklikler görülmüştür. Örneğin dava verileri için 2028, 2027, 2026, 2025, 2024, 2023 yılına ait verilerin bulunması sunulan açık verinin niteliği konusunda soru işaretleri uyandırmaktadır. Ayrıca geçmişe dönük dava verilerinin azlığı da arşivleme veya geçmişteki bilgilerin dijitalize edilmesi ile ilgili problemleri işaret etmektedir. Tablonun bazı kolonlarında sunulan veride “null” yani girilmeyen değerlerinin bulunması da çalışmanın bir başka kısıtıdır. Açık veriden araştırmacıların daha iyi faydalanabilmesi için verinin mümkün olduğu kadar tutarlı, detaylı ve doğru sıfatlarını taşıması gerektiği ifade edilebilir.

5. BULGULAR VE TARTIŞMA

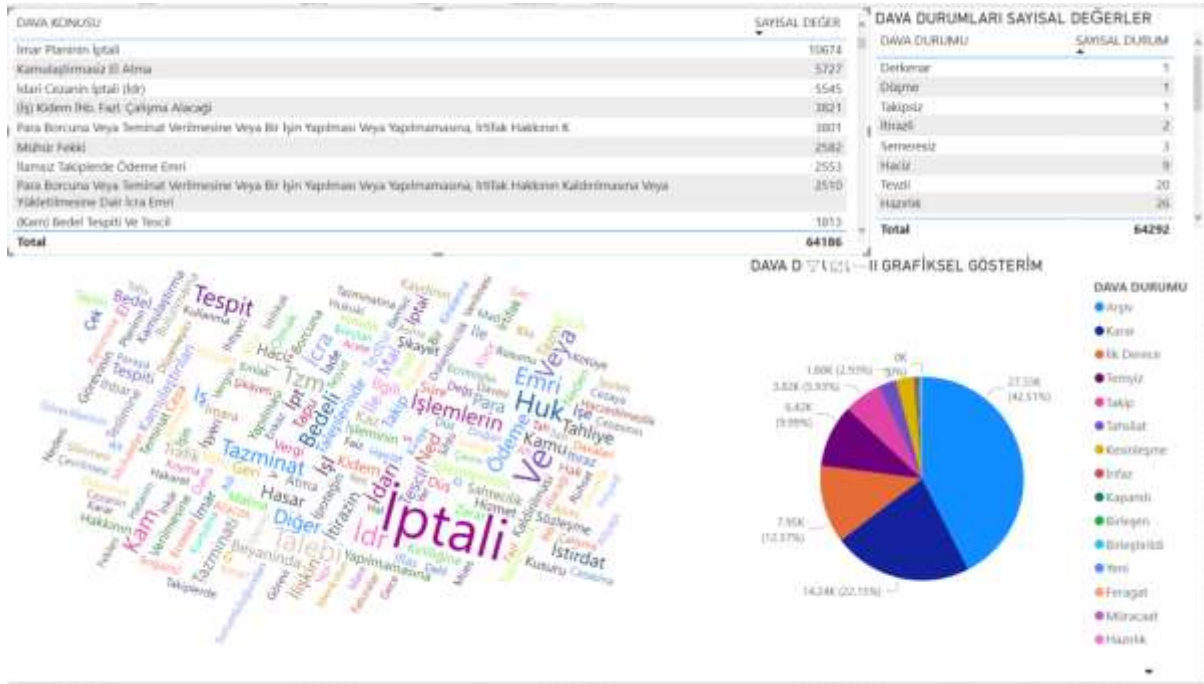
Açık veri bilimine ilgi duyan araştırmacılar ve diğer paydaşlar tarafından, kamu ve özel kuruluşlar tarafından sağlanan verilerin daha fazla açılması için artan bir talep söz konusudur. Sadece verilerin araştırma niteliği, bilimsel katkı konusunda değil toplumsal, ekonomik ve pek çok diğer başlıkta da potansiyel etkiye sahip olduğu ortadadır. Bununla birlikte, amaçlanan olumlu etkilerin farkına varmak ve açık veriyi geniş ölçekte kullanarak değer yaratmak çok önemlidir. Verilerin açılması ve kullanılması, hem sosyal hem de teknik nitelikte olabilecek çok sayıda engelli içinde barındırabilir. Zuiderwijk vd. (2012, s.156) açık veri kullanıcısının bakış açısından engellere ilişkin bir genel bakış mevcut olmadığını fakat pek çok kuruluşun bu noktada verilerini yayınlamaya başladığını ifade etmiştir. Elde edilen bulgular bu yönde

değerlendirildiğinde, verinin niteliği, ortaya konulan açık veri web sitesi, verinin künye bilgisi olarak ifade edebileceğimiz tanımlayıcı bilgilerinin gayet nitelikli olduğu görülmektedir.

Bulguları, gerçekleştirilen literatür taraması ışığında değerlendirdiğimizde ise ilgili konuda pek çok hukuki boşluğun bulunduğunu görebiliriz. Türkiye’de Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (KVKK, 2016) ve 2019/12 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Bilgi ve İletişim Güvenliği Tedbirleri Genelgesi (CBDDO, 2019) kapsamında konu değerlendirildiğinde açık verinin sunulması ve yayılması için pek çok kurala tabi olduğu görülebilir. Fakat açık verinin, kamu kurumlarının şeffaflığı, halka hesap verebilirlik ilkeleri ile örtüşen, önemli bir yanı olduğu ve bu yönde bilişim hukuku, kişisel verilerin korunması, kamu ve devletin önemli bilgilerinin paylaşılması ve doğacak zararlar gibi konularda da farkındalık oluşturulması gerektiği, bu konuda yeterli tartışmanın literatürde yapılmadığı görülebilmektedir.

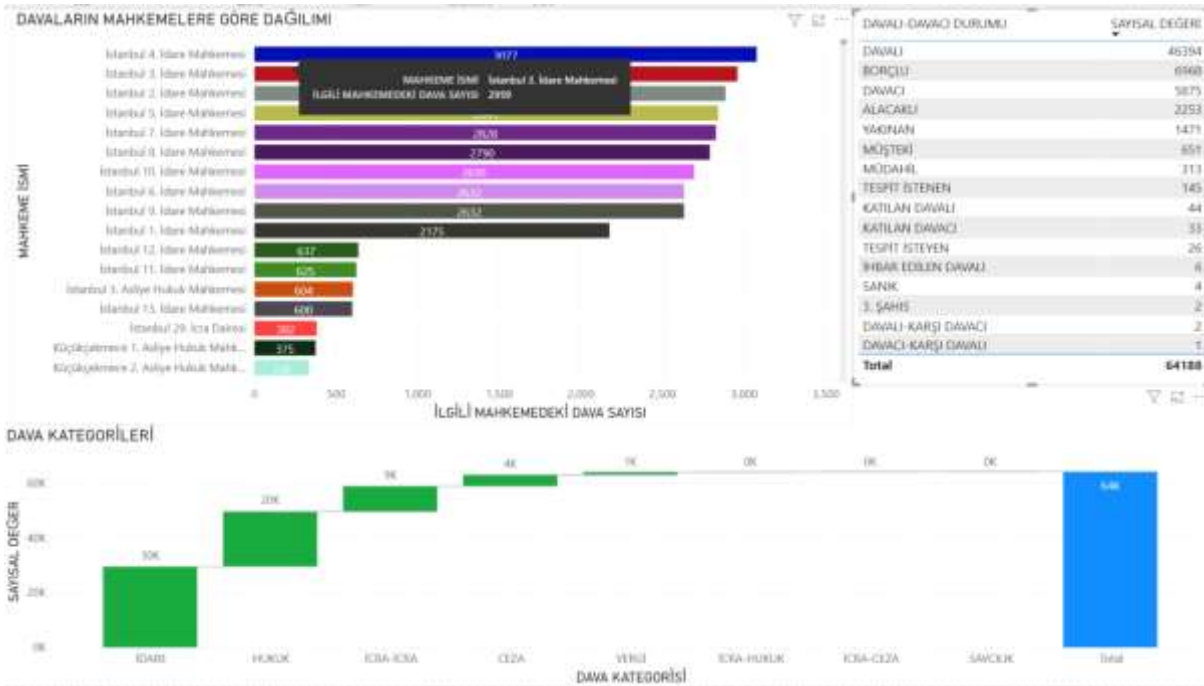
Toplam davanın %72,16’sında davalı bununla birlikte %10.84’ü borçlu taraf olarak bulunmakta toplamda yaklaşık %83 davalı durumdadır. Elde edilen dava verileri, dava kategorileri konusunda değerlendirildiğinde ise, idare mahkemesi konulu 29.541, hukuk 20.146, icra konulu 9.285, ceza konulu 4.139, vergi 1.039 konulu, icra ve hukuk konulu 72, cezaya düşen icra konulu 62, savcılık ile ilişkili 2 davaya ulaşılmıştır. Davaların son durumları değerlendirildiğinde sonuçlanmış ve arşive kaldırılan davaların %42,51’lik bir bölümü oluşturmaktadır (Şekil 2).

Dava konuları değerlendirildiğinde, imar planının iptali davaları 10.674 adet gibi yüksek bir rakam sahiptir. Tüm davalar içinde açık ara birinci sırada yer alan dava konusudur. Kamulaştırmasız el atma konusunda davaların da en yoğun görülen (5.727) ikinci dava olması bir diğer düşündürücü noktadır. Karaca (2018, s.274) kamulaştırmayı, dayanağını anayasadan alan idarenin taşınmaz mal edinme usulü şeklinde tanımlamış fakat kamulaştırma idarenin keyfi bir uygulaması olmayıp bir idari işlem olması sebebiyle nihai amacı kamu yararı taşıması gerektiğini ifade etmiştir. Hukuksal bir dava, davacı tarafından uğranılan haksızlığın giderilmesi amacıyla açılmaktadır. Kurumu davalara taraf yapan ve en fazla mahkemeye çıkaran dava konuları ağırlıkla imar konulu davalar olduğu görülebilir. Kurumda imar konulu davaların kök neden analizi ile sistemli bir şekilde, konunun paydaşlarını içine alarak irdelenmesinde, çözüm aranmasında fayda görülmektedir. Sorunların kaynağına inen, çözüm sunan faaliyetler, gelecekteki dava sayılarını azaltabileceği gibi belediyenin imar hizmetlerinden memnuniyeti artıracığı düşünülmektedir.

Şekil 2. Dava konusu, durumu filtresi ile dava konularının kelime bulutu ile gösterimi

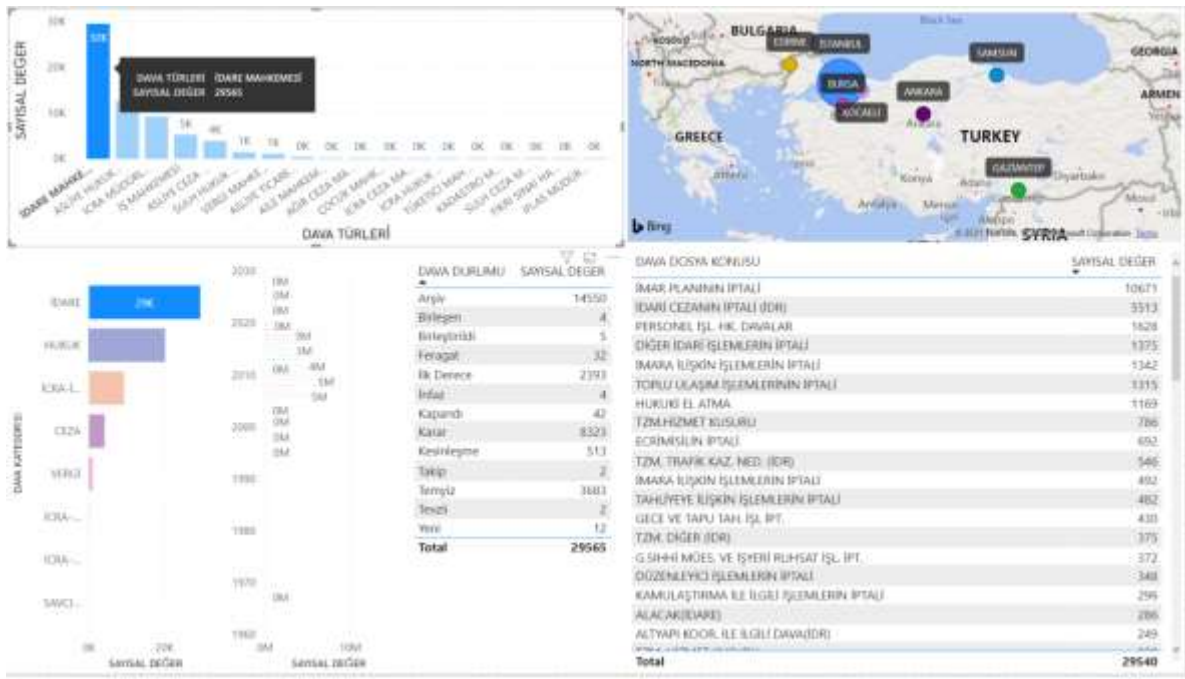
Davaların tarafları değerlendirildiğinde İBB 46.394 davalı, 6.968 davada borçlu, 5.875 davada davacı, 2.253 davada alacaklı, 1.471 davada yakınan, 651 davada müşteki, 313 davada müdahil, 145 davada tespit istenen, 44 davada katılan davalı, 33 davada katılan davacı, 26 davada tespit isteyen, 6 davada ihbar edilen davalı, 4 davada sanık, 2 davada 3. şahıs, 2 davada davalı-karşı davacı, 1 davada davacı-karşı davalı, şeklindedir (Şekil 3).

Şekil 3. Davaların mahkemelere ve davaların tür ve durumuna göre gösterimi

konusunda da araştırmacılar için tartışma oluşturduğu ifade edilebilir. Açık veri paylaşan kurumların araştırmacılara karşı sorumlulukları olduğu, şeffaflık ilkesine bağlı kalarak sunulan bilginin niteliği ve doğruluğu konusunda daha özenli çalışması gereğini ortaya koymaktadır.

Dava dosya konuları bakımından bulgular değerlendirildiğinde, en yoğun açılan üç dava konusu imar planı iptali 10.671, idari cezanın iptali 5.513, personel işleri hakkında davalar 1.628'dir (Şekil 5). İmar planı iptali yukarıdaki diğer grafiklerle gösterilen bulgular ile örtüşmektedir. İdari cezanın iptali davaları kurumun idari ceza kesme yetkisine sahip bir kurum olmasının getirdiği doğal bir sonuç olarak ifade edilebilir. Fakat personel işleri hakkında açılan davaların yoğun açılan davalar arasında olması bir başka düşündürücü bulgudur.

Şekil 5. Dava konu dosyalarının yıl, şehir, dava durumu ve kategorisi açısından görünümü

Bir diğer konuda imar planı davaları ilişkili olduğu düşünülen hukuki el atma davalarının yoğun görülen (1.169) davalar arasında yer almasıdır. Hukuki el atma; “uygulama imar planlarında umumi hizmetlere ve resmî kurumlara ayrılmak suretiyle, mülkiyet hakkının özüne dokunacak şekilde, bir taşınmaza ilişkin tasarrufun hukukten kısıtlanması” şeklinde ifade edilmektedir. Yılmaz (2020) bu kavramın, 1950’lerden günümüze kadar farklı kanun düzenlemeleri ve yargı kararları ile şekillenen ve gelişen bir tüzel süreç yaşadığını ifade etmiştir. Anayasa’nın 35’inci maddesi ile güvence altına alınmış olan mülkiyet hakkı ancak kamu yararının gerektirdiği durumlarda sınırlandırılabilir (Çağdaş, 2001). Hukuki el atmaların ve imar planı iptali gibi davaların yoğun olması Türkiye’deki tüm belediyelerde ortak görülen, Türkiye’nin kentleşme sürecinde yaşadığı bir diğer sorun olarak karşımıza

çıkılmaktadır. Bu dava verileri de bu durumu ispat eden, Türkiye'nin şehirlerinin iyi düşünülmüş, şehir planlarına, bölgesel gelişme planlarına, imar planlarına ihtiyacı olduğunun bir bulgusu olarak değerlendirilebilir. Bu durumun davalara konu olması da vatandaş ve kurumlar arasında bir tartışmalı konu olduğu, problemin temel paydaşı olan vatandaşın, durumu vatandaşın mutluluğu, toplum faydası ve toplumun huzuru için yönetmesi gereken belediyenin ise bu konuda yoğun sorun yaşadığını göstermektedir. Bu durum literatür çerçevesinde değerlendirildiğinde, tarihsel süreç içinde pek çok belediyemizde ortak görülen, diğer belediyeler ile benzerlik taşıyan, literatürde değerlendirmelerde bulunulmuş bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır (Baba, 2016; Çolak & Öngören, 2011; Eminagaoglu, 2018; Köktürk, 2019). Fakat hukuki hak arayışı içinde imar planları, kamulaştırma, hukuki el atma gibi konuların yoğun olması sadece İBB tarafından değil, tüm belediyeler ve kamu imar planları tarafları tarafından da ayrıca sorgulanması gerektiği ifade edilebilir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Tüm bu elde edilen bulgular, gerçekleştirilen veri analizi ve geliştirilen uygulama gerek açık veri ve açık bilim konularına farklı iş zekası uygulaması ile farklı ve güncel bir bakış açısı ortaya koymuş, Türkiye'de ve dünyada bu konuda gerçekleşen çalışmaları kapsamlı literatür araştırması ile değerlendirerek, Türkçe literatüre öncü bir katkı ortaya konulmuştur.

Ele alınan tüm kavramsal çerçeve ve özellikle açık bilim, açık veri ve açık hükümet verileri tanımları dahilinde Türkiye'deki açık veri kavramının hukuksal olarak da özellikle tartışılması gerektiği izlenimini ortaya koymuştur. Açık veri paylaşımı, kullanımı, kurumların niteliği gibi pek çok konular bağlamında ortaya çıkacak hukuksal tartışmaların gerek Türkçe literatür gerekse dünyadaki örnek çalışmalar değerlendirildiğinde biraz gerisinde bulunduğumuz ifade edilebilir. Bu alanda daha fazla çalışma ve araştırmanın gerçekleştirilmesi gerektiği, konunun tüm kamu kurumlarını bağlayacak şekilde kapsamlı, tüm kanunlar ile ilişkili, çatı bir yapıya kavuşturulması gerektiği ifade edilebilir. Bu sayede açık verinin kullanımından doğabilecek sakıncalar hususunda veri sahibi kurum ve kuruluşların zarar görmesi engellenecek, hem de bu veriden faydalananak araştırmacıların korunması, araştırma bulgularının ilgili kurumların etkinliğini artırması, alana katkı sunması sağlanabilecektir.

Türkiye'de açık veri kaynakları ve sunulan verinin şeffaflık ilkesi yanında ortaya konulacak araştırma bulguları ve analizlerin potansiyel katkısı değerlendirildiğinde, açık veri ve özellikle açık hükümet verileri konusunda daha fazla çalışma yapılması gerektiği

görülmektedir. TÜBİTAK, bazı belediyeler, bazı kamu kurumlarının bu konuda web siteleri aracılığıyla çalışmalar yürüttüğü görülebilmektedir. Fakat araştırmamız sonucunda elde ettiğimiz bulgular ışığında konu değerlendirildiğinde bu sayı yeterli olmamak ile birlikte, verinin kısıtlı olduğu, özellikle kamu kurumlarının, belediyelerin, harcama bilgileri konusunda yeterli veri sunmadığı görülmüştür. Örneğin dava harcamalarını, oluşan tazminat giderler, dava masrafları, olayın yarattığı kamu zararı ve kurum zararı, kuruma mali girdi ve çıktısı gibi diğer verilerin de bu açık veri içinde bulunması, araştırmacılara ve alan ile ilgili taraflara daha nitelikli ve kapsamlı analiz imkânı sağlayacaktır. Bunun yanında kamunun daha şeffaf bilgilenebilmesi için de kaynak oluşturacağı ifade edilebilir. Mevcut haliyle açık verinin, siyasi bir hak olan bilgi özgürlüğü için gerekli olan tepkisel bir amaç gütmeyen, toplumsal katkı ve bilimsel değeri ön plana alan hedef odaklı bir politika olduğu unutulmaması gerekmektedir.

Ortaya konulan iş zekâsı kavramsal çerçevesi içinde veri ve bu verinin niteliği temel kaynak ve olmazsa olmazdır. Dolayısı ile açık veri iş zekâsı teknolojisi için önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır. Bu iki kavram ve teknoloji birbiriyle organik bir bağa sahiptir. Özellikle iki kavram içinde gerçekleştirilen literatür değerlendirilmesinde gerçekleştirilen çalışma iş zekâsı konusunda da literatüre farklı bir yöntemsel kazanım ve veri kaynağı için sadece belli kaynaklara değil, açık ve herkes tarafından kullanılabilen kaynaklara yoğunlaşabilmesi için farkındalık oluşturduğu ifade edilebilir.

Topuzkanamış (2013), modern toplumlar için hukuk kavramı, rasyonel bir düzen tasavvuru olarak değerlendirmektedir. Modern toplum, kapitalist üretim ilişkileri, endüstriyel gelişme, gözetim ve merkezileşmiş siyasi iktidar gibi temel unsurları içinde barındırdığını ve çok yönlü bir problem olan hukuka uyma, salt hukuk düzeninin pozitif hukuktaki imgesini incelemek yoluyla anlaşılamayacağını ifade etmiştir. Gerçekleştirilen bu uygulamanın bir yönüyle Türkiye'nin en büyük şehrindeki hukuksal problemlerin değerlendirilmesi ve durumunu ortaya koyması adına değer taşımaktadır. Sonuçta mahkemeler ve mahkemelerde çözüm bulması amacıyla açılan davalar, tarafların çıkarlarının çatışması sonucu açılmakta ve hakların yasa ve kurallar çerçevesinde aramaları içindir. Bu nedenle, gerek şeffaflık ilkesi gereği, gerekse veri sahibi kurumun Türkiye'nin en büyük ve kalabalık şehri olması niteliği ile de bulgular önem taşımakta, İBB'nin anlaşmazlığa düştüğü mahkeme konuları hususunda genel bir doku ve eğilimi de ortaya koymaktadır.

Çalışma için hem bir kısıt hem de bir bulgu olarak, sunulan açık verinin daha özenli ve daha nitelikli veriyi içinde barındırmasının veri analizinden daha değerli bulguların çıkma

imkânını artıracak ifade edilebilir. Ayrıca çalışmada iş zekâsı teknolojisi, kavramsal olarak ortaya konulmuş ve güncel bir konu olan açık veri ortamları üzerinden İBB Dava Bilgileri kapsamı ile veri ve hukuk alanındaki uzmanlarca kapsamlı bir değerlendirme ortaya konulmuştur. Veri setinin elde edilmesi, düzenlenmesi ve iş zekâsı teknikleriyle görselleştirilmesi ve analiz edilmesi sayesinde detaylı bir şekilde ortaya konulmaktadır. Dava verilerinin illere göre yoğunluğu, hangi tür davalarda yoğunlaşmanın yaşandığı, dava konuları içinde metin analizi, yıllara göre bu davaların dağılımı gibi pek çok yönden konu değerlendirilmiştir. Bu sayede sunulan açık veriden araştırmacılar neler elde edebilir, bu verideki eksiklikler nelerdir, daha nitelikli açık veri paylaşımı nasıl yapabilir ve araştırmacılara, paylaşan kuruma neler kazandırabilir bütüncül bir bakış açısı sunulmuştur.

7. TEŞEKKÜRLER

Açık veri kaynani araştırmacılara açan İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne, veri portalının ortaya çıkmasını sağlayan çalışanlarına, ayrıca açık bilim ve açık veri konusundaki önemli ve değerli çalışmaları için TUBİTAK'a ve değerli çalışanlarına teşekkürlerimizi sunarız.

REFERENCES / KAYNAKLAR

- Abukari, K., & Job, V. (2003). Business intelligence in action. *CMA Magazine*, 77(1), 15-30.
- Açık Bilim Türkiye. (2021). *Açık bilim Türkiye*. Erişim tarihi: 17.03.2021, <https://acikbilim.org/>
- Ateş, H. (2008). *Karar vermede iş zekâsının önemi: Tekstil sektöründe bir araştırma* (Basılmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Baba, G. İ. (2016). Belediyelerin imar konusunda yetki ve görevleri. *İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2(1), 173-194.
- Bizer, C., Heath, T., & Berners-Lee, T. (2009). Linked data - the story so far. *International Journal on Semantic Web and Information Systems*, 5(3), 1-22. doi:10.4018/jswis.2009081901.
- Blockchain Türkiye. (2021). *Blockchain Türkiye açık veri*. Erişim tarihi: 17.03.2021, https://bctr.org/dokumanlar/Acik_Veri.pdf
- Carolan, L., Smith, F., Protonotarios, V., Schaap, B., Broad, E., Hardinges, J., & Gerry, W. (2015). *How can we improve agriculture, food and nutrition with open data*. United Kingdom: Open Data Institute.
- CBDDO. (2019). *Cumhurbaşkanlığı dijital dönüşüm ofisi*. 2019/12 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Bilgi ve İletişim Güvenliği Tedbirleri Genelgesi. Erişim tarihi: 15/03/2021, <https://cbddo.gov.tr/mevzuat/2019-12-sayili-bilgi-guvenligi-tedbirleri-cumhurbaskanligi-genelgesi/>

Çağdaş, V. (2001). 2942 Sayılı Kamulaştırma Yasası'nda yapılan değişikliklere taşınmaz değerlemesi açısından bakış. *Mülkiyet*, 42, 16-19.

Çolak, N. İ., & Öngören, G. (2011). *İmar planları, imar uygulamaları ve iptal davaları*. Erişim tarihi: 23.03.2021, http://www.ilkercolak.com.tr/wp-content/uploads/2015/06/imar_planlari_imar_uygulamaları_ve_ipital_davaları.pdf

Eckerson, W. (2003). *Smart companies in the 21st century: The Secrets of creating successful business intelligent solutions. tdwi report series, the data warehousing institute*. Erişim tarihi: 13.04.2021, http://download.101com.com/tdwi/research_report/2003BIRReport_v7.pdf

Elena, C. (2011). Business intelligence. *Journal of Knowledge Management, Economics and Information Technology*, 1(2), 1-12.

Eminagaoglu, Z. (2018). Examination of zoning plan modifications and effects on whole plan: Artvin sample. *International Journal of Scientific and Technological Research*, 4(9), 69-80.

EuropaData. (2021). *European open data portal*. Erişim tarihi: 24.03.2021, <https://data.europa.eu/euodp/en/data/>

European Data Portal. (2021). *Avrupa Birliği veri portalı*. Erişim tarihi: 16.03.2021, <https://www.europeandataportal.eu/en>

Fecher, B., & Friesike, S. (2014). Opening science. In S. Bartling & S. Friesike (Eds.), *One term, five schools of thought* (pp.17-47). Cham: Springer.

Foley, É., & Guillemette, M. G. (2010). What is business intelligence? *International Journal of Business Intelligence Research (IJBIR)*, 1(4), 1-28.

Golub, K., & Lund, A. (2021). Why open government data? The case of a Swedish municipality. *Journal of Data and Information Science*, 6(1), 120-138.

Gölcüklü, F. (1963). "İdari Ceza Hukuku" ve anlamı; idarenin cezai müeyyide tatbiki. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 18(02), 115-182.

Halonen, A. (2017). *Being open about data*. Erişim tarihi: 16.03.2021, <http://www.fininst.uk/wp-content/uploads/2017/09/being-open-about-data.pdf>

Hartley, K., & Seymour, L. F.(2010). Towards a framework for the adoption of business intelligence in public sector organisations: The case of South Africa. *Proceedings of the South African Institute for Computer Scientists and Information Technologists Conference (SAICSIT 11)*, October 3-5, 2010, Cape Town, South Africa.

Heinrichs, J. H., & Lim, J. S. (2003). Integrating web-based data mining tools with business models for knowledge management. *Decision Support Systems*, 35(1), 103-112.

İBB Açık Veri. (2021). *İBB açık veri portalı İstanbul Büyükşehir Belediyesi*. Erişim tarihi: 17.03.2021, <https://data.ibb.gov.tr/>

İzmir Açık Veri. (2021). *İzmir Büyükşehir Belediyesi açık veri portalı*. Erişim tarihi: 17.03.2021, <https://acikveri.bizizmir.com/>

Karaca, E. (2018). Kamulaştırmaz el koymanın unsurları ve kamulaştırmaz el koymaya karşı yargısal başvuru yolları. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 137, 273-309.

Kazaz, P. (2020). *Türkiye açık veri girişimi için konumsal veri perspektifinden öneriler geliştirilmesi* (Basılmamış yüksek lisans tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.

Kostovski, M., Jovanovik, M., & Trajanov, D. (2012). Open data portal based on semantic web technologies. *Proceedings of the 7th South East European Doctoral Student Conference* (pp.1-13), 24-25 September 2012, Thessaloniki, Greece.

Köktürk, E. (2019). Türkiye’de imar sorunları ve kent, inşaat ve ekonomiye etkileri. *Kent, İnşaat ve Ekonomi Kongresi* (ss. 240-306), 2-4 Mayıs 2019, Gaziantep, Turkey.

KVKK. (2016). *Kişisel Verilerin Korunması Kanunu*. Kanun No: 6698. Erişim tarihi: 17.03.2021, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6698&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

Marković, M., Gostojić, S., Sladić, G., Stojkov, M., & Milosavljević, B. (2016). Survey of open data in judicial systems. In *6th International Conference on Information Society, Technology and Management* (pp. 64-69). Beograd, Serbia, Informaciono društvo Srbije.

Mitchell, R., & Boyle, B. (2010). Knowledge creation measurement methods. *Journal of Knowledge Management*, 14(1), 67-82.

Mudzana, T., & Maharaj, M. (2015). Measuring the success of business-intelligence systems in South Africa: An empirical investigation applying the delone and mclean model. *South African Journal of Information Management*, 17(1), 1-7.

ObamaWhiteHouse. (2021). *The white house presidentBarack Obama*. Erişim tarihi: 24.03.2021, <https://obamawhitehouse.archives.gov/open>

Open Definition. (2021). *Open knowledge foundation. defining open in open data, open content and open knowledge*. Erişim tarihi: 16.03.2021, <http://opendefinition.org/>

Opengovdata. (2021). *The annotated 8 principles of open government data*. Erişim tarihi: 16.03.2021, <https://opengovdata.org/>

Pham, Q. T., Mai, T. K., Misra, S., Crawford, B., & Soto, R. (2016). Critical success factors for implementing business intelligence system: Empirical study in Vietnam. *International Conference on Computational Science and Its Applications* (pp. 567-584). İsviçre, Springer, Cham.

Pollock, R. (2011). *Open data: A means to an end, not an end in itself*, open knowledge foundation blog. Erişim tarihi: 16.03.2021, <https://blog.okfn.org/2011/09/15/open-data-a-means-to-an-end-not-an-end-in-itself/>

Rouder, J. N. (2016). The what, why, and how of born-open data. *Behavior Research Methods*, 48(3), 1062-1069.

Seddon, P. B. (1997). A respecification and extension of the DeLone and McLean model of IS success. *Information Systems Research*, 8(3), 240-253.

Sharda R., Delen, D., & Turban, E. (2015). *Business intelligence and analytics: Systems for decision support*. United Kingdom: Pearson.

Sowe, S. K., & Zettsu, K. (2015). Towards an open data development model for linking heterogeneous data sources. *2015 Seventh International Conference on Knowledge and Systems Engineering (KSE 2015)* (pp. 344-347), 8-10 October 2015, Vietnam.

Topuzkanamış, E. (2013). *Hukuk ve disiplin: Modern toplumda hukuka uymanın dayanakları* (Basılmamış doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

TÜBİTAK Açık Bilim. (2021). *TÜBİTAK açık bilim politikası*. Erişim tarihi: 17.03.2021, <https://acikveri.ulakbim.gov.tr/wp-content/uploads/2019/03/TÜBİTAK-Açık-Bilim-Politikası.pdf>

Welle Donker, F., & van Loenen, B. (2017). How to assess the success of the open data ecosystem? *International Journal of Digital Earth*, 10(3), 284-306.

Wowczko, I. A. (2013). The use of BI in government driven environment. *Business Intelligence and Data Mining*, 29(1), 1107-1111.

Yılmaz, A. (2020). Kamulaştırmaz el atma ve hukuki el atma kavramlarının tüzel gelişiminin incelenmesi. *Jeodezi ve Jeoinformasyon Dergisi*, 7(2), 155-183.

Zuiderwijk, A., Janssen, M., Choenni, S., Meijer, R., & Alibaks, R. S. (2012). *Socio-technical impediments of open data. Electronic Journal of e-Government, 10(2)*, 156-172.

Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Yaşlanma ve Yaşlılığa Yönelik Tutumlarının Belirlenmesi¹

Azime ARISOY^{1*}, Özgür ÖNAL²

¹ Asst. Prof. Dr., Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Çavdır Vocational School, Social Services and Counseling, Burdur, Turkey

² Assoc. Prof. Dr., Süleyman Demirel University, Faculty of Medicine, Public Health Department, Isparta, Turkey

Geliş Tarihi/Received: 18.04.2021
Kabul Tarihi/Accepted: 26.05.2021

Doi: 10.31200/makuubd.919978
Araştırma Makalesi/Research Article

ÖZET

Bu çalışmanın amacı; meslek yüksekokulu öğrencilerinin yaşlanma ve yaşlılığa yönelik tutumlarının ve tutumlarını etkileyen faktörlerin incelenmesi, ayrıca; sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin yaşlanma ve yaşlılığa yönelik tutumlarının, aynı meslek yüksekokulunun diğer bölümlerinde eğitim görmekte olan öğrencilerin yaşlanma ve yaşlılığa yönelik tutumlarından farklılık gösterip göstermediğini araştırmaktır. Tanımlayıcı ve kesitsel tipteki çalışmanın evrenini; Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Çavdır Meslek Yüksekokulunda eğitim görmekte olan 538 öğrenci oluşturmaktadır. Evrenin tamamına ulaşılmak istenmiş olup araştırmaya onay veren 272 öğrenciye (%50.6) anket uygulanmıştır. Anket formunda, Otrar (2016) tarafından geliştirilen “Yaşlılık ve Yaşlanmaya ilişkin Tutum Ölçeği” ayrıca araştırmacılar tarafından düzenlenen sosyo-demografik bilgilere yer verilmiştir. Öğrencilerin yaşlılık ve yaşlanmaya ilişkin olumsuz tutum toplam puan ortalaması ve standart sapması 131,92±26,80 (min-max:68-213) ve sırasıyla alt ölçek gruplarından “Yaşlılığı Kabullenme Zorluğu”, “Sosyal Yıpranma Algısı”, “Yaşla Baş Etme Zorluğu”, “Olumsuz İmge” puan ortalama ve standart sapmaları; 33,44±9,49 (min-max:13-59), 42,42±9,14 (min-max:21-75), 32,56±7,22 (min-max:10-50), 23,50±4,98 (min-max:11-40) ’dir. “Yaşla Baş Etme Zorluğu” alt boyutunu öğrencilerin eğitim gördükleri bölüm etkilemektedir (0,036). “Yaşla Baş Etme Zorluğu” alt boyutunun puanı sosyal hizmetler bölümü öğrencilerinde iş sağlığı ve güvenliği (İSG) ve yaşlı bakım hizmetleri bölümü öğrencilerine göre daha yüksektir. “Yaşlılık ve Yaşlanmaya ilişkin Tutum

¹ Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, 07.04.2021 Çarşamba, 2021/04 No’lu Toplantı, GO 2021/172 No’lu Etik kurul İzniyle yapılmıştır.

Ölçeği” nin “Yaşlılığı Kabullenme Zorluğu”, “Sosyal Yıpranma Algısı” ve “Olumsuz İmge” alt boyutları puanlarının ise öğrencilerin eğitim gördükleri bölümlere göre farklılık göstermediği saptanmıştır.

Anahtar kelimeler: Yaşlılık, Yaşlanma, Tutum, Üniversite Öğrencileri.

Determination of Vocational School Students' Attitudes Towards Senility and Aging

ABSTRACT

The purpose of this study is to investigate the attitudes and the parameters affecting the attitudes of vocational school students towards aging and senility, also, to examine whether any difference in these attitudes between Welfare Service students and the students from other departments in the same vocational school. The universe of the descriptive and cross-sectional study consists of 538 students training at Mehmet Akif Ersoy University Çavdır Vocational School. It has been intended to reach the whole universe, however, the questionnaire has been able to apply to 272 students (50.6%) who approved the research. The survey form has included “An Attitude Scale toward Senility and Aging” developed by Otrar (2016), and also socio-demographic information organized by the researchers. The students' average score related to the negative attitude towards senility and aging is $131,92 \pm 26,80$ (min-max:68-213), and also the average scores respectively for the difficulty accepting aging, perception of social attrition, difficulty coping with life, and negative image, are $33,44 \pm 9,49$ (min-max:13-59), $42,42 \pm 9,14$ (min-max:21-75), $32,56 \pm 7,22$ (min-max:10-50), $23,50 \pm 4,98$ (min-max:11-40). The departments where the students trained affect the perception of the difficulty of coping with life (0,036). The score of the students from the Welfare Service department for the difficulty in coping with life is higher than the students from Occupational Health and Safety and elderly care students. It was determined that the students' scores for "Attitude Scale Regarding Aging and Senility" like "Difficulty Accepting Aging", "Perception of Social attrition", and "Negative Image" had no difference according to the departments.

Keywords: Old Age, Aging, Attitude, University Students.

1. GİRİŞ

Dünyada ve ülkemizde yaşlı nüfusu gittikçe artmaktadır. Nüfus yapısındaki bu değişim, yaşlıların yaşadığı sorunlara olan ilginin artmasına neden olmaktadır. Yaşlanmayla birlikte

bireyler; gelir kaybı, yaşlı yoksulluğu, işsizlik, yaşlı ayrımcılığı, yaşlı ihmali, bakım ihtiyacı, yalnızlık, sağlık sorunlarıyla ve sosyal sorunlarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Yaşlıların yaşadığı bu sorunlar ve nüfusun hızlı bir şekilde yaşlanması, yaşlılara yönelik uygulanması gereken politikaların önemini de arttırmıştır. Yaşlıların yaşadığı bu sorunlar toplumun yaşlılara ve yaşlılığa yönelik tutumlarıyla yakından ilgilidir. Bu durum; sosyal politika aktörlerini yaşlıların yaşadığı sorunları çözmeye yönelik politikalar üretmeye yöneltmiştir. Söz konusu politikalar ise; toplumun yaşlılara yönelik tutumları ve yaşlılık sürecine ilişkin beklentilerine göre şekillenecektir. Bu bağlamda; toplumun yaşlılara yönelik tutumlarına ilişkin bilimsel araştırmalar önem arz etmektedir.

Literatür taramasında, üniversite öğrencilerinin yaşlılık ve yaşlanmaya ilişkin çok sayıda araştırmanın yapıldığı görülmüştür. Bu çalışmaların lisans programlarında eğitim görmekte olan öğrencileri kapsadığı, meslek yüksekokulu öğrencilerinin katıldığı yaşlılık ve yaşlanmaya yönelik araştırmasının olmadığı görülmüştür. Diğer taraftan; sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin yaşlı bireylere yönelik tutumları, gelecekte sundukları hizmetin kalitesini etkileyeceği düşünülmektedir. Sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin gelecekte icra edecekleri mesleğin hizmet kalitesi bakımından yaşlılara yönelik tutumlarının araştırılması da önem arz etmektedir. Bu bağlamda; meslek yüksekokulu öğrencilerinin ve aynı yüksekokuldaki sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin yaşlılara ve yaşlılığa yönelik tutumları araştırılıp karşılaştırılması amaçlanmıştır.

1.1. Yaşlılık ve Yaşlanma Kavramları

Yaş; biyolojik, fizyolojik ve kronolojik yaş olmak üzere farklı biçimlerde açıklanmaktadır. Biyolojik yaş; zamanın ilerleyişiyle birlikte hastalık hali söz konusu olmadan meydana gelen fizyolojik olarak işlev değişiklikleridir. Fizyolojik yaş; bireyin yıllar itibarıyla yaşanan değişikliklere bağlı olarak davranışsal ve kişisel özelliklerinin değişmesidir. (Güler, 1998, s.105'den aktaran Topgül, 2016, s.375). Kronolojik yaş ise; bireyin doğduğu andan itibaren, içinde bulunduğu ana kadar geçen bütün dönemlerini kapsayan süreç olarak tanımlanmaktadır (Docplayer, 2019).

Bireyin düşünsel kapasite, hareketlilik, fiziksel görünüm, ya da hareketlilik gibi gözlenebilir özelliklerinin aynı yaştaki bireylerle kıyasla belirgin bir şekilde azalması; fonksiyonel yaşlılık olarak ifade edilmektedir (Güler, 1998, s.105'den aktaran Topgül, 2016, s.375). Yaşlanmadaki fizyolojik düşüş; vücudun hareketlerinde, görme, işitme ve sindirim fonksiyonlarında zayıflama, hafızada azalma gibi bireyin yaşadığı fiziksel değişiklikleri ifade

eder (Health Dialogue, 2002, s.3). Sosyal yaşlılık ise; sosyal özelliklere ve kültürel duruma göre toplumdan topluma ve kültürden kültüre değişen yaşlılık tanımıdır (Güler, 1998, s.105).

Yaşlanma, büyük ölçüde insan kontrolünün ötesinde, kendi dinamiğine sahip biyolojik bir gerçekliktir. Çoğu gelişmiş ülkede genel olarak emeklilik yaşına rastlayan 60 veya 65 yaşının yaşlılığın başlangıcı olarak belirlenmiştir. Bu nedenle gelişmiş ülkelerde yaşlanma sürecinde kronolojik yaş çok önemli bir rol oynamaktadır. Bununla birlikte, her toplumun kendine özgü yaşlılık algısı vardır (Gormen, 1999, s.7). Geleneksel toplum yapısına sahip olan birçok ülkede ise, kronolojik yaşın yaşlılık anlamında çok az önemi vardır ya da hiç önemi yoktur. Kronolojik yaştan ziyade asıl önemli olan; bireylerin yaşamlarında meydana gelen bilişsel ve fiziksel dönüşümleri nasıl anlamlandırdıklarıdır (Sarıpek & Çalhan, 2016, s.88). Geleneksel toplumlarda yaşlı bireylerin yaşam tecrübeleri ve deneyimleri hem toplum hem de aileleri için önemlidir (Topgöl, 2016, s.375). Bazı durumlarda, yaşlılığın tanımlanmasında önemli olan kıstas; fiziksel gerilemeye eşlik eden işgücü piyasasına aktif katılımın azalmasıyla birlikte yaşlı bireylerin toplumsal rollerindeki kayıptır. Dolayısıyla, gelişmiş dünyada yaşam evrelerini belirleyen kronolojik kilometre taşlarının aksine, geleneksel toplum yapısına sahip olan birçok ülkede; yaşlılığın bireyin artık topluma aktif katkısının mümkün olmadığı noktada başladığı görülmektedir (Gormen, 1999, s.7).

Dünya Sağlık Örgütüne (WHO) göre; yaşlılık, bireyin kontrolü dışında meydana gelen ve çevresel faktörlere uyum sağlayabilme yeteneğinde azalma yaşanan biyolojik bir dönemdir. Çoğu gelişmiş ülke 65 yaşı 'yaşlı' olarak kabul etmektedir. Yaşlılık dönemi; genç yaşlılık dönemi, ileri yaşlılık dönemi ve çok ileri yaşlılık dönemi olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır (Sarıpek & Çalhan, 2016, ss.78-90; Gökçek Karaca, 2019, ss.255-274). Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin sosyal güvenlik sistemlerindeki sıkıntılar nedeni ile emeklilik yaşının 60 ve sonrasında olduğu göz önüne alındığında, 60 yaşın emek piyasasından çekilme yaşı olarak değerlendirilmektedir. Modern tanımda yaşlılık; bireyin çalışma yaşamında aktif olarak yer aldığı dönemini tamamlayarak, biriktirimleriyle ya da sosyal güvence sisteminin katkısıyla yaşadığı dönemin adıdır (Güler, 1998, s.105). Genç yaşlılık dönemi, 60-70 yaş aralığındaki bireyleri yani emek piyasasından yaş sebebiyle çekilmenin hemen sonrasına rastgelen dönemdir. İleri yaşlılık dönemi; bireylerin fonksiyonel kayıplarının yaşlılığa kadar geçen yaşam sürelerine oranla daha yoğun yaşandığı 70-80 yaş aralığıdır. Çok ileri yaşlılık ise, günlük kişisel bakımı ve fizyolojik gereksinimlerini karşılayabilmek için bir başkasının desteğine gereksinim duyan 80 yaş ve üzeri yaşlardır (Maniar & Mehta, 2017, s.6).

1.2. Dünyada ve Türkiye’de Nüfusun Yaşlanması

Toplam nüfus içinde yaşlı nüfus oranının %10’u aşması, nüfusun yaşlanmasının bir göstergesidir (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2020). 2019 yılında dünyada 65 yaş ve üzeri 703 milyon kişi iken 2050’de yaşlıların sayısının iki katına çıkarak 1.5 milyara ulaşacağı tahmin edilmektedir. Küresel olarak, 65 yaş ve üstü nüfusun payı 1990’da yüzde 6 iken 2019’da yüzde 9’a yükselmiştir. Bu oranın 2050 yılına kadar yüzde 16’ya çıkacağı tahmin edilmektedir. Yani 2019 verilerine göre dünyadaki her 11 kişiden 1’i 65 yaş üzeri iken 2050 yılında dünyadaki her altı kişiden biri 65 yaş ve üstü olacaktır. İnsan ömrünün uzaması toplumsal değişikliklerin bir yansımasıdır. Dünyanın birçok yerinde, yaşam süresi gittikçe uzamaktadır. Küresel olarak, 2015-2020’de 65 yaşında olan bir kişi ortalama 17 yıl daha yaşamayı bekleyebilmektedir. 65 yaşında sabit bir “yaşlılık” eşiği ile kronolojik yaşa (doğumdan itibaren içinde bulunulan ana kadar geçen yıllar) dayanan nüfus yaşlanmasına ilişkin geleneksel göstergeler, nüfusun dünyanın tüm bölgelerinde daha da yaşlandığını göstermektedir (United Nations [UN], 2019, s.1). Türkiye’de ise, TÜİK verilerine göre toplam nüfusun 2023 yılında %10,2’si; 2030 yılında %12,9’u; 2040 yılında %16,3’ü; 2060 yılında %22,6’sı ve 2080 yılında %25,6’sının yaşlı nüfusu olacağı öngörülmektedir (TÜİK, 2019).

Başarılı nüfus yaşlanması; gelişmiş toplumlar için bir başarı öyküsüne dönüşebilmektedir. Tarih boyunca insan yaşamını sınırlayan hastalıklar, yaralanmalar ve erken ölümlere neden olan önlenemez sağlık sorunları bakımından, tıbbi ilerlemeler ve sosyal gelişmeler sayesinde önemli derecede ilerleme sağlanmıştır (UN, 2019, s.3). Bireylerin beklenen yaşam süresinin artmasında; fiziksel aktiviteye ve sağlıklı beslenmeye önem verilmesi, çalışma koşullarındaki iyileştirmeler, tıp alanındaki gelişmeler, hayatı kolaylaştırıcı teknolojilerin gelişmesi etkili olmaktadır (Kalaycı vd., 2018, s.23; Kalaycı & Özkul, 2017, s.90-110). Sağlık hizmet kalitesinde artışın, teknolojik gelişmelerin hastalıkların tanı ve tedavisinde kullanılmasının, sağlıklı beslenmeye eğilimin artmasının, sporun yaşamın bir parçası haline gelmesinin ve bulaşıcı hastalıklarda mücadelede aşının yaygınlaşmasının toplumsal yansımaları ortaya çıkmıştır. Dünyanın birçok yerinde ölüm oranı azalmakta, bireylerin yaşam süresi beklentisi ve yaşlı nüfusu artmaktadır. Bunun sonucu olarak da sağlık sorunları ve sağlık bakımı ihtiyaçlarının kapsamı büyük ölçüde farklılaşmaktadır (Wallace, 1992, s.39). Küresel yaşlanma süreci sürecinde Türkiye’de, ölüm ve doğurganlık hızlarındaki azalmayla birlikte sağlık alanındaki başarılı gelişmeler, refah düzeyinin, yaşam standardının ve doğuştan beklenen yaşam süresinin artmasıyla nüfusun yaş yapısında "demografik dönüşüm" yaşanmaktadır.

Türkiye’de yaşlıların toplam nüfus içindeki oranı artış gösterirken; çocuk ve gençlerin toplam nüfus içindeki oranı azalmaktadır (TÜİK, 2020).

1.3. Yaşlanma Sürecinde Yaşanan Sorunlar

Doğurganlık ve ölüm oranlarındaki düşüş, çocuk ölüm oranındaki azalma ve artan yaşam beklentisiyle birlikte, demografik değişim; yaşlıların sayısındaki artış olarak gerçekleşmiştir (Lena vd., 2009, s.132). Nüfus yapısındaki bu hızlı değişimin ise; toplumun baş etmesi gereken sağlık sorunları ve karşılanması gereken sağlık hizmetleri üzerinde önemli etkileri vardır. Bu nedenle; yaşlanan nüfus ile halkın karşı karşıya olduğu sorunlarının içeriği önemli derecede değişmektedir. Bu bağlamda nüfus yapısındaki bu değişim, sağlık önlemleri, emekliliğe ilişkin kamu politikası ve nüfusun yaşlı üyelerinin çalışmaya devam etme arzusu, gelecekte yaşam kalitesinin önemli belirleyicileri olacaktır (Wallace, 1992, s.46).

Uzayan yaşam süresi ve yetersiz sağlık bakımı, yaşlı bireylerdeki kendi kendine yetebilme derecesine olumsuz olarak etkilemekte ve bakım problemlerini arttırmaktadır. Yaşlanma sürecinde yaşlı birey; fizyolojik değişimler, vücudun normal işleyişinde azalma, görme, işitme ve hafızada azalma, düzgün yemek yiyememe, yediği yemeği sindirememe ve daha birçok kronik problemle baş etmeye çalışmaktadır. Diğer yandan sosyo-ekonomik durumdaki değişim de emeklilik sonrası bireylerin yaşam tarzlarını olumsuz etkilemektedir. Yaşlanma, biyolojik değişikliklerin ötesinde, emeklilik, daha uygun konutlara taşınma ve arkadaş ve eşlerin ölümü gibi diğer yaşam geçişleriyle de ilişkilidir (WHO, 2020). TÜİK verilerine göre; yaşlı erkek nüfusun %12,2'sinin, yaşlı kadın nüfusun ise %49,2'sinin eşinin vefat etmiş olduğu görülmektedir (TÜİK, 2019).

Yaşlı bireyler sosyo- ekonomik sorunların yanında sağlık sorunlarını da yoğun olarak yaşamaktadırlar. Yaşlılarda kronik hastalıklar özellikle de kanserler, kas iskelet sistemi hastalıkları ve kardiyovasküler hastalıklar ölüm nedenleri arasındadır. Yapılan araştırmalarda da kalp hastalıkları ve hipertansiyon yaşlılarda sık görülen hastalıklar olarak saptanmıştır (Ardahan vd., 2015, s.28). Türkiye’de 2018 yılında vefat eden yaşlıların %14,8 ile solunum sistemi hastalıkları, %16,5 ile iyi huylu ve kötü huylu tümörler ve %43,8'i dolaşım sistemi hastalıkları nedeniyle hayatını kaybetmiştir. Alzheimer hastalığından vefat eden yaşlıların oranı 2014 yılında %3,9 iken 2018 yılında %4,6'ya yükselmiştir (TÜİK, 2020).

Yaşlılıkta; işsizlikte artış ve gelirden azalma yaşanmaktadır (Emiroğlu, 1989, s.41). Yaşlılıkta sosyo-ekonomik durumdaki değişim ve çeşitli sağlık sorunları, bir bireyin yaşam

biçimini olumsuz etkilemektedir. Yaşlı bireyin yaşadığı ekonomik kayıp, maaştan emekli maaşına veya işsizliğe, çocuklara veya akrabalarına ekonomik bağımlılığa yol açan bir değişiklikten kaynaklanmaktadır (Lena vd., 2019, s.131). Yaşlı bağımlılık oranı, çalışma çağındaki her yüz kişiye düşen yaşlı birey sayısını ifade etmektedir. TÜİK verilerine göre, Türkiye’de bu oranının 2023 yılında %15,2; 2030 yılında %19,6; 2040 yılında %25,3; 2060 yılında %37,5; 2080 yılında ise %43,6 olacağı tahmin edilmektedir (TÜİK, 2019).

TÜİK verilerine göre; Türkiye’de 2018 yılında yaşlı nüfusun %2,5’inin inşaat sektöründe, %4,7’sinin sanayi sektöründe, %27,3’ünün hizmet sektöründe, %65,5’inin de tarım sektöründe istihdam edildiği görülmektedir (TÜİK, 2020). Herhangi bir işte çalışma güvencesi elde edebilen yaşlılar ise çoğunlukla oldukça düşük ücretle çalıştırılmak zorunda kalmaktadırlar. Yaşlılar, gelirlerini arttıracak, yaşam düzeylerini yükseltecek ek iş bulmakta zorluklara karşılaşmaktadırlar (Emiroğlu, 1989, s.41).

Yaşlı birey, sosyal, ekonomik kayıpla birlikte fizyolojik düşüş nedeniyle öz değer duygusunda da düşüş yaşayabilmektedir (Health Dialogue, 2002, s.3). Yaşam süresindeki artış ve kötü sağlık bakımı, yaşlılar arasında engellilik derecesine artmasına neden olmaktadır ve bakım verme sorunu artmaktadır (Lena vd., 2009, s.132). Tüm bu sorunlara toplumun yaşlılık ve yaşlanmaya yönelik olumsuz tutumları da eklenince yaşlı nüfusun sorunlarını şiddetlenmektedir.

1.4. Yaşlılara Yönelik Tutum

Sosyo-ekonomik statüdeki değişiklik ve çeşitli sağlık problemleri, bireyin yaşlılık sırasındaki yaşam biçimini olumsuz etkilemektedir (Lena vd., 2019, s.131). Tüm bu sorunlarla baş etmek zorunda kalan yaşlılar; psikolojik, fiziksel, ekonomik ve sosyal bakımdan başkalarının desteğine ihtiyaç duymaya başlamaktadırlar. Bu durum toplumdaki diğer bireylerin yaşlılık ve yaşlılara yönelik algı ve tutumlarını etkilemektedir (Kalaycı vd., 2018, s.23; Kalaycı & Özkul, 2017, ss.90-110). Psikolojik, fiziksel ve ekonomik sorunlarla baş etmeye çalışan yaşlı bireyler, sosyal izolasyon, yaş ayrımcılığı sosyal sorunlarla da karşılaşabilmektedirler. WHO tarafından yapılan yaşlılara yönelik tutumla ilgili "Dünya Değerler Anketi" nin analizi, yaşlılara yönelik olumsuz ya da yaş ayrımcılığı tutumların yaygın olduğunu göstermektedir. WHO’nün bu araştırmasına katılanların % 60’ı yaşlı insanlara saygı duyulmadığını ifade etmişlerdir. Lena ve diğerlerinin (2009) yaptıkları araştırmaya katılan yaşlı

bireylerin ise yaklaşık % 68'i, insanların yaşlılara karşı tutumunun ihmal olduğunu ifade etmişlerdir (Lena vd., 2009, s.131).

Ülkemizde geleneksel ve geniş aile yapısından çekirdek aile yapısına doğru bir dönüşümün yaşanması gibi toplumsal değişiklikler, yaşlılık ve yaşlılara yönelik algı ve tutumları etkilemektedir (Öztek & Kubilay, 2008'den aktaran Özdemir & Bilgili, 2014, s.129). Geleneksel toplum yapısında yaşlı birey; bilgelik, saygınlık, otorite gibi özellikler bakımından değerlendirilmektedir (Tezcan, 1982, s.174). Geleneksel toplumlarda yaşlı birey, ailenin etkin bir aktörü durumundadır. Sanayileşmenin artması, kentleşmenin hızlanması, kadınların çalışma hayatında daha fazla yer alması, köyden kente göçlerin yoğunluğu, geniş aile yapısından çekirdek aileye doğru hızlı değişimin yaşanması gibi toplumsal değişimler, yaşlılığa ve yaşlılara yönelik tutumları etkilemektedir (Özdemir & Bilgili, 2014, s.129). Toplumsal yapıdaki geleneksel yapıdan modern yapıya doğru değişimle birlikte yaşlı bireye aile üyeleri tarafından atfedilen statünün de değişim de beraberinde gelmiştir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı [ASPB], 2011, s.33). Toplumun sosyo-kültürel yapısındaki bu değişikliklerin etkisiyle oluşan, toplumun ve bireylerin yaşlılık ve yaşlılara yönelik algı, tutum ve davranışlarındaki farklılaşmalar ise yaşlılara sunulan hizmetlere yansımaktadır (Erci, 2009, s.41-51'den aktaran Özdemir & Bilgili, 2014, s.129).

1.5. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, meslek yüksekokulu öğrencilerinin yaşlılığa ve yaşlılara yönelik tutumlarını araştırmaktır. Ayrıca; gelecekte dezavantajlı gruplara yönelik hizmetlerin sahadaki emekçileri olan sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin ve diğer bölümlerde eğitim görmekte olan öğrencilerin yaşlılık ve yaşlanmaya yönelik tutumlarını belirleyerek meslek yüksekokulundaki diğer bölümlerde eğitim görmekte olan öğrencilerin tutumlarıyla karşılaştırmak amaçlanmıştır.

1.6. Araştırmanın Önemi

Dünyada yaşlı nüfusun hızlı bir biçimde artış yaşanması araştırmacıların bu konuya yönelmesine sebep olmuş ve yaşlılık ve yaşlanmayla ilgili araştırmalarda artış olmuştur. Literatür taramasında; yaşlılık ve yaşlanmaya yönelik tutumları konu alan çok sayıda çalışmanın olduğu görülmektedir. Ancak; yapılan çalışmaların lisans öğrencilerinin katılımıyla yapıldığı saptanmıştır.

Sosyal hizmetler meslek yüksekokulu öğrencilerinin lisans tamamlama programlarına devam etmemeleri halinde; “Sosyal Çalışmacı” unvanına sahip olamamaktadırlar. Bu nedenle; bakıma muhtaç durumda olan bireylere (yaşlı, engelli, çocuk) günlük ihtiyaçlarına destek vermek amacıyla hizmet veren sosyal hizmet profesyonelleri olarak istihdam edilebilmektedirler. Sosyal hizmet mensuplarının hizmet sunduğu dezavantajlı (kadın, engelli, yaşlı, çocuk, şehit yakını, gazi, işsiz, yoksul gibi kırılgan) grupların önemli bir kesimi yaşlı bireylerden oluşmaktadır. Gelecekte özenle ve özveriyle hizmet vermesi beklenen bu öğrencilerin yaşlı ve yaşlılığa yönelik tutumlarının hizmet kalitesi bakımından önemli olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda; sosyal hizmet bölümü öğrencilerin yaşlılara ve yaşlılığa yönelik tutumlarının, meslek yüksekokulunun diğer bölümlerindeki öğrencilerinden olumlu yönde farklılık göstermesi beklenmektedir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Örneklemi ve Ölçüm Araçları

Bu çalışma 2021 yılı Nisan ayı içerisinde çevrim içi olarak yürütülmüştür. Tanımlayıcı ve kesitsel tipteki çalışmanın evrenini; Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Çavdır Meslek Yüksekokulunda eğitim görmekte olan 538 öğrenci oluşturmaktadır. Evrenin tamamına ulaşılmak istenmiş olup araştırmaya onay veren 272 öğrenciye (%50. 6) çevrimiçi olarak anket uygulanmıştır. Araştırma için gereken verileri toplamak için anket formu kullanılmıştır. Bu anket formunda ise; Otrar (2016) tarafından geliştirilen “Yaşlılık ve Yaşlanmaya ilişkin Tutum Ölçeği” ayrıca araştırmacılar tarafından düzenlenen sosyo-demografik bilgilere yer verilmiştir.

2.2. Araştırmanın Hipotezleri

H0: Farklı yüksekokul bölümü öğrencileri arasında “Yaşlılık ve Yaşlanmaya” yönelik farklılık mevcuttur.

H1: Farklı yüksekokul bölümü öğrencileri arasında “Yaşlılığı Kabullenme Zorluğu” alt boyutunda farklılık mevcuttur.

H2: Farklı yüksekokul bölümü öğrencileri arasında “Sosyal Yıpranma Algısı” alt boyutunda farklılık mevcuttur.

H3: Farklı yüksekokul bölümü öğrencileri arasında “Yaşamla Baş Etme Zorluğu” alt boyutunda farklılık mevcuttur.

H4: Farklı yüksekokul bölümü öğrencileri arasında “Olumsuz İmge” alt boyutunda farklılık mevcuttur.

Otrar (2016) tarafından geliştirilen ve bu araştırmada kullanılan “Yaşlılık ve Yaşlanmaya İlişkin Tutum Ölçeği” (YYİTÖ), 5’li likert tipte, 45 sorudan oluşmaktadır. YYİTÖ, dört alt boyuttan oluşmaktadır. Bu alt boyutlardan; Yaşlılığı Kabullenme Zorluğu (YKZ) alt boyutunda 12 soru, Sosyal Yıpranma Algısı (SYA) alt boyutunda 15 soru, Yaşamla Başetme Zorluğu (YBZ) alt boyutunda 10 soru ve Olumsuz İmge (Oİ) alt boyutunda ise 8 soru bulunmaktadır. Ölçekte yer alan maddelere (ters maddeler hariç); kesinlikle katılmıyorum:1 puan, katılmıyorum:2 puan, kararsızım: 3 puan, katılıyorum:4 puan, kesinlikle katılıyorum:5 puan verilmiştir. Ölçekte yer alan ters maddeler ise; (5-4-3-2-1) olarak puanlandırılmıştır. Her bir katılımcının Ölçekten alabileceği en düşük ve en yüksek puan aralığı; 45-215’dir.

Verilerin değerlendirilmesinde SPSS 25.0 paket programı kullanılmıştır. İsimsel verilerin (%), ölçümsel veriler ortalama ve standart sapma ile gösterilmiştir. Normal dağılıma uygunluk Kolmogorov Smirnov testi ile incelenmiştir. Parametrik koşullarda independent samples t test ve one way ANOVA testi, parametrik olmayan koşullarda Mann Whitney U ve Kruskal Wallis T testi uygulanmıştır. $P < 0,05$ istatistiksel açıdan anlamlı olarak kabul edilmiştir.

Otrar’ın (2016) çalışmasında; güvenirlik düzeyleri (Cronbach alpha değeri) ölçek toplamı: 0.97 olarak saptanmıştır. Ölçek alt boyutlarında ise; “Yaşlılığı Kabullenme Zorluğu” için Cronbach alpha değeri:0.93, “Sosyal Yıpranma Algısı” için Cronbach alpha değeri:0.93, “Yaşamla Baş Etme Zorluğu” için Cronbach alpha değeri:0.91 ve “olumsuz imge” için Cronbach alpha değeri: 0.90 olarak tespit edilmiştir.

Bu çalışmada ise güvenirlik değerleri (Cronbach alpha değerleri) ölçek toplamı:0,924, “Yaşlılığı Kabullenme Zorluğu”:0,837, “Sosyal Yıpranma Algısı”: 0,778, “Yaşamla Baş Etme Zorluğu”:0,790, “Olumsuz İmge”: 0,674 olduğu tespit edilmiştir. Bu değerler doğrultusunda genel olarak ölçeğin alt gruplarıyla birlikte güvenilir olduğu düşünülmektedir (İslamoğlu ve Alınacak, 2014: 283).

2.3. Araştırmada Varsayımlar

Araştırmaya katılanların soruları anlayarak, içtenlikle cevapladıkları varsayılmaktadır. Ayrıca araştırmada örneklemin evreni temsil ettiği, kullanılan ölçeğin de araştırmanın amacına uygun olduğu varsayılmaktadır.

2.4. Araştırmanın Kısıtlılıkları

Araştırma grubunun nispeten homojen olması (yaş grubu açısından, aynı ilçede eğitim görmeleri, öğrencilerin bulundukları bölümlerinin birbirine yakın olması, yükseköğretime geçiş puanlarının benzer olması) gruplar arası tutum farkı oluşmasını etkilemiş olabilir.

3. BULGULAR

Çalışmaya katılan öğrencilerin %77,9'u kadın ve yaş ortalamaları $20,27 \pm 1,38$ 'dir (min-max:18-27). Öğrencilerin yaklaşık olarak yarısı 1 sınıfta ve diğer yarısı da 2. sınıfta eğitim görmektedir. Öğrencilerin büyük çoğunluğu sosyal hizmetler (%59,2) ve bilgisayar programlama (%28,3) bölümünde okumaktadırlar. Ailelerinin sosyal güvencesi olarak %60'a yakını SSK'lı olduklarını bildirmişlerdir. Öğrencilerin yaklaşık olarak %65'i ailelerinin gelir durumunu 1300-3499 TL arası olarak belirtmişlerdir ve %25'inin evinde yaşlı birey vardır (Tablo 1-2).

Öğrencilerin yaşlanmaya ilişkin olumsuz tutum toplam puan ortalaması ve standart sapması $131,92 \pm 26,80$ (min-max:68-213) ve sırasıyla alt ölçek gruplarından yaşlılığı kabullenme zorluğu, sosyal yıpranma algısı, yaşamla baş etme zorluğu, olumsuz imge puan ortalaması ve standart sapmaları; $33,44 \pm 9,49$ (min-max:13-59), $42,42 \pm 9,14$ (min-max:21-75), $32,56 \pm 7,22$ (min-max:10-50), $23,50 \pm 4,98$ (min-max:11-40),' dir. Yaşlılığı kabullenme zorluğu kadınlarda erkeklere göre daha yüksek olmasına rağmen bu fark istatistiksel açıdan anlamsızdır ($p:0,069$), yaşlılık olumsuz toplam puan ve diğer alt gruplar cinsiyet ve yaş açısından benzerdir. Yaşamla baş etme puanı da 2 sınıftaki öğrencilerde 1 sınıftaki öğrencilere göre daha yüksek olmasına rağmen bu fark istatistiksel açıdan anlamsızdır ($0,061$). Yaşlılık olumsuz toplam puan ve diğer alt gruplar öğrencilerin eğitim gördükleri sınıf açısından benzerdir. Yaşamla baş etme zorluğu alt grubunu öğrencilerin bölümü etkilemektedir ($0,036$). Yaşamla baş etme zorluğu puanı sosyal bilimler bölümü öğrencilerinde İSG (İş Sağlığı ve Güvenliği) ve yaşlı bakım hizmetleri öğrencilerine göre daha yüksektir (Tablo 1).

Tablo 1. Öğrencilerin cinsiyet-yaş-öğrenim gördükleri sınıf ve bölüme göre yaşlılık ve yaşlanmaya yönelik tutum

		n (%)	Yaşlılığı Kabullenme Zorluğu ort±SD (p)	Sosyal Yıpranma Algısı, ort±SD (p)	Yaşamla Baş etme Zorluğu, ort±SD (p)	Olumsuz İmge ort±SD (p)	Toplam Olumsuz Puan ort±SD (p)
Cinsiyet	Kadın	212 (77,9)	34,02±9,40	42,84±9,12	32,67±7,29	23,42±4,99	132,96±27,50
	Erkek	60 (22,1)	31,40±9,60 (0,059)	40,90±9,13 (0,146)	32,15±7,01 (0,620)	23,78±4,97 (0,613)	128,23±24,06 (0,228)
Yaş	18	17 (6,3)	34,06±10,86	39,94±7,62	33,24±5,46	23,59±4,27	130,82±23,95
	19	59 (21,7)	33,63±9,51	41,90±9,12	32,56±6,50	23,42±4,77	131,51±25,48
	20	94 (34,6)	33,00±8,31	42,46±8,61	31,83±6,33	23,56±4,74	130,85±24,19
	21	66 (24,3)	33,18±10,06	42,94±10,43	33,11±8,72	23,48±5,06	132,71±31,16
	22 ve üstü	36 (13,2)	34,47±10,96	43,36±8,86	33,14±8,32	23,47±6,22	134,44±29,23
			0,943	0,731	0,789	0,999	0,967
Sınıf	1	137 (50,4)	32,81±9,03	41,82±9,23	31,74±7,05	23,49±4,96	129,86±26,71
	2	135 (49,6)	34,08±9,92 (0,270)	43,02±9,04 (0,278)	33,39±7,32 (0,061)	23,52±5,02 (0,961)	134,01±26,83 (0,203)
Bölüm	Sosyal Hizmetler	161 (59,2)	34,42±9,41	43,16±8,70	33,40±7,11	23,52±4,99	134,50±26,50
	Bilgisayar Pr.	7 (2,6)	26,71±9,55	39,71±5,47	35,57±6,48	26,57±3,36	128,57±19,31
	İSG	77 (28,3)	32,86±9,79	41,81±10,55	31,34±7,08	23,57±5,23	129,57±28,12
	Yaşlı Bakım H.	27 (9,9)	31,04±8,23	40,41±7,86	30,22±7,68	22,41±4,35	124,07±25,35
			0,064	0,345	0,036*	0,265	0,212
Toplam		272 (100,0)	33,44±9,49	42,42±9,14	32,56±7,22	23,50±4,98	131,92±26,80

Anlamlılığı yaratan faktör sosyal hizmetler bölümündeki öğrencilerin “Yaşamla Baş etme Zorluğu” puanlarının, İSG ve yaşlı bakım hizmetleri öğrencilerine göre puanlarının daha yüksek olmasıdır.

Tablo 2. Öğrencilerin ailelerinin sosyal güvencesi-gelir durumları-evde yaşlı varlığına göre yaşlılık ve yaşlanmaya yönelik tutum

		n (%)	Yaşlılığı Kabullenme Zorluğu ort±SD (p)	Sosyal Yıpranma Algısı, ort±SD (p)	Yaşamla Baş etme Zorluğu, ort±SD (p)	Olumsuz İmge ort±SD (p)	Toplam Olumsuz Puan ort±SD (p)
Sosyal güvence	SSK	160 (58,8)	33,39±9,20	41,46±9,39	32,23±7,00	23,34±5,15	130,43±26,54
	Emekli Sandığı	18 (6,6)	36,06±9,80	46,39±11,15	33,94±8,03	24,56±5,03	140,94±31,22
	Bağ kur	44 (16,2)	32,84±10,14	43,45±8,46	32,82±7,90	23,73±4,93	132,84±27,84
	GSS	50 (18,4)	33,18±9,83	43,12±7,75	32,88±7,11	23,46±4,55	132,64±25,10
			0,665	0,111	0,767	0,785	0,455
Gelir	0-1299	34 (12,5)	33,59±7,28	43,00±8,02	31,47±6,31	22,94±4,74	131,00±21,00
	1300-2499	93 (34,2)	33,61±10,16	43,51±8,72	33,66±7,21	24,40±5,03	135,17±27,80
	2500-3499	80 (29,4)	33,43±9,66	42,90±10,39	32,84±7,60	23,44±5,04	132,60±29,75
	3500-4499	33 (12,1)	34,48±9,07	41,73±9,34	32,88±6,55	23,00±5,61	132,09±25,92
	4500+	32 (11,8)	31,75±9,85	38,13±6,84	29,50±7,22	22,19±4,00	121,56±20,56
			0,837	0,062	0,064	0,198	0,182
Yaşlı var mı	Var	68 (25,0)	32,78±10,39	43,49±11,59	31,62±8,66	23,68±5,93	131,56±33,35
	Yok	204 (75,0)	33,66±9,19 (0,508)	42,06±8,17 (0,266)	32,87±6,66 (0,215)	23,45±4,64 (0,742)	132,04±24,33 (0,898)
Toplam		272 (100,0)	33,44±9,49	42,42±9,14	32,56±7,22	23,50±4,98	131,92±26,80

Yaşlılık olumsuz toplam puan ve diğer alt grup tutumları, öğrencilerin ailelerinin sosyal güvencesi, gelir durumlarına göre değişmemektedir. Evde yaşlı varlığı da öğrencilerin bu konudaki tutumlarını etkilememektedir (Tablo 2).

H0 (Farklı yüksekokul bölümü öğrencileri arasında yaşlılık ve yaşlanmaya yönelik tutumlarında farklılık mevcuttur) hipotezi;

H1 (Farklı yüksekokul bölümü öğrencileri arasında “Yaşlılığı Kabullenme Zorluğu” alt boyutunda farklılık mevcuttur) bakımından reddedilmiştir.

H2 (Farklı yüksekokul bölümü öğrencileri arasında “Sosyal Yıpranma Algısı” alt boyutunda farklılık mevcuttur) bakımından reddedilmiştir.

H3 (Farklı yüksekokul bölümü öğrencileri arasında “Yaşamla Baş Etme Zorluğu” alt boyutunda farklılık mevcuttur) bakımından doğrulanmıştır.

H4 “Farklı yüksekokul bölümü öğrencileri arasında “Olumsuz İmge” alt boyutunda farklılık mevcuttur” bakımından reddedilmiştir.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Dünyada ve ülkemizde yaşlı nüfusun hızla artmasıyla birlikte yaşanan sosyo-ekonomik sorunlar, çok sayıda araştırmacıyı bu konuda araştırma yapmaya yöneltmiştir (Şahin & Demirel, 2018, s.1118). Literatür taramasından yaşlılık dönemi ve yaşlılara yönelik tutumlarla ilgili çok sayıda çalışma olduğu saptanmıştır:

Erdemir vd. (2011) tarafından; sağlık profesyonelleri yetiştiren Fizyoterapi, Hemşirelik, Beslenme, Spor, Sosyal Hizmetler ve Sağlık Yönetimi Öğrencilerden 594 katılımcıyla Kogan'ın Yaşlılara Yönelik Tutum Ölçeği (KAOP)'un Türkçe geçerlilik çalışması yapılmıştır. Erdemir vd. (2011), geri çeviri tekniği ve iki aşamalı (4 hafta arayla) veri toplama tasarımı kullandıkları çalışmanın sonucunda; KAOPS' un güvenilir ve geçerli olduğunu saptamışlardır.

Otrar (2016) tarafından; 2015 yılında İstanbul İlinde, rastgele örneklem yöntemiyle ulaşılan 18 yaş üstü, 842 kişinin katılımıyla “Yaşlılık ve Yaşlanmaya ilişkin Tutum Ölçeği” adlı çalışmada; “ölçeğin 18 yaş üstü yetişkinlerin yaşlılara ve yaşlanmaya yönelik tutumları belirlemede geçerli ve güvenilir bir ölçek olarak kullanılabileceğini” saptamıştır.

Özbek Yazıcı vd. (2016) tarafından sağlıkla ilgili bölümlerde (Fizyoterapi, Hemşirelik ve Yaşlı Bakım Bölümü) eğitim almakta olan 528 öğrencinin yaşlılara yönelik tutumlarını

belirlemek amacıyla çalışma yapılmıştır. Özbek Yazıcı vd. (2016); ankete katılanların yaşlılara yönelik olumlu tutuma sahip olduklarını ancak bu olumlu tutumun düşük düzeyde olduğunu tespit etmişlerdir.

Ünalan vd. (2012) tarafından, geriatri merkezinde çalışmakta olan idari personelin ve sağlık hizmeti veren profesyonellerin yaşlı ayrımcılığına yönelik tutum ve davranışlarını belirlenmek ve bu davranışlara etki eden faktörlerin irdelenmesi amacıyla 49 katılımcıyla geriatri merkezi çalışanların yaşlılara yönelik tutumlarını belirlemek amacıyla çalışma yapılmıştır. Ünalan vd. (2012); çalışmanın sonucunda; geriatri merkezi çalışanların yaşlılara ve yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumlarının olumlu olduğunu tespit etmişlerdir.

Özbek Yazıcı vd. (2015) tarafından; Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Yaşlı Bakım Programından 50 öğrencinin katılımıyla öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumlarını belirlemek amacıyla çalışma yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda; öğrencilerin yaşlı ayrımcılığına yönelik olarak olumlu tutumlara sahip olduklarını saptamışlardır. “Ayrımcılığın önlenmesi ve öğrencilerin olumlu tutumlarını daha fazla geliştirmek için ders içeriklerinde yaşlı ayrımcılığına ilişkin konuların daha fazla vurgulanması yararlı olacaktır” vurgusu yapılmıştır.

Şahin ve Demirel (2018) tarafından; Kırıkkale Üniversitesi ve Hacettepe Üniversitesinin Sosyal Hizmet Bölümü öğrencilerinden 397 kişinin katılımıyla yaşlılık ve yaşlanmaya ilişkin tutumların araştırıldığı çalışma yapılmıştır. Şahin ve Demirel (2018); sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin “yaşlılığa ilişkin olumsuz algı ve tutumlarının nispeten yüksek olduğunu” saptamışlardır.

Yaşlılık dönemi ve yaşlılara yönelik tutumlarla ilgili çok sayıda çalışma yapılmıştır. Ancak bu çalışmalarda kullanılan ölçekler farklılık göstermektedir. Erdemir ve diğerlerinin (2011) “Kogan'ın Yaşlılara Yönelik Tutum Ölçeği (KAOP)'un Türkçe Versiyonunun Geçerliliği Çalışması” nda; katılımcıların yaşlılara yönelik olumlu tutuma sahip olduklarını tespit edilmiştir. Özbek Yazıcı vd. (2016) çalışmada; Kogan'ın Yaşlılara Yönelik Tutum Ölçeğini (KAOP) kullanmışlardır. Çalışmalarının sonucunda ise; ankete katılanların yaşlılara yönelik olumlu tutuma sahip olduklarını ancak düşük düzeyde olduğunu tespit etmişlerdir. Ünalan vd., (2012) yaptıkları çalışmada; “Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Ölçeği” (YATÖ) kullanmışlardır. Çalışmalarının sonucunda ise; katılımcıların yaşlılara yönelik olumlu tutuma sahip olduklarını tespit etmişlerdir. Özbek Yazıcı vd. (2015) çalışmasında; “Yaşlı Ayrımcılığı

Tutum Ölçeği” (YATÖ) kullanılmıştır. Özbek Yazıcı vd. (2015), çalışmanın sonucunda ise; katılımcıların yaşlı ayrımcılığına yönelik olumlu tutuma sahip olduklarını tespit etmişlerdir.

Otrar tarafından hazırlanan “Yaşlılık ve Yaşlanmaya ilişkin Tutum Ölçeği” (YYİTÖ)’den “elde edilen puan genel toplamının yükselmesi, araştırmaya katılan bireylerin yaşlılık ve yaşlanmaya ilişkin olumsuz algı ve tutumlarının yükseldiği anlamına gelmektedir. Katılımcıların genel puan toplamalarının düşmesi ise yaşlılık ve yaşlanmaya ilişkin olumlu algı ve tutumlarının yükseldiği anlamına gelmektedir. Şahin ve Demirel (2018), Otrar tarafından hazırlanan YYİTÖ’yu kullandıkları çalışmada, 397 katılımcının toplam puan ortalamasını; $X=126,4232$ olarak, standart sapmayı ise $27,94551$ olarak tespit etmiş olup katılımcıların yaşlılık ve yaşlanmaya ilişkin olumsuz algı ve tutumlarının yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bu çalışmada ise; 272 katılımcıdan elde edilen toplam puan ortalaması; $X=131,92$, standart sapma ise $26,80$ olarak tespit edilmiştir. Şahin ve Demirel (2018) çalışmalarında; araştırmaya katılan kız öğrencilerin yaşlandıkça yaşamla baş etme zorluğu yaşanacağına dair algılarının erkek öğrencilere göre daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. Bu çalışmada ise; araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Şahin ve Demirel (2018) tarafından yapılan çalışmada; araştırmaya katılan öğrencilerin yaşları arttıkça yaşlılık ve yaşlanmaya yönelik olumsuz tutumlarının kullanılan ölçeğin tüm alt boyutlarında arttığı saptanmıştır. Bu çalışmada ise; araştırmaya katılan öğrencilerin yaşlarına göre yaşlılık ve yaşlanmaya yönelik tutumlarında farklılık saptanmamıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin ailelerinin aylık gelir durumuna göre yaşlılık ve yaşlanmaya yönelik tutumlarında; Şahin ve Demirel (2018) tarafından yapılan çalışmada ve bu çalışmada anlamlı bir farklılık olmadığını saptamışlardır.

Bu veriler ışığında; Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Çavdır Meslek Yüksekokulunda eğitim görmekte olan öğrencilerin yaşlılık ve yaşlanmaya ilişkin olumsuz algı ve tutumlarının yüksek olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bu çalışmayla tezat çıkan sonuçların kullanılan ölçek farklılığından kaynaklandığı düşünülmektedir. Şahin ve Demirel’in (2018) çalışmalarıyla benzer sonuçlara ulaşılmasının ise; çalışmalara katılan bireylerin benzer demografik özelliklere sahip olması ve aynı ölçeğin kullanılmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu bağlamda; yaşlılık ve yaşlanmaya ilişkin tutumlar konusunda yapılacak çalışmalarda aynı örneklem grubunda; KAOP, YATÖ ve YYİTÖ ölçekleri kullanılarak karşılaştırmalı çalışma yapılması önerilmektedir.

Meslek yüksekokulu sosyal hizmet ve danışmanlık bölümünden mezun olan öğrenciler, lisans tamamlama programlarına devam etmemeleri durumunda “Sosyal Çalışmacı” unvanıyla sahada hizmet veremeyeceklerdir. Ancak; evde bakım, palyatif bakım merkezi gibi günlük ihtiyaçlarını başkasının desteğiyle karşılayabilen yaşlı bireylerin bakımında hizmet verebileceklerdir. Yaşlı bireyle birebir ilgilenecek sosyal hizmet profesyonellerinin yaşlılık ve yaşlanmaya yönelik tutumları sunulacak hizmetin kalitesini etkileyeceği düşünülmektedir. Bu bağlamda sosyal hizmet mensuplarının mesleğinin gerektirdiği davranışları profesyonel bir şekilde sergilemeyi öğrenmelerinin gereği ortaya çıkmaktadır. Bu bölümlerde iletişim dersi verilmektedir. İletişim derslerinde “Rol Play” uygulaması yapılarak iletişim becerilerinin artırılması, “Duygusal Emek” konusunun da detaylı işlenmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.

REFERENCES / KAYNAKLAR

- Ardahan, M., Arabacı, Z., & Limoncu, G. (2015). Yaşlıların sağlık sorunları ile başetme yöntemleri. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, 6, 28-43.
- ASPB. (2011). *Türkiye’de yaşlılık dönemine ilişkin beklentiler*. Ankara.
- Docplayer. (2019). Erişim tarihi: 30.11.2020, <https://docplayer.biz.tr/109950273-Kronolojik-yas-nedir.html>
- Emiroğlu, V. (1989). *Yaşlılık ve yaşlının sosyal uyumu*. Ankara: Başkent.
- Erci, B. (2009). Aile sağlığı hemşireliği. İçinde B. Erci (Ed.), *Halk sağlığı hemşireliği* (ss.41-51). Ankara: Fırat Matbaacılık.
- Erdemir, F., Kav, S., Citak, E. A., Hanoglu, Z., & Karahan, A. A. (2011). Turkish version of Kogan’s attitude toward older people (KAOP) scale: Reliability and validity assessment. *Archives of Gerontology and Geriatrics*, 52, e162-e165.
- Gorman, M. (1999). Development and the rights of older people. In J. Randel et al. (Eds.), *The ageing and development report: Poverty, independence and the world's older people* (pp. 3-21). London: Earthscan Publications Ltd.
- Gökçek Karaca, N. (2019). Uluslararası ilke ve standartlar bağlamında yaşlı hakları ve sosyal hizmet uygulamaları. *9(2)*, 255-274.
- Güler, Ç. (1998). Yaşlılıkta tanımlar ve yaşlılık üzerine söylenenler. *Türk Geriatri Dergisi*, 1(2), 105.
- Health Dialogue. (2002). April-June (Issue No. 29).
- İslamoğlu, A. H., & Almacık, Ü. (2014). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Kalaycı, I., & Özkul, M. (2017). Geleneksel kalabilsem modern olabilsem: Modernleşme sürecinde yaşlılık deneyimleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 8(18), 90-110.

- Kalaycı, I., Özbek Yazıcı, S., Özkul, M., & Helvacı, G. (2018). Sağlık çalışanları ve öğrencilerinin yaşlılara yönelik tutumları: Sistemik derleme. *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 2(1), 21-30.
- Lena, A., Ashok, K., Padma, M., Kamath, V., & Kamath, A. (2019). Health and social problems of the elderly: A cross-sectional study in Udipi Taluk, Karnataka. *Indian Journal of Community Medicine*, 34(2), 131-134.
- Maniar, A., & Mehta, S. (2017). *A study on silver workers residing in Vadodara city*. Hamburg, Germany: Anchor Academic Publishing.
- Müftülera, H. G. (2018). İstanbul'da yaşlılık ve yaşlılığın yapısal değişimi. *Yıldız Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1), 58-80.
- Otrar, M. (2016). Yaşlılık ve yaşlanmaya ilişkin tutum ölçeği: Geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Sosyoloji Dergisi*, 36(2), 527-550.
- Özbek Yazıcı, S., Kalaycı, I., Kaya, E., & Tekin, A. (2015). Yaşlı bakım programı öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumları. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 8(2), 77-87.
- Özbek Yazıcı S., Kalaycı, I., Kaya, E., & Tekin, A. (2016). Sağlıkla ilgili bölümlerde okuyan öğrencilerin yaşlılara yönelik tutumları. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 15(2), 601-614.
- Özdemir, Ö., & Bilgili, N. (2014). Sağlık hizmetlerinde yaşlı ayrımcılığı. *Gülhane Tıp Dergisi*, 56, 128-131.
- Öztek, Z., & Kubilay, G. (2008). *Toplum sağlığı hemşireliği* (3. Baskı). Ankara: Palme Yayıncılık.
- Şahin, H., & Demirel, B. (2018). Sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin yaşlılık ve yaşlanmaya ilişkin tutumlarının belirlenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(59), 1114-1120.
- Tezcan, M. (1982). Toplumsal değişme ve yaşlılık. *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(2), 169-177.
- Topgül, S. (2016). Çalışma yaşamında yaşlı ayrımcılığı mı yaş ayrımcılığı mı? *Sosyoloji Dergisi*, 36(2), 373-391.
- TÜİK. (2019). İstatistiklerle yaşlılar, 2018.
- TÜİK. (2020). İstatistiklerle yaşlılar, 2019. Erişim tarihi: 03.12.2020, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=İstatistiklerle-Yaslılar-2019-33712>
- United Nations- Department of Economic and Social Affairs Population Division. (2019). World population ageing 2019 highlights, United Nations, New York.
- Ünal, D., Soyuer, F., & Elmalı, F. (2012). Geriatri merkezi çalışanlarında yaşlı tutumunun değerlendirilmesi. *Kafkas Tıp Bilimleri Dergisi*, 2(3), 115-120.
- Wallace, R. B. (Ed.) (2008). *Wallace/maxcy-rosenau-last, public health & preventive medicine*. The McGraw-Hill Companies.
- WHO. (2020). Erişim tarihi: 01.06.2020, <https://www.who.int/news-room>

İşletmelerde Siber Güvenlik Riskleri ve Bilgi Teknolojileri Denetimi: Bankaların Siber Güvenlik Uygulamalarının İncelenmesi

Özen AKÇAKANAT^{1*}, Ozan ÖZDEMİR², Mehmet MAZAK³

¹ Asst. Prof. Dr., Süleyman Demirel University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Finance and Banking, Isparta, Turkey

² Asst. Prof. Dr., Süleyman Demirel University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Finance and Banking, Isparta, Turkey

³ Research Asst., Süleyman Demirel University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Finance and Banking, Isparta, Turkey

Geliş Tarihi/Received: 03.08.2021
Kabul Tarihi/Accepted: 31.08.2021

Doi: 10.31200/makuubd.978263
Araştırma Makalesi/ Research Article

ÖZET

Günümüzde dijital veriler ve operasyonlar, pek çok işletmenin merkezinde yer almaktadır. Ancak bilgisayarlı sistemlere olan bu bağımlılık, çeşitli siber tehditleri de beraberinde getirmektedir. Bu riskler, çalışanlar ve yüklenicilerden kaynaklanan içsel riskler olabileceği gibi, siber suçluların ve hatta işletmenin müşterilerinin faaliyetleri sonucu da olabilir. Giderek artan bir şekilde ortaya çıkan, siber güvenlik riskleri yalnızca bir ağ veri ihlali riskini içermez aynı zamanda, açık dijital bağlantı ve erişilebilirliğe dayanan faaliyetler yoluyla tüm işletmenin zarar görmesi riskini de ortaya çıkarmaktadır. Bunun sonucu olarak siber güvenlik riskiyle nasıl başa çıkılacağını öğrenmek bir kuruluş için kritik öneme sahiptir. Bu kapsamda çalışmada öncelikle işletmeler için siber güvenlik riskleri ortaya koyularak, bu riskleri yönetmeye ilişkin bilgiler verilmiştir. Bu çalışmada aktif büyüklüğüne göre ilk on bankanın siber güvenlik ve bilgi teknolojileri faaliyetlerine ilişkin faaliyet ve entegre raporlarından elde edilen veriler incelenerek siber güvenlik uygulamalarının içeriğinin tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Çalışmada kullanılan veriler bankaların 2019 ve 2020 faaliyet ve entegre raporlarından elde edilmiştir. Raporlardan elde edilen sonuçlara göre bankaların güncel mevzuat düzenlemelerine ve uluslararası standartlara uygun bir organizasyon yapılanmasına sahip oldukları, iç denetim çerçevesinde gerekli denetim faaliyetlerini gerçekleştirdikleri, bu çerçevede kapsamlı eğitim programları uyguladıkları, veri güvenliğini sağlamaya yönelik altyapı yatırımlarını yaptıkları ve teknolojiyi takip ettikleri tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Siber Güvenlik, Siber Güvenlik Riskleri, Bilgi Teknolojileri Denetimi, Bankalar.

Cyber Security Risks and Information Technology Audit in Businesses: Examination of Banks' Cyber Security Applications

ABSTRACT

Digital data and operations are at the center of many businesses today. However, this dependence on computerized systems causes various cyber threats and risks. These risks can be internal risks caused by employees and contractors, or they can be the result of the activities of cybercriminals and even customers of the business. Increasing cybersecurity risks include not only the risk of a network data breach but also carries the risk of harming the entire business through activities based on open digital connectivity and accessibility. Therefore, learning how to deal with cybersecurity risks is critical for an organization. In the study, first of all, cybersecurity risks for businesses have been revealed. Then, information on managing these risks is given. In the study, data has been obtained from 2019 and 2020 annual and integrated annual reports of Turkey's top 10 banks by asset size. It is aimed to determine the content of banks' cybersecurity applications. According to the results, it has been observed that the banks have an organizational structure in accordance with the current local regulations and international standards. It has been also observed that banks carry audit activities within the framework of internal audit. In this scope of internal auditing activities, banks arrange comprehensive education programs for their employees and invest in infrastructure and cutting-edge technology to ensure data security.

Keywords: Cybersecurity, Cybersecurity Risks, Information Technology Audit, Banks.

1. GİRİŞ

Bilgi sistemleri teknolojilerindeki son gelişmeler, çeşitli iş alanlarında birçok uygulamanın bilgisayarlar üzerinden yapılmasına neden olmaktadır. Bu süreçte veri birçok kuruluştaki kritik bir kaynak haline gelmiş ve bu nedenle verilere etkin erişim, veri paylaşımı, veriden bilgi çıkarma ve bilgiden yararlanma acil bir ihtiyaç haline gelmiştir. 1990'ların ortalarında World Wide Web'in (www) ortaya çıkışı, veri, bilgi ve bilginin etkin bir şekilde yönetilmesinin önemini artırmıştır. Günümüzde gerek webde gerekse de bilgi teknolojilerinin içerisinde pek çok veri bulunmaktadır. Bu verileri ve bilgileri geleneksel araçlarla yönetmek

neredeyse imkânsız hale gelmektedir. Veri ve bilgi yönetimine olan talep arttıkça, veritabanlarının, uygulamaların ve bilgi sistemlerinin güvenliğinin sağlanması için de kritik bir ihtiyaç vardır. Veriler ve bilgiler, yetkisiz erişime ve kötü niyetli yolsuzluklara karşı korunmalıdır. Web'in ortaya çıkmasıyla birlikte, çok sayıda kişinin bu verilere ve bilgilere erişimi olduğundan, verileri ve bilgileri korumak daha da önemlidir. Bu nedenle, siber güvenlik risklerini yönetmek ve raporlamak, hemen hemen her şirketin yönetimi ve yönetim kurulu için öncelikli konular haline gelmiştir.

Özellikle müşteriler ve tedarikçilerle ilgili bilgiler de dâhil olmak üzere finansal ve finansal olmayan bilgiler ağlarda ve bulutta giderek daha fazla depolanmaktadır. Veri ihlallerinin yaygınlaşması, şirketlerin siber güvenlik risk yönetimi ve raporlamasına büyük yatırımlar yapmasına ve tüm şirketlerin ticari işlemler için güvenli bir dijital altyapıya sahip olmaya zorlamaktadır. Siber güvenlikle ilgili son raporlara göre, güvenlik ihlali yaşayan firmaların %20'sinden fazlası önemli bir gelir kaybı, müşteri tabanında bir azalma ve iş fırsatların da kayıplar yaşamışlar ve toplam maliyetler kişi başına yaklaşık 17 milyon ABD dolarını bulmuştur (Rosati vd., 2020, s.2).

İşletmeler, siber güvenlik tehditlerini yönetmek, ihlalleri ve diğer güvenlik olaylarını tespit etmek, yanıt vermek, azaltmak ve bunlardan kurtulmak için etkin süreçlere ve kontrollere sahip olduklarını gösterme baskısı altındadır. Bu noktada bu risklere karşı önlem alınması ve bu risklerin yönetilmesinde Bilgi Teknolojileri (BT) denetimi önem arz etmektedir. BT denetimi, bilgi varlıklarına ilişkin risklerin belirlenmesine ve bu risklerin azaltılması veya yok edilmesi için kontroller oluşturulmasına (risk yönetimi) odaklanmaktadır. Bilgi varlıklarının korunmasında BT denetiminin amaçlarından biri de işletmenin bilgi sistemlerinin uygunluğu, gizliliği ve bütünlüğünün gözden geçirilip değerlendirilmesidir.

Siber güvenlik risklerini azaltmak ve işletmeleri bu risklerden korumak için çeşitli uluslararası kuruluşlar birtakım düzenlemeler getirmiştir. Amerika Birleşik Devletleri Kamu Gözetimi Kurulu (PCAOB), 2018-2022 stratejik planına siber güvenlik risklerinin değerlendirmesini açıkça dahil etmiştir. Ayrıca, Menkul Kıymetler ve Borsa Komisyonu (SEC) yakın zamanda siber güvenlik risk açıklamaları hakkında raporlama yönergeleri yayınlamıştır. AICPA denetçilerin bir kuruluşun siber güvenlik risk yönetimi politikalarını ve prosedürlerini değerlendirmek için kullanmaları için bir güvence çerçevesi önermiştir (Janvrin & Wang, 2019, s.1).

2. SİBER GÜVENLİK

2.1. Siber Güvenlik Kavramı

Siber güvenlik son yıllarda küresel dünyanın ilgi odağı ve önem arz eden bir konusu haline gelmiştir (Von Solms & Van Niekerk, 2013, s.97). Literatürde birçok farklı tanımlamaya yer verilmesine rağmen siber güvenlik; internette olduğu gibi bir bilgisayarı ya da bilgisayar sistemini erişim izni olmayan kişilerden veya saldırılardan korumak adına alınan önlemler olarak tanımlanabilmektedir (Merriam-Webster, 2021). Bilgisayarların, elektronik iletişim sistemlerinin ve hizmetlerinin, kablolu ve elektronik iletişim ile bunların içerdiği bilgilerin; kullanılabilirliği, bütünlüğünü, kimlik doğrulamasını, gizliliğini ve inkâr edilememesini sağlamak amacıyla tüm bu iletişim kanallarının zarar görmesini engelleme ve korunmasını sağlama tedbirlerine siber güvenlik adı verilmektedir (NIST, 2021).

Bilgisayar tabanlı bilgi çağı, kurumların çalışma şekillerinin ve bilgi güvenliğine olan yaklaşımlarının değişmesine yol açmıştır. Günümüzde bilgi güvenliği kurumlar için; en az maddi fiziki varlıkların korunması kadar önemli bir hale gelmiştir (Gordon & Loeb, 2002, s.452). Bilgi güvenliği; bilginin gizliliğinin, bütünlüğünün ve kullanılabilirliğinin korunması anlamına gelmektedir (ISO/IEC 27000, 2018). Siber güvenlikle ilgili birçok güncel araştırma, siber güvenlik terimini bilgi güvenliği terimiyle dönüşümlü olarak kullanmaktadır. Eş anlamlı olarak değerlendirilebilen bu terimler, önemli derecede birbirleriyle örtüşmesine rağmen birbirlerinden farklılaştığı durumlar da olabilmektedir. Bilgi güvenliğinde; insan faktörüne yapılan atıflar genellikle insanların güvenlik sürecindeki üstlendikleri roller ile ilgiliyken, siber güvenlikte ise insan faktörü saldırıların temel hedefi olarak tanımlanmıştır, hatta bilmeden bile insanların siber saldırının bir parçası haline gelebileceğinden söz edilebilmektedir (Von Solms & Van Niekerk, 2013, s.100). Bir başka tanıma göre siber güvenlik; bilginin gizliliğinin, bütünlüğünün ve kullanılabilirliğinin siber uzayda (herhangi bir fiziksel biçimde bulunmayan, teknolojik araçlar ve bunlara olan bağlantılar vasıtasıyla internet üzerindeki insanların, yazılımların ve hizmetlerin etkileşim içinde bulundukları platform) korunması anlamına gelmektedir (ISO/IEC 27032, 2012). Bu nedenle, siber güvenlik ile bilgi güvenliği arasındaki fark, bilginin korunması siber güvenlikte siber alandaki bilgilerle sınırlandırılmışken, bilgi güvenliğinde ise bilginin her yerde korunması esastır. Bu durum; siber güvenliğin bilgi güvenliğinin içinde yer aldığını da göstermektedir. Ayrıca siber saldırılar, siber zararlar ve siber suçlar gibi siber güvenlik eksikliğinden kaynaklanan ve bireyleri, kurumları veya ulusal çıkarları etkileyebilen; ekonomik, fiziksel, psikolojik ve sosyal sonuçlar doğuran bu zararların

(Eva Ignatuschtschenko'dan aktaran Von Solms & Von Solms, 2018, s.3) siber güvenlik alanının dışında konumlandığı da belirtilmiştir (Von Solms & Von Solms, 2018, s.3).

2.2. Siber Güvenliğin Önemi

21. yüzyılda toplumun bilgisayarları ve bilgi çağını büyük bir hızla içselleştirdiği görülmüştür. Toplumun kullanmış olduğu; arabalardan trafik ışıklarına, su ve güç kaynakları gibi altyapı hizmetlerine kadar bilgisayarlar aktif olarak kullanılmaktadır. Toplumun, bilgisayar sistemlerinin getirmiş olduğu verimlilik artışına karşı duyduğu memnuniyeti, sistemin güvenliği ve aksamadan çalışmasıyla büyük ölçüde ilişkilidir. Fakat bilgisayar sistemlerinin nasıl çalışması istenildiği ve gerçekte nasıl çalıştığı arasındaki farkın, bilgisayar korsanlarınca keşfedilmesi milyarlarca dolarlık hacme sahip siber suçların doğmasına sebebiyet vermiştir (Tarter, 2017, s.213). 2015 yılında 3 trilyon dolarlık büyüklüğe sahip olan bu endüstrinin 2021 yılı sonunda 6 trilyon dolar seviyesine çıkması öngörülmektedir (Herjavec, 2020).

Dijital teknolojilerin yaygın bir şekilde benimsenmesiyle birlikte, alışveriş ve sosyal etkileşimlerden iş dünyasına, farklı sektörlerle ve ne yazık ki suçlara kadar toplumun birçok yönü çevrimiçi hale gelmiştir (Lallie vd., 2021, s.1). Siber tehditler yalnızca bilgisayar sistemlerine verdikleri zararlarla kalmamakta, bir ülkenin ulusal çıkarları için önemli kabul edilebilecek haberleşme ve bilgisayar sistemlerine, enerji ve ulaşım ağlarına ve askeri sistemlere zarar verebilecek asimetrik bir harp çeşidi olarak düşünülmektedir. Bu sebeple, tüm dünyada önemli bir tehdit unsuru olarak değerlendirilmeye başlanmıştır (Aytekin, 2015, s.19).

Finansal sistem açısından incelendiğinde; bankalar, kredi kartı şirketleri ve yatırım fonları gibi finansal hizmet sağlayıcıların müşterilerinin kişisel olarak tanımlanabilecek bilgilerini (ev adresleri, sosyal güvenlik numarası, banka bilgileri, telefon numarası, e-posta adresi ve gelir bilgileri vb.) bünyelerinde barındırdığı bilinmektedir. Bu verilerin karanlık web üzerindeki yüksek değeri finans endüstrisini siber suçlular tarafından çekici bir hedef haline getirmektedir (Bowcut, 2021). 2013 yılının sonuna doğru kriminal suçlular tüm dünyada 100'den fazla bankayı hedef alarak global bir saldırı gerçekleştirmiştir. Toplamda 1 milyar dolara yakın bir seviyede kayıp gerçekleşmiş ve bu saldırıya 'Carbanak' saldırısı adı verilmiştir. Carbanak saldırısıyla beraber finansal endüstrideki siber güvenlik metodolojisi de değişime uğrayarak önceleri, son kullanıcı güvenliğine yoğunlaşan siber güvenlik faaliyetleri yaşanan bu krizle beraber ATM ve para transfer sistemleri (depozito hesapları) gibi banka ağ güvenliğinin önemini ortaya koymuştur. Bu nedenle 2015 yılında Obama hükümeti siber güvenlik yasasını

imzalamış ve yasaya göre finansal kurumların yaşamış oldukları siber güvenlik şoklarını federal hükümetle paylaşmasının önü açılmıştır (Johnson, 2016, s.278).

İçinde bulunduğumuz Covid-19 salgını küresel olarak milyarlarca vatandaşın hayatını değiştiren, toplumsal normlar ve yaşama ile çalışma şeklimiz açısından yaygın olarak yeni-normal olarak anılan duruma neden olan, dikkate değer, eşi görülmemiş bir olaydır (Lallie vd., 2021, s.1). Bu krizden diğer işletmelere göre daha az etkilenen, dijitalleşme sürecine zaman, çaba ve bütçe ayıranlardır. Başka bir ifadeyle, günlük faaliyetlerine bilgi teknolojisini önemli ölçüde yerleştirmiş olanlar, faaliyetlerine kesintisiz devam etmelerine imkân sağlamıştır. Bu kuruluşlar, teknolojik olarak ilkel rakiplerine kıyasla daha iyi koşullarda olsalar da çok belirgin olmayan başka bir Covid-19 yan etkisiyle yani artan siber suç oranlarıyla karşılaşmışlardır (Georgiadaou vd., 2021, s.2). Yapılan son araştırmalarda siber suçların sıklık ve şiddetinin arttığı görülmüştür. Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, İspanya, Hollanda, Almanya, Fransa, Belçika ve İrlanda'da bulunan firmalara yapılan anket çalışmasında; firmaların siber saldırılar sonucu kaybettikleri tutar 2019 yılına kıyasla 600 milyon dolar artarak 1,8 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır (Hiscox, 2020).

2.3. Siber Güvenlik Riskleri ve Siber Saldırı

Siber güvenlik riski, harici saldırılar nedeniyle bilgi teknolojisi sistemlerinde bir arızanın sonucu olarak bir işletmenin finansal kaybı, kesintisi veya itibarının zedelenmesi riskidir (Florakis vd., 2020, s.2). Siber güvenliği tehdit eden en önemli unsur siber saldırılardır. Veri veya bilginin bütünlüğünün ya da gerçekliğinin bozulması siber saldırı ya da bilgisayar ağı saldırısı olarak adlandırılmaktadır (Uma & Padmavathi, 2011, s.390). Ayrıca, bir bilgi işlem altyapısını; kesintiye uğratmak, devre dışı bırakmak, yok etmek, kötü niyetle kontrol etmek veya kontrollü olarak bilgileri çalmak amacıyla bir kuruluşun siber uzay kullanımını hedef alan saldırılar da siber saldırı olarak tanımlanmaktadır (NIST, 2021). Siber saldırı süreci, zayıf güvenlik kontrolü içeren sistemleri internet üzerinden taramayı ve yanlış yapılandırılmış sistemleri arama süreciyle başlar. Bir bilgisayar korsanı sisteme bulaştığında virüslü sistemi uzaktan çalıştırabilir veya sisteme korsanlar için casusluk yapması üzerine komutlar gönderebilir. Ayrıca bilgisayar korsanları virüs bulaşan sistemlerin yazılımda bazı hatalar, anti-virüs eksiklikleri ve hatalı sistem yapılandırması gibi bazı kusurların var olmasını bekler ve böyle diğer sistemlere de virüs bulaştırabilmeyi amaçlar (Uma & Padmavathi, 2011, s.390).

Siber saldırı türlerinde yaygın olarak kullanılan yöntemler ise aşağıda verilmiştir (Butch vd. 2017; IBM, 2020):

- **Bilgi ve Veri Aldatmacası:** Bir bilgisayar sistemine giriş öncesinde veya giriş sırasında verilerin yetkisiz olarak değiştirilmesi ve işlem tamamlandıktan sonra tekrar eski haline getirilmesidir (Fraudfighting, 2021).

- **Salam Tekniği:** Siber suçluların her seferinde fark edilmeyecek boyutta kaynak veya maddi varlık çaldıkları bir tekniktir (Fraudfighting, 2021).

- **Hackleme:** İzinsiz bir şekilde bilgisayar sistemlerine erişilmesine denilmektedir (Butch vd., 2017).

- **Virüs Yayılması:** Saldırı altındaki sistemin yok edilmesi amacıyla başka bir sisteme eklenen kötü amaçlı yazılımlardır (Cybercrimechambers, 2021). Bir ağdaki diğer bilgisayarlara veya dosyalara yayılma özelliği gösterir (Butch vd., 2017).

- **Mantık Bombası:** Bu kötü amaçlı yazılım, saatli bombaya benzer şekilde çalışır. Bir mantık bombası, önceden programlanmış bir tarih ve saatte tetiklenen veya belirli mantıksal koşullar karşılanana kadar devre dışı kalır. Mantık bombası tetiklendikten ve etkinleştirildikten sonra veri bozulması, dosya silme veya sabit disk temizleme yoluyla saldırı bilgisayarına zarar verir (IBM, 2020).

- **Hizmet Engelleme Saldırıları (Denial of Services (DoS):** Bu saldırılar, bir sistemin kaynaklarını doldurur, onları bunaltır ve hizmet isteklerine yanıt verilmesini engeller ve sistemin gerçekleştirme yeteneğini büyük ölçüde azaltır. DoS saldırılarının amacı genellikle hizmet reddi veya farklı bir ikinci saldırı oluşturmaktır (IBM, 2020).

- **E-dolandırıcılık:** Meşru bir kuruluş gibi görünerek kredi kartı numaraları ve kullanıcı adı şifre kombinasyonlarını gibi gizli bilgileri çıkarmaya yönelik saldırılardır (Butch vd., 2017).

- **Solucan ve Truva Atı Saldırıları:** Solucanlar karmaşık yapıya sahip zararlı yazılımlardır ve genellikle e-posta ekleri ve çeşitli web siteleri üzerinde paylaşılan dosyalar üzerinden yayılırlar. Kullanıcının veri kaynaklarını kullanarak kendi kaynak dosyalarını diğer kullanıcılara ulaştırmayı denerler. Truva atı ise, kendilerini yararlı bir yazılım gibi göstererek karşıdan yüklenilmeyi beklerler. Truva atı yazılımları kullanıcının kişisel bilgilerini çalmak amacıyla kullanılmaktadır (İTÜBİDB, 2013).

2.4. Siber Güvenlik Risklerine Karşı Alınan Önlemler

1960 ve 1970’lerde yapılan ilk araştırmalar işletim sistemlerinin güvenliğinin sağlanması üzerine yapılmıştır. Bell ve LaPadula’nın güvenlik politikaları formülize edilerek işletim sistemleri için uyarlanmıştır. Ardından Honeywell, SCOMP ve MULTICS gibi güvenli işletim sistemlerini geliştirmiştir. Günümüzde işletim sistemlerinin güvenliği oldukça önem arz etmekte ve Microsoft gibi firmalar ürünlerinin güvenliğinden emin olmak adına oldukça büyük kaynak ayırmaktadır. 1980’li yılların başı itibarıyla veri tabanı sistemlerinin güvenliği üzerine çalışmalara başlanmıştır. Araştırmaların odak noktasının büyük bir bölümünü, çok düzeyli güvenli veritabanları (multilevel secure database) oluşturmaktaydı. Bunun nedeni ise veritabanı sistemlerinin veriler arasındaki ilişkiyi zorunlu kılması ve ek güvenlik önlemlerine ihtiyaç duymasıdır. Veriler üzerinde birden fazla sorgu oluşturma yoluyla hassas bilgilere ulaşılması bir endişe kaynağı haline gelmiştir (Thuraisingham, 2005, s.64).

Bu noktada siber güvenlik stratejileri veri bütünlüğünü koruma açısından büyük önem arz etmektedir. Örnek vermek gerekirse, polyinstantiation (çoklu somutlaştırma) çok düzeyli ilişkili veri modelleri içerisinde kullanılan önemli bir siber güvenlik stratejisidir. Polyinstantiation paylaşılan bir kaynağın farklı örneklerinin oluşturulup farklı kullanıcılara farklı örneklerinin gösterilmesi olarak tanımlanabilir (Di Vimercati & Samarati, 2011). Ayrıca doğru ayrıcalıklara sahip olmayan bir kullanıcının daha hassas bilgileri görmesini önlemek için paylaşılan bir kaynağın birden çok örneğinin oluşturulduğu bir siber güvenlik stratejisidir. Bu stratejinin temel amacı, bir nesnenin veya belgenin bir kopyasını yapmak ve orijinal belgeyi veya nesneyi el değmeden bırakarak ikinci kopyanın niteliklerini değiştirmektir (Mezquita, 2020).

Bilgisayar ağ sistemlerinin güvenliği ile dağıtılmış sistemlerin güvenliği (veri merkezleri, multimedya sistemleri gibi) tüm sistem güvenliğini oluşturan diğer iki temel ögedir. Şifreleme ve kriptografi üzerine yapılan araştırmalar, ağlar ve Web nedeniyle büyük önem kazanmıştır. Dağıtılmış sistemlerin güvenliği üzerine yapılan araştırmaların çoğu Web’in güvenliğinin yanı sıra dağıtılmış nesne yönetim sistemleri gibi sistemlerin güvenliğini sağlamaya da odaklanmaktadır. İşletim sistemlerinin güvenliği, veri tabanı sistemlerinin güvenliği, ağ sistemlerinin güvenliği ile dağıtılmış sistemlerin güvenliği sistem güvenliğini oluşturan dört temel unsurdur (Thuraisingham, 2005, s.65).

3. BİLGİ TEKNOLOJİLERİNİN DENETİMİ

Bilgi teknolojisi denetimi, bir kuruluşun bilgi teknolojisine ilişkin altyapının, faaliyetlerin, veri kullanımı ve yönetiminin, politikalarının, prosedürlerinin ve operasyonel süreçlerinin genel kabul görmüş standartlara veya yerleşik politikalara göre incelenmesi ve değerlendirilmesi olup (Harvard, 2021); mali denetim süreçleri ve denetim mesleği pratikleri ile büyük oranda benzerlikler içermektedir. Bilgi teknolojilerinin denetim süreçleri ile mali denetim arasında da gerekli hususlarda iletişim halinde olunması beklenirken; muhasebe tutarsızlıkları, uyumluluk açıkları ve iç kontroller konusunda denetçilere ve yönetime rehberlik edilir.

Birçok işletme bilgisayar sistemlerinin güvenliğini ve bütünlüğünü kontrol etmede büyük başarısızlıklar yaşayabilmektedir. Binlerce çalışan ve sistem arasında dağıtılan bilgisayar ağlarının büyüklüğü, potansiyel bir güvenlik açığı noktasını temsil etmektedir. Bu nedenle iç denetim sürecinin önemi büyük önem arz etmektedir (Romney & Steinbart, 2017, s.198). Denetim mesleği ve uygulamaları teknolojik gelişmelere kayıtsız kalmayarak günümüzde geldiği noktaya kadar birçok evrede değişimler yaşamıştır (Güneş vd., 2013). Bir iç kontrol sistemi geliştirmek ve kuruluşun kontrol hedeflerine ulaşabilmesi için bilgi teknolojileri konusundaki yeteneklerini ve risklerini kapsamlı bir şekilde analiz etmesi ardından denetçiler ve sistem geliştiricilerle birlikte etkili kontrol sistemleri tasarlaması gerekmektedir (Romney & Steinbart, 2017, s.198).

İş ortamlarının daha karmaşık hale gelmesi karar vericilerin güvenilir bilgiye ulaşma olasılığını azaltmıştır. Bu nedenle bilgi riski gündeme gelmiştir. Bilgi riski karar vericilerin karar süreçlerinde yanlış bilgiyi kullanma riskidir. Bilginin coğrafi mesafeler, organizasyonel katmanlar ve bir şirketin büyümesiyle ilişkilendirilen diğer faktörler nedeniyle karar vericilerin bilgiden uzaklaşması bir risk unsurudur. Ayrıca temel alınan verilerin hacminin ve karmaşıklığının artmasıyla beraber veri hazırlayıcıların karar vericilerden farklı amaçlara sahip olması karar verme süreçlerini etkileyen risk unsurlarıdır (Turner vd., 2017, s.216).

Bilgi teknolojileri (BT) denetimi, bilgisayar denetimi ya da elektronik veri işleme denetimi olarak da adlandırılabilir. BT denetimi, bir işletmenin BT altyapısının kontrollerinin incelenme sürecinden oluşmaktadır. Bu incelemeler finansal denetim, iç denetim ve diğer güvence hizmetleri ile beraber koordine edilebilmektedir (Güneş vd., 2013). Bilgi

riskini azaltmak ve denetim sürecini sistematik bir süreç olarak inceleyebilmek adına otoritelerce belirli standartlar ve çerçeveler oluşturulmuştur.

Literatürde, siber denetim süreci üzerine yoğunlaşmış 4 ana standart ve çerçeve bulunmaktadır. Bunlar (Kahyaoğlu & Çalıyurt, 2018, s.362); Bilgi ve İlgili Teknolojiler için Kontrol Hedefleri (COBIT), Uluslararası Standardizasyon Örgütü (ISO), Amerikan Yeminli Mali Müşavirler Enstitüsü (AICPA) ve NIST'dir.

- **COBIT:** Yönetimin kontrol gereksinimleri, teknik sorunlar ve iş riskleri arasındaki boşluğu aynı anda kapatmasını sağlayan ISACA tarafından oluşturulan bir çerçevedir.

- **ISO:** Kuruluşların bilgi güvenliği ilkelerini desteklemek amacıyla süreçleri ve kontrolleri uygulamasını sağlayan standartları ele alan ISO 27000 serisi geliştirilmiştir.

- **AICPA:** Kuruluşların siber güvenlik risk yönetimi programlarının etkinliği hakkında ilgili ve faydalı bilgilere sahip olmalarına yardımcı olmak için AICPA tarafından bir siber güvenlik risk yönetimi raporlama çerçevesi oluşturulmuştur. Bu çerçeve, Sistem ve Organizasyon Kontrollerinin (SOC) önemli bir bileşenidir.

- **NIST:** Kritik Altyapı Siber Güvenliğini Geliştirme Çerçevesi'nin ilk sürümü Şubat 2014'te yayınlanmıştır. Çerçeve, siber risklerin potansiyel etkilerini azaltan uygulamalarda kuruluşlara rehberlik etmek için mevcut standartlar, yönergeler ve uygulamalar üzerine kuruludur.

Bahsedilen standartlar ve çerçeveler bilgi teknoloji denetiminde efektif risk yönetimini sağlayarak işletmelere yol haritası sunmaktadır. AICPA (2017) standartlarından yararlanılarak hazırlanan risk yönetimi aşamaları sırasıyla aşağıda sunulmuştur (Eaton vd., 2019).

- **Siber güvenlik risklerini tanımlama ve önceliklendirme:** Denetim firmaları, BT uzmanlıklarından ve mevcut siber güvenlik tehditleriyle ilgili bilgilerinden yararlanarak şirketlerin siber güvenlik risklerini belirlemelerine ve önceliklendirmelerine yardımcı olabilir.

- **Siber güvenlik kontrol sistemi tasarımı:** Denetim firmaları, şirketlerin aşama 1'de tanımlanan riskleri ele almak için siber güvenlik kontrolleri tasarlamalarına yardımcı olabilir. Ayrıca denetim firmaları, endüstrideki en iyi uygulamalar ve kontrol standartları (örneğin, AICPA'nın siber güvenlik kontrol kriterleri) dâhil olmak üzere önemli BT kontrol sistemi uzmanlığına sahiptir.

• **Siber güvenlik kontrollerinin çalışma etkinliğini test etme:** Denetim firmaları, şirketlerin siber güvenlik kontrollerinin çalışma etkinliğini, danışmanlık veya güvence kapasitelerinde test edebilir. Ayrıca mali tablo denetimleri ve BT danışmanlık hizmetleriyle birlikte BT kontrollerini test etme konusunda kapsamlı deneyime sahiptir. Harici bir hizmet olarak bildirilmemişse bu danışmanlık hizmeti iç denetim olarak kabul edilecektir.

• **Harici siber güvenlik raporlaması:** Denetim firmaları, şirketlerin dış kaynaklı kriterlere göre (örneğin, AICPA'nın kurum düzeyinde siber güvenlik raporlama çerçevesi) harici siber güvenlik raporları hazırlamasına yardımcı olabilir.

• **Harici siber güvenlik raporlaması konusunda güvence hizmeti:** Denetim firmaları, şirketlerin siber güvenlik risk yönetimi programının etkinliğine ilişkin resmi bir güvence sözleşmesine hazırlanmalarına ve hazır olup olmadıklarını değerlendirmelerine yardımcı olabilir. Hazırlık değerlendirmeleri Aşama 1-4'ün başarıyla tamamlanmasına dayanmalıdır. Denetim firmaları, bir şirketin siber güvenlik risk yönetimi programının etkinliğine ilişkin resmi bir güvence sözleşmesi sağlayabilir. Güvence raporları kamuya açık olarak paylaşılabilir veya paylaşılamaz. Kamuya açık olarak paylaşıyorsa, denetim firması bağımsızlık amacıyla Aşama 1-4'te herhangi bir danışmanlık hizmeti vermemiş olmalıdır.

4. BANKACILIK SEKTÖRÜNDE BİLGİ TEKNOLOJİLERİ GÜVENLİĞİ VE SİBER GÜVENLİK

İş modelinin, yasaların, standartların, düzenlemelerin de bir gereği olarak bankacılık sektöründe bilgi teknolojilerine ilişkin güvenlik önlemlerinin alınması ve bu süreçlerin denetimi hayati bir fonksiyondur. Finansal kurumlar özellikle de bankalar denetim süreçlerine aşına olan kurumlar olup faaliyetlerinin doğası gereği ve güvence sağlama amacıyla denetim faaliyetlerine önem vermektedirler. Bilgi teknolojilerinin ve sistemlerinin denetiminde her ne kadar müşteri varlıkları ilk korunan varlıklar olarak öne çıksa da bankanın üstlendiği maliyet ve karşılaşılabilecek sorunlar açısından karmaşık ve dolaylı etkileri olan önemli bir yönetsel alandır. Bu kapsamda bu konuya ilişkin faaliyetlerin denetlenmesi ve raporlanması da banka ile ilgili paydaşlar açısından önem kazanmaktadır.

İşletmelerin finansal açıdan önemli sürdürülebilirlik bilgilerinin yatırımcılara ve kamuya açıklanmasına rehberlik edecek standartlar belirleyen bağımsız ve kar amacı gütmeyen bir kuruluş olan Sürdürülebilirlik Muhasebesi Standartları Kurulu (SASB), tarafından yayınlanan Ticari Bankalar Standardında ifade edildiği üzere kişisel finansal verilerin gizliliğini

ve veri güvenliğini sağlamak ticari bankalar endüstrisinin temel bir sorumluluğudur. Bu alandaki performansı yönetemeyen şirketler, azalan gelir ve tüketici güvenine duyarlıdır. Bu çerçevede yapılacak güvenlik ihlallerinin sayısı ve yönetim stratejilerinin niteliğine ilişkin daha fazla açıklama, hissedarların ticari bankaların hissedar değerini nasıl koruduğunu anlamalarını sağlayacaktır. Ticari bankaların sürdürülebilirlik raporlarında yayınlamaları öngörülen çerçevede siber güvenlik (veri güvenliği) ile ilgili sayısal sonuçlar ve diğer açıklamalar ilgili standartta açıklanmıştır. Bu kapsamda banka tarafından muhafaza edilen bilgilerin yetkisiz edinilmesi, erişilmesi, kullanılması veya ifşa edilmesi durumları olarak tanımlanan toplam veri güvenliği ihlali sayısı ve müşterilerin kişisel verilerinin ifşası ile ilgili yüzdesel hesaplamalar yapılacak ve açıklanacaktır. Sürdürülebilirlik raporlarında muhasebe metriği olarak ifade edilen sayısal bilgilerin yanında diğer açıklamalara da yer verilmelidir. Bu kapsamda; veri güvenliğine yönelik güvenlik açıklarını ve tehditleri belirlemeye ve ele almaya yönelik yönetim yaklaşımının tartışılması hakkında ifadeler de açıklanmalıdır (SASB, 2021b).

Bilgi sistemlerinin güvenliğinin sağlanması amacıyla Türkiye’de yakın dönemde çok sayıda düzenleme uygulamaya konulmuştur. Bankacılık sektörü ile ilgili ilk düzenlemeler arasında "Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) tarafından yayımlanarak yürürlüğe giren “Bankalarda Bağımsız Denetim Kuruluşlarınca Gerçekleştirilecek Bilgi Sistemleri Denetimi Hakkında Yönetmelik (2006)”, “Bankalarda Bağımsız Denetim Kuruluşlarınca Gerçekleştirilecek Bilgi Sistemleri Denetimine İlişkin Rapor Formatı Hakkında Tebliğ (2006)” ve “Bankalarda Bilgi Sistemleri Yönetiminde Esas Alınacak İlkelere İlişkin Tebliğ (2008)” yer almıştır. 2010 yılında yayımlanan ve en son 2014 yılında değişikliğe gidilen “Bankalarda Bağımsız Bilgi Sistemleri ve Bankacılık Süreçleri Denetimi Hakkında Yönetmelik” 2006 yılında yayımlanan önceki düzenlemeyi yürürlükten kaldırmıştır. Bağımsız Denetim Kuruluşlarınca Gerçekleştirilecek Banka Bilgi Sistemleri ve Bankacılık Süreçlerinin Denetimine İlişkin Rapor Hakkında Tebliğ de 2010 yılında yayımlanmış ve 2006’da yayımlanan tebliği yürürlükten kaldırmıştır (Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu [BDDK], 2021).

Bilgi Sistemleri (BS) ile ilgili çok sayıda kurum ve kuruluş tarafından düzenlemeler yapılmıştır. Sayıştay tarafından 2013 yılında Bilişim Sistemleri Denetim Rehberi yayınlanırken, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı tarafından 2013 yılında Gümrük İşlemlerini Kolaylaştırma Yönetmeliği kapsamında ihracatçı firmaların lisans almasında ISO27001 zorunluluğu getirilmiştir benzer bir kapsamda yapılan düzenleme ile 2016 yılında EPDK tarafından lisans sahiplerine ISO27001 zorunluluğu getirilmiştir. 2014 yılında BDDK ödeme

ve elektronik para kuruluşlarının bilgi sistemlerinin yönetim ve denetimini düzenleyen bir tebliğ yayınlanmış ve 2015 yılında Gelir İdaresi Başkanlığı yeni nesil ödeme kaydedici cihazlara ait güvenlik servis sağlayıcı merkezlerinin denetimine ilişkin teknik kılavuz yayınlamıştır. Türkiye Bankalar Birliği Risk Merkezi 2016 yılında üyelerinin bağımsız denetim kuruluşlarınca gerçekleştirilecek denetimi ve raporlamasına ilişkin bir genelge yayınlanmış bilgi sistemleri güvenliği ve denetimi konusunda yayınlanan düzenlemeler arasında yer almıştır (KPMG, 2021).

Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (KVKK, 2016) toplumda verilerin işlenmesi ile ilgili güven sağlanması için diğer önemli bir adımdır. Kanunda, kişisel verilerin işlenmesinde başta özel hayatın gizliliği olmak üzere kişilerin temel hak ve özgürlüklerini korunması ve kişisel verileri işleyen gerçek ve tüzel kişilerin yükümlülükleri ile uyacakları usul ve esasları düzenlenmesi amaçlanmıştır. Kanunda özel nitelikli bilgilerin özelliği ile kişisel verilerin işlenmesi şartları da belirtilmiştir. Kişisel verilerin işleme amaçlarını ve vasıtalarını belirleyen, veri kayıt sisteminin kurulmasından ve yönetilmesinden sorumlu olan gerçek veya tüzel kişi veri sorumlusu olarak ifade edilmekte olup, veri güvenliği ile ilgili veri sorumlusuna denetim yükümlülüğü de getirilmiştir.

2010 yılında yayımlanan yönetmelikte BS denetimi (BSD), bilgi sistemleri yönetimi kapsamında yer alan süreç, faaliyet, yazılım ve donanım gibi bilgi sistemi unsurları ve bankacılık faaliyetlerine ilişkin süreçler ile bu sistem ve süreçler bünyesinde tesis edilen iç kontrollerin değerlendirilmesi sonucunda görüş oluşturulması ve rapora bağlanması aşamalarından oluşan süreç olarak ifade edilmiştir. BS denetiminde, denetlenenin bilgi sistemleri ve bankacılık süreçlerinin ve bu sistem ve süreçlere ilişkin iç kontrollerinin uyumluluk, etkinlik ve yeterliliği hakkında görüş oluşturulması amaçlanmaktadır. Bilgi sistemleri ve bankacılık süreçleri denetimi ile bağımsız denetimin ilişkisine yönetmelikte yer verilmiş olup, Bağımsız denetim ile BSD; birbirlerinin kapsam ve sonucunu etkileyecek hususlar ihtiva etmeleri nedeni ile bütünsel bir yaklaşım içinde planlanması ve uygulanmasına yönelik hususlar yer almıştır. Denetim sonucunda denetimine ilişkin görüşün “şartlı”, “olumsuz” ya da “görüşten kaçınma” şeklinde olması durumunda; görüş ve görüşe esas teşkil eden tespitler finansal denetçiye yazılı olarak iletilmesi yönetmelikte düzenlenmiş ayrıca BSD raporunun içeriğinin gizli bilgi niteliği taşıdığı ve herhangi bir ortamda yayımlanmaması hususu ifade edilmiştir (BDDK, 2010).

En önemli gelişmeler arasında BDDK Mart 2020’de yayımlanan Bankaların Bilgi Sistemleri ve Elektronik Bankacılık Hizmetleri Hakkında Yönetmelik yer almıştır. Düzenlemede bilgi sistemlerinin yönetimi ile elektronik bankacılık hizmetlerinin sunulmasında ve bunlara ilişkin risklerin yönetiminde esas alınacak asgari usul ve esaslar ile tesis edilmesi gereken bilgi sistemleri kontrolüne ilişkin hükümler yer almaktadır. Yönetmelikte Bilgi Sistemlerine İlişkin Risk Yönetimi ve Kontrollerin Tesisi’ne ilişkin ayrı bir kısım bulunmakta olup; bu bölüm, bilgi sistemleri yönetişimi, bilgi güvenliği yönetimi, sistem geliştirme ve değişiklik yönetimi, bilgi sistemleri sürekliliği ve erişilebilirlik yönetimi, dış hizmet alımı ve bilgi sistemleri iç kontrol ve iç denetim faaliyetleri alt bölümlerinden oluşmaktadır (BDDK 2020).

5. YÖNETMELİK ÇERÇEVESİNDE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE BİLGİ SİSTEMLERİNE İLİŞKİN FAALİYETLERİN ANALİZİ

BDDK tarafından yayınlanan ve güncel mevzuat çerçevesini de oluşturan Bankaların Bilgi Sistemleri ve Elektronik Bankacılık Hizmetleri Hakkında Yönetmelik çerçevesinde diğer işletmelerde de olduğu gibi bankaların da maruz kalabileceği riskleri önleme adına önemli birçok faaliyetin yürütülmesi beklenmektedir. Bu kapsamda bankaların faaliyetleri kamuya açık güncel kaynaklardan araştırılmış ve siber güvenlik risklerini önlemeye yönelik mevcut durumun analizi yapılmıştır.

5.1. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmanın amacı, işletmeler için siber güvenlik risklerini ortaya koymak ve bu riskleri yönetmeye yönelik bilgi sunmaktır. Ayrıca çalışmada bankaların siber güvenlik ve bilgi teknolojileri faaliyetlerine ilişkin bilgileri incelenerek bu uygulamaların içeriğinin tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Çalışmanın kapsamını aktif büyüklüklerine göre ilk 10 banka sıralamasına giren bankalar oluşturmaktadır. Bankaların 2019 ve 2020 faaliyet raporları ve entegre raporlarında siber güvenlik ile ilgili vermiş oldukları bilgiler, Bilgi Sistemleri (BS) ve Elektronik Bankacılık Hizmetleri Hakkında Yönetmelik kapsamında incelenerek araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın kısıtlarından ilki Türkiye’de faaliyet gösteren tüm bankaların araştırmaya dahil edilmemesidir. İkinci bir kısıt ise araştırma kapsamında yer alan 10 bankadan bazılarının hazırlamış olduğu raporlarda, çalışmanın amacına hizmet eden veriler bulunmamaktadır. Bu sebeple bazı bilgiler 10 bankanın tamamı için verilememiştir.

5.2. Bankaların Siber Güvenlik Faaliyetlerine İlişkin Bilgiler

5.2.1. Bilgi sistemleri komitesine ilişkin bilgiler

Bankaların Bilgi Sistemleri ve Elektronik Bankacılık Hizmetleri Hakkında Yönetmeliğin 4. maddesi kapsamında; yönetim kuruluna verilen sorumluluklar çerçevesinde BS strateji planı, BS Strateji Komitesi ve BS Yönlendirme Komitesi oluşturulması gerekliliği, komitelerin nasıl oluşturulacağı ve faaliyetleri hakkında düzenlemeler mevcuttur (BDDK, 2020). Bahsi geçen yönetmelik kapsamında araştırmanın örneklemi oluşturulan bankaların bilgi sistemleri faaliyet alanı ile ilgili oluşturdukları komitelerine ilişkin bilgilere Tablo 1’de yer verilmiştir.

Tablo 1. Bankalar ve bilgi sistemlerine ilişkin oluşturulan komiteler

Banka Adı	Komitenin Adı
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	Bilgi Sistemleri Strateji Komitesi Bilgi Güvenliği Komitesi
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	Bilgi Güvenliği Komitesi
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	Bilgi Sistemleri Strateji Komitesi Bilgi Güvenliği Komitesi
Türkiye İş Bankası A.Ş.	Bilgi Güvenliği Koordinatörlüğü Bilgi Sistemleri Strateji Komitesi
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	Bilgi Teknolojileri Strateji Komitesi Bilgi Sistemleri Süreklilik Komitesi Bilgi Sistemleri Yönlendirme Komitesi Bilgi Güvenliği Komitesi Veri Güvenliği ve Verinin Korunması Komitesi
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	Bilgi Sistemleri Yönlendirme Komitesi Bilgi Güvenliği Komitesi
Akbank T.A.Ş.	Bilgi Riski Yönetim Başkanlığı Bilgi Riski Yönetim Komitesi
QNB Finansbank A.Ş.	Bilgi Sistemleri Strateji Komitesi Bilgi Sistemleri Süreklilik Komitesi Bilgi Güvenliği Komitesi
Denizbank A.Ş.	İç Kontrol Merkezi ve Uyum Başkanlığı Kontrol Değerlendirmesi ve IT Kontrol Bölümü
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	Operasyonel Risk Komitesi

Kaynak: Bankaların faaliyet ve entegre raporlarından oluşturulmuştur

Tablo 1’de görülebileceği gibi bazı bankalarda tek bir komite oluşturulmuş iken bazılarında ise birden fazla komitenin oluşturulduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda Garanti Bankası 5 komite ile en fazla bilgi sistemleri komitesi oluşturan banka konumundadır. Her bir bankanın bilgi sistemleri stratejileri kapsamında bu komiteleri farklı isimlerle oluşturduğu gözlemlenmiştir. Genellikle komiteler, bilgi güvenliği komitesi ve bilgi sistemleri strateji

komitesi adı altında kurulmuştur. Ziraat Bankası banka yönetiminde yer alan bilgi sistemleri strateji ve bilgi güvenliği komitelerinin BDDK tarafından düzenlenen mevzuattaki görev ve yetkileri yerine getirmek ve komitelerin ilgili alanlarındaki stratejik faaliyetleri düzenlemek olduğunu belirtmiştir (Ziraat Bankası, 2020).Yapı ve Kredi Bankası’nda faaliyet gösteren bilgi sistemleri yönlendirme komitesinin bilgi teknolojileri stratejik planlaması doğrultusunda yol haritasını belirlemekle sorumlu olduğu ve bankanın bilgi güvenliği komitesinin ise banka yönetim kurulu adına bilgi güvenliği politikası ve süreçlerinin oluşmasında ve denetimde görevli olduğu dile getirilmiştir (Yapı ve Kredi Bankası, 2020). Ayrıca Garanti Bankası ise, benzer şekilde faaliyetlerine devam eden bilgi teknolojileri strateji, bilgi sistemleri süreklilik ve bilgi sistemleri yönlendirme komiteleri de dâhil olmak üzere üst yönetimin komite faaliyetlerine katkıda bulunabilmesi amacıyla yönetim kurulu üyeleri bulunan komitelerin toplam komitelere oranını %90’na çıkardığını belirtmiştir (Garanti Bankası, 2020).

5.2.2. İç kontrol ve iç denetim tarafından bilgi güvenliği alanında yapılan kontrollere ilişkin bilgiler

Yönetmeliğin 30, 31 ve 32. maddelerinde bilgi sistemleri iç kontrol ve iç denetim faaliyetleri ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Bu çerçevede madde 30’da BS iç kontrol fonksiyonunun çerçevesi belirlenmiş olup, BS iç kontrol sorumlusu atanması ve BS iç kontrol faaliyetleri bu kişinin sorumluluğunda yürütülecek faaliyetlere ilişkin düzenleme belirtilmiştir. Bulguların takibi ve güvence sağlanması, personelin eğitimi ve kaynak tahsisi ile ilgili düzenlemelere de bu bölümde yer verilmiştir. 30. maddede banka ve bankanın dış hizmet sağlayıcıları nezdindeki BS yönetimine ilişkin faaliyetler, bu faaliyetleri destekleyen süreçler ve tesis edilen BS kontrollerinin mevzuata ve banka içi politika, prosedür ve standartlara uyumlu olduğu ve bilgi sistemlerine ilişkin iç kontrol ve risk yönetimi faaliyetlerinin etkinliği ve yeterliliği hususunda yönetim kuruluna güvence sağlamak üzere BS iç denetim fonksiyonu oluşturulacağı, BS iç denetim sorumlusu atanacağı ve BS iç denetim faaliyetleri bu kişinin sorumluluğunda yürütüleceği belirtilmektedir (BDDK, 2020).

Yönetmeliğin bu maddeleri kapsamında bankaların raporlarının incelenmesi neticesinde ulaşılan ve öne çıkan bilgiler aşağıda yer almaktadır.

Vakıfbank’ta, iç denetim faaliyetleri kapsamında denetime giren şube ve genel müdürlük birimlerinde ISO 9001 Kalite Yönetim Sistemi, 14001 Çevre Yönetim Sistemi, ISO 27001 Bilgi Güvenliği Yönetim Sistemi ve ISO 22301 İş Sürekliliği Yönetim Sistemi’ne

entegrasyona öncelik verildiği belirtilmiştir. Ayrıca Swift Customer Security Framework, Gelir İdaresi Başkanlığı ve Özel Entegratör Denetimi gibi denetimlerde başarıyla tamamlanmıştır (Vakıfbank, 2020). Benzer şekilde Halk Bankası’da ISO 20000 Bilgi Teknolojileri Hizmet Yönetim Sistemi çerçevesinde dijitalleşme ve bilgi güvenliği çalışmalarını yürütmektedir. Ayrıca raporda GRI 103 Yönetim Yaklaşımı 2016 ve GRI 418 Müşteri Gizliliği 2016 yaklaşımlarının uygulandığı belirtilmiştir (Halkbank, 2019). 2019 yılında Türkiye İş Bankası ise iç kontrol faaliyetleri açısından 36 adet kontrol noktasını ikinci seviye kontrol açısından günlük, haftalık ve aylık olarak gözden geçirmiş ayrıca bir dış denetim çalışması ile bir sızma testi çalışması da uygulanmıştır (İş Bankası, 2019).

Denizbank, banka kontrol süreçleri kapsamında risk kontrol matrisleri hazırlamakta ve yönetim beyanı testleri gerçekleştirmektedir. Denizbank COBIT çerçevesi dikkate alarak Bilgi Teknolojileri kontrollerini gerçekleştirmektedir. Ayrıca Denizbank; ITIL ile COBIT standartlarını temel alan ve her yıl bağımsız denetim sonucunda ISAE3402 raporuna sahip olan ‘Intertech’ firması tarafından dış kaynaklı hizmet alımı gerçekleştirerek bilgi güvenliği hizmetleri desteklenmektedir (Denizbank, 2020).

TEB bilgi teknolojileri denetimi kapsamında yapmış olduğu kontrol ve denetimlerde erişim güvenliği, değişiklik yönetimi ile veri merkezi ve ağ operasyonları başta olmak üzere 3 ana kategoride kontrollerini gerçekleştirmektedir (TEB, 2020).

Akbank Bilgi Riski Yönetim Başkanlığı tarafından gerçekleştirilen risk kontrolleri çerçevesinde BDDK mevzuatı ile beraber COBIT, ISP, ITIL, COSO, NIST, PCI ve DSS gibi uluslararası standartlar esas alınarak ilgili çalışmalar yürütülmektedir (Akbank, 2020). Yapı ve Kredi Bankası COBIT tarafından düzenli olarak her yıl denetlendiğini belirtmiştir (Yapı ve Kredi Bankası, 2020).

5.2.3. Düzenlenen bilgi teknolojileri ve siber güvenlik eğitimlerine ilişkin bilgiler

Yönetmeliğin 19. maddesinde banka genelinde bilgi güvenliği farkındalık seviyesini artırmak için kapsamlı bir bilgi güvenliği farkındalığı eğitim programı oluşturulması gerektiği belirtilmiştir. Aynı maddede eğitim programı, bilgi güvenliği politikaları ve standartları ile birlikte, bilgi güvenliği ve verilerin korunması konusundaki bireysel sorumlulukların neler olabileceği ve bilgi varlıklarını korumak için alınması gereken önlemlerin neler olacağı hususunda bilgiler içermesi gerektiği de ifade edilmektedir (BDDK, 2020). Bu kapsamda

sadece 3 bankanın eğitim faaliyetlerine ilişkin bilgilere raporlarda yer verdiği görülmüştür. Bu bankaların raporlarının incelenmesi neticesinde ulaşılan bilgiler aşağıda yer almaktadır.

Bankaların tüm çalışanlarına bilgi güvenliğine ilişkin farkındalığı artırmak adına verilen eğitimler büyük önem taşımaktadır. Bu kapsamda veri güvenliği ve gizliliği gibi konularda banka çalışanlarına eğitimler düzenlenmektedir. Yapı ve Kredi Bankası, 8.359 çalışanına 3.413 saat bilgi güvenliği eğitimi düzenlemiştir (Yapı ve Kredi Bankası, 2020). Vakıfbank, 2019 yılında 14.533 çalışanına bilgi güvenliği eğitimi düzenlerken 2020 yılında yaşanan pandemi koşulları nedeniyle 450 çalışanına bu eğitim verilmiştir (Vakıfbank, 2020). Garanti Bankası, 2020 yılında düzenlemiş olduğu siber güvenlik eğitimleriyle çalışanlarının %99'una eğitim vererek bir önceki seneye kıyasla çalışanlarının eğitime katılma oranını (%72) yaklaşık %38 oranında artırmıştır. Bu sayede tam zamanlı çalışan başına düşen siber güvenlik eğitim saati 2019 yılına kıyasla 1,19 saatten 1,73 saate çıkmıştır (Garanti Bankası, 2020).

5.2.4. Bilgi sistemleri risk yönetim işlemlerine ilişkin bilgiler

Yönetmeliğin 7. maddesi, varlık envanterindeki bilgi varlıklarına ilişkin tehdit ve güvenlik açıklarının tespit edilmesi suretiyle risklerin belirlenmesi, tespit edilen tehditlere ve güvenlik açıklarına göre bilgi varlıklarının riske maruz kalma olasılıklarının belirlenmesi, risklerin gerçekleşmesi durumunda ilişkili bilgi varlığının gizliliği, bütünlüğü, erişilebilirliği gibi kriterlerine olan etkilerin belirlenmesi suretiyle ilgili bilgi varlığına yönelik etki hesaplaması yapılması, bilgi varlıklarını tehdit eden risklerin belirlenen olasılık ve etki değerlerine göre risk derecelendirmesinin yapılması, risk analizinde gerçekleştirilen çalışmaların bütünü temsil eden özet risk değerlendirme raporunun hazırlanarak üst yönetime sunulması konularında düzenlemeler içermektedir (BDDK, 2020). Yönetmeliğin bu maddesi kapsamında bankaların raporlarının incelenmesi neticesinde ulaşılan bilgiler aşağıda yer almaktadır.

Yapı ve Kredi Bankası Basel II'nin ileri ölçüm yöntemlerine uyum çalışmalarının yürütüldüğünü belirtmiştir. Bu kapsamda bankanın operasyonel risk kayıpları ve önemli risk göstergeleri takip edilmekte olup her yıl bilgi sistemleri risk envanteri çıkarılmaktadır (Yapı ve Kredi Bankası, 2020). Akbank Bilgi Riski Yönetimi Başkanlığı banka içinde işlenen veya banka dışı paydaşlarla paylaşılan verilerin güvenilir, izlenebilir ve tutarlı olması amacıyla gerekli görülen politikaları belirleyen ve yürütülmesini sağlayan birimdir. Her türlü dış dolandırıcılığın (fraud) izlenmesi, tespiti ve önlenmesi bankanın risk yönetimi kapsamından

değerlendirilmekte olup Bilgi Riski Yönetimi Başkanlığı tarafından yürütülmektedir (Akbank, 2020). Denizbank Bilgi Güvenliği ve Bilgi Teknolojileri Risk Yönetimi Grubu; bilgi güvenliği yönetiminin merkezi bir yapı üzerinden işlemesine olanak yaratmak, bilgi güvenliği risklerine ilişkin departmanlar arası koordinasyon çalışmalarını yürütmek ve bilgi güvenliğine ilişkin risk bulgularının tespit ve takibini yaparak gerekli stratejik çalışmaları ve güvenlik politikalarını belirlemekle görevlidir. Bu kapsamda dolandırıcılık (fraud) yönetimi, veri yönetimi ile bilgi güvenliği programı ve risk yönetimi çalışmaları titizlikle yürütülmektedir. Bilgi teknolojileri denetimi kapsamında; erişim güvenliği, değişiklik yönetimi, veri merkezi ve ağ operasyonları, finansal verilerin oluşum sürecine ilişkin verilere erişim yönetimi gibi alanlar denetim kapsamındaki başlıca kategorilerdir (Denizbank, 2020). Vakıfbank ise bilgi güvenliği risk yönetimi kapsamında dolandırıcılık (fraud) ve bilgi güvenliği konularının daha etkin yönetilebilmesi amacıyla Güvenli Bankacılık Başkanlığı'nı kurmuştur (Vakıfbank, 2020). Halkbank, ISO 9001: 2015 Kalite Yönetim Sistemi Standartları kapsamında risk odaklı bir bakış açısıyla yerinde denetim, merkezde denetim ve bilgi teknolojileri denetimi şeklinde 3 farklı denetim sürecini benimsemiştir. Bilgi teknolojileri denetimi çerçevesinde 85 adet uygulama denetimi gerçekleştirilmiştir (Halkbank, 2019).

5.2.5. Veri güvenliği ve gizliliğine ilişkin bilgiler

Yönetmeliğin 9. maddesinde, banka, bankacılık faaliyetlerinin yürütülmesinde kullanılan verilerin taşındığı, iletildiği, işlendiği, saklandığı ve yedek olarak tutulduğu ortamlarda gizliliğini sağlayacak önlemleri alması gerektiği belirtilmektedir. Aynı maddede ayrıca verilerin tutulduğu ortamın kâğıt veya elektronik ortam olmasından bağımsız olarak alınacak önlemlerin, gizliliği sağlanmaya çalışılan verilerin gizlilik derecesine uygun olması ve gerekli yerlerde ek kontrollerin tesis edilmesi esastır ibaresi de bulunmaktadır. Veri barındıran medya ya da cihazların kullanımdan kaldırılması durumunda, içerdikleri verilerin gizlilik derecesine uygun olarak güvenli bir şekilde imha edilmesi sağlanması gerektiği de belirtilmektedir (BDDK, 2020). Yönetmeliğin bu maddesi kapsamında bankaların raporlarının incelenmesi neticesinde ulaşılan bilgiler aşağıda yer almaktadır.

İş Bankası dijital dönüşüm kapsamında hizmetlerin ve süreçlerin dijitalleşmesi amacıyla banka kaynaklarının önemli bir kısmını bu kanala ayırmakta ve veri güvenliği kapsamında yalnızca yasal mevzuatı takip etmeyip iş süreçlerini sürekli olarak geliştirmektedir. Bu güncellemeler olası tehditlere karşı dirençlilik yaratarak bankanın istenmeyen durumlardaki hızlı karar verme kapasitesini geliştirmesine yardımcı olmaktadır. Bu çerçevede siber güvenlik

takibinin 7/24 yapılabilmesi, zararlı yazılımların engellenmesi amacıyla Güvenlik İstihbarat ve Savunma Merkezi (GİSM) kurulmuştur. Merkez sistemdeki açıkların tespit edilebilmesi amacıyla 2012 yılından beri düzenli olarak sızma testleri gerçekleştirmektedir (İş Bankası, 2019). Garanti Bankası veri güvenliği politikalarının belirlenmesi ve koordinasyonun sağlanması amacıyla Veri Güvenliği ve Verinin Korunması Komitesini hayata geçirmiştir. Komite veri güvenliği ve korunması kapsamındaki süreçlerin takibini ve olası iyileştirmelerini yapmak amacıyla 3 ayda 1 kez olmak üzere toplanmaktadır (Garanti Bankası, 2020).

Ziraat Bankası müşterilerin ve bankanın sır kapsamında değerlendirdiği bilgilerin korunması kapsamında veri güvenliği ekibini faaliyete geçirmiştir. Banka bünyesindeki istemcilerde Windows 10 işletim sisteminin hayata geçirilmesiyle beraber tüm bilgisayarlardaki verilerin dışarı sızmasını engelleyen yeni bir yazılım kurmuş ve taşınabilir bellek ile yazıcı kanalları verilerin dışarı aktarılması konusunda izlenmeye başlanmıştır (Ziraat Bankası, 2020). Vakıfbank günümüzde kurumların en değerli varlıklarının veri olduğu düşüncesiyle çok büyük boyutlardaki verinin depolanması ve yönetilmesi amacıyla sektörde çok az veri merkezinin sahip olduğu Tier 3 ve 4 sertifikalarına sahip Vakıfbank İstanbul Veri Merkezi (VIVEM)'i faaliyete geçirmiştir (Vakıfbank, 2020). Ek olarak TEB, 2020 yılında Euromoney 2020 Özel Bankacılık ve Varlık Yönetiminde En İyi Veri Yönetimi ve Veri Güvenliği ödülüne layık görülmüştür (TEB, 2020).

5.2.6. İleri teknolojinin siber güvenlik ve denetim sürecinde kullanılmasına ilişkin bilgiler

Yönetmelikte de belirtildiği üzere bilgi güvenliği yönetim sisteminin ulusal veya uluslararası standartları ya da en iyi uygulamaları referans alması gerekmektedir. Bu çerçevede bankaların güncel teknolojik gelişmelerin de uygulanmasıyla farklı teknoloji tabanlı faaliyetleri uygulamaya geçirdikleri görülmektedir. Bankaların raporlarından ulaşılan bu kapsamdaki uygulama örneklerine aşağıda yer verilmiştir.

Büyük veri, yapay zeka ve makine öğrenmesini temel alarak karmaşık tehditlere karşı daha etkili savunma ve tespit mekanizmalarını esas alan teknoloji platformların önemi bankaların dikkatini çekmiş durumdadır. Dijital dönüşüm kapsamında büyük veri, yapay zeka, veri analitiği, siber güvenlik, açık bankacılık, robot yazılım ve blok zincir teknolojisi bankalar tarafından dikkate alınmaktadır (Akbank, 2020; İş Bankası, 2020; Vakıfbank, 2020). Bu çerçevede Akbank Covid-19 döneminde uzaktan çalışma koşullarını verimli hale getirebilmek ve bu sayede dolandırıcılık ve siber tehditleri yönetebilmek amacıyla teknoloji kapasitesinde

artışa gitmiştir. Ayrıca uzaktan bağlantı altyapısının (VPN altyapısı) üst düzey güvenlik hizmeti ile hizmet verebilmesi için teknik değişiklikler tamamlanmıştır (Akbank, 2020). Vakıfbank dolandırıcılık önleme, anomali tespiti ve siber güvenlik alanlarında veri analitiği çalışmaları yürütmektedir (Vakıfbank, 2020). İş bankası siber güvenlik çalışmaları kapsamında ana yatırımcısı olduğu Maxis Yenilikçi Girişim Sermayesi Yatırım Fonu aracılığıyla, 2020 yılı Workshop mezunu siber güvenlik girişimi PCI Checklist firmasına 1.1 milyon TL tutarında yatırım gerçekleştirmiştir (İş Bankası, 2020).

Garanti bankası banka ve paydaşları için belirlemiş olduğu öncelikli konularda 8. Sırada siber güvenlik alanına dikkat çekmektedir. Bu kapsamda siber güvenlik risklerinin azaltılması ve veriye dayalı denetim süreçlerinin yaygınlaştırılabilmesi için veri mühendisleri istihdam edilmektedir. Her denetim çalışması için en az 1 veri uzmanı görevlendirilerek denetim sürecinde büyük veri ve makine öğrenmesi teknolojilerinden yararlanılması amaçlanmıştır. Bu sayede denetim sürecinde örneklem yerine verinin tamamının denetlenmesi ve güven aralığının artırılması hedeflenmektedir (Garanti Bankası, 2020).

Yapı ve Kredi Bankası veri güvenliği ve gizliliğini sağlamaya yönelik birçok kontrol mekanizması tasarlamış ve siber güvenlik yatırımlarına banka politikalarınca öncelik verilmiştir. Bu çerçevede son 3 yılda 190 milyon TL tutarından fazla siber güvenliğin sağlanması ve dolandırıcılığı önleme konularında yatırım yapıldığı belirtilmiştir (Yapı ve Kredi Bankası, 2020).

6. SONUÇ

Bilgi teknolojilerinde yaşanan gelişmeler işletmeler tarafından bilgi sistemlerinin ve internet teknolojilerinin yoğun biçimde kullanılmasına, faaliyetlerinin büyük oranda bu sistemlerle yönetilmesine, bilgilerin dijital ortamda depolanmasına ve genel olarak tüm işletme faaliyetlerinin dijital dönüşümüne etken olmaktadır. Ancak bilgisayar teknolojilerinin ve internet teknolojilerinin geniş kitleler tarafından yoğun kullanımı ile birlikte, uygulamalardaki güvenlik açıkları, kötü niyetli uygulamalar (bilgisayar korsanlığı vb.) işletmeleri büyük mali zararlarla karşı karşıya bırakmaktadır. Güvenin çok önemli bir faktör olduğu bankacılık sektöründe güven kaybı, ekonomik sonuçlarla birlikte itibar kaybına da neden olabilmektedir. Aynı zamanda işletmenin kritik önemdeki bilgilerinin ve müşterilere ait kişisel verilerinin kurum dışındaki kötü niyetli kişilerce ele geçirilmesi ayrıca yasal olarak suç niteliği de taşımaktadır. Bankacılık sektörü yerine getirdiği fonksiyonlar ve yürüttüğü faaliyetlerle birlikte

dijitalleşmenin yoğun yaşandığı bir sektördür. Sektörün bu özelliğinin yanı sıra mali sektörün lokomotif olması ve dolaylı olarak diğer sektörleri etkilemesi sektörü daha da önemli bir hale getirmektedir.

Siber güvenlik ile ilgili çok sayıda tehdit türü ortaya çıkmıştır, zaman içerisinde yeni tehditlerin de ortaya çıkması muhtemeldir. Bu dinamik süreçte işletmelerin de bu tehditlere karşılık güvenlik önlemlerini alması gerekmektedir. Güvenlik önlemlerinin alınmasında da çok sayıda önlem çeşidi uygulamaya konulmaktadır. Ancak işletmelerin bilgi sistemlerinin denetimi ve risk yönetiminde de standartlaşması genel kabul görmüş ilkeler çerçevesinde faaliyet göstermesi beklenmektedir. COBIT, ISO, AICPA ve NIST siber denetim süreçlerine ilişkin standartlar ve çerçeve oluşturmaktadır. AICPA standartlarına dayanarak oluşturulan risk yönetimi aşamalarında muhasebe ve denetim kuruluşlarının BT uzmanlıklarının sürecin her aşamasında etkililiği ön planda yer almaktadır. Mali tabloların bağımsız denetimi görevini üstlenen muhasebe ve denetim kuruluşları, risk yönetiminde sürecin her aşamasında olduğu gibi bilgi sistemleri denetiminin raporlanmasında da ilgili birimlerinin uzmanlıkları ile güvence hizmetlerinde yardımcı olmaktadır.

Türkiye’de bankacılık sektöründe bilgi sistemlerinin güvenliğine ilişkin gelişmeler incelendiğinde teknolojiye gelişmeleri ve uluslararası standartları karşılayan güncel mevzuat düzenlemelerinin yapıldığı ve bankalar tarafında da sürece hemen adapte olunduğu görülmektedir. Bu doğrultuda araştırma kapsamında incelenen banka bilgilerinden bilgi sistemlerine ilişkin komitelerin kurulduğu, iç kontrol ve iç denetim faaliyetlerine ilişkin yönetmelik ve standartlara uyumlu bir organizasyon yapılanmasına gidildiği görülmektedir. Araştırmadan elde edilen önemli bir sonuç da iç kontrol faaliyetleri açısından bankaların genel olarak BDDK mevzuatı ve uluslararası standartların gerekliliklerini karşılayan faaliyetler gerçekleştirdiği görülmektedir. Bankaların siber güvenlik farkındalığını artırma ve çalışanların sürece katılımını sağlamak adına önemli eğitim programları uyguladıkları araştırma kapsamında incelenen raporlardan elde edilen diğer bir sonuçtur. Bankalar bilgi sistemlerinden kaynaklı risklerin yönetilmesi için organizasyon yapısında prosedürleri tanımlayarak, ilgili önleyici faaliyetleri ve denetim faaliyetlerini yürütmektedirler. Bu kapsamda raporlarda da paydaşlara farklı düzeylerde kapsayıcılığı olan bilgi akışının sağlandığı görülmektedir. Bankacılık sektöründe bilgi sistemlerinin güvenliğinde önemli bir boyut verilerin taşındığı, iletildiği, işlendiği, saklandığı ve yedek olarak tutulduğu ortamlarda gizliliği sağlayacak önlemleri alması gerekliliğidir. Bankaların bu kapsamda aldıkları önlemler ve yürüttükleri faaliyetler, bankalar nezdinde kurmuş oldukları veri depolama merkezler, sahip oldukları

sertifikalar, almış oldukları ödüller vb. bilgilere bu çerçevede raporlarında yer verdikleri görülmektedir.

Sonraki çalışmalar kapsamında araştırmacılara, Türk bankacılık sektörünün tamamını içine alan bir örnekleme çalışmaları önerilmektedir. Ayrıca siber güvenlik riskleri ve bilgi teknolojileri denetimi sadece bankalar nezdinde önem arz eden bir konu olmayıp diğer tüm işletmeleri de ilgilendirmektedir. Bu sebeple takip eden çalışmalarda bankacılık harici sektörlerin de ele alınması önerilebilir. Son bir öneri ise düzenleyici otoriteler için verilebilir. BDDK çıkarmış olduğu yönetmeliklerle, bankacılık sektöründe bilgi güvenliği ve siber riskleri güvence altına alacak birtakım düzenlemeler getirmiştir. Kanun yapıcılarının BDDK'nın yapmış olduğu düzenlemeleri örnek alarak, diğer sektörler için de siber güvenliği ve bilgi teknolojileri denetimini sağlamak adına adımlar atması önem arz etmektedir.

REFERENCES / KAYNAKLAR

- Akbank (2020). Erişim tarihi: 02.08.2021, https://www.akbankinvestorrelations.com/tr/images/pdf/faaliyet-raporlari/2020_akbank_faaliyet_raporu_.pdf
- Aytekin, A. (2015). *Türkiye'nin siber güvenlik stratejisi ve eylem planının değerlendirilmesi* (Basılmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- BDDK. (2010). *Bağımsız denetim kuruluşlarınca gerçekleştirilecek banka bilgi sistemleri ve bankacılık süreçlerinin denetimi hakkında yönetmelik*. Resmî Gazete: 13.01.2010, Sayı: 27461.
- BDDK. (2020). *Bankaların bilgi sistemleri ve elektronik bankacılık hizmetleri hakkında yönetmelik*. Resmî Gazete: 15.03.2020, Sayı:31069.
- BDDK. (2021). Erişim tarihi: 15.04.2021, <https://www.bddk.org.tr/Mevzuat/Liste/50>
- Bowcut, S. (2021). Erişim tarihi: 02.08.2021, <https://cybersecurityguide.org/industries/financial/>
- Buch, R., Ganda, D., Kalola, P., & Borad, N. (2017). World of cyber security and cybercrime. *STM Journals*, 4(2), 18-23.
- Cybercrimechambers. (2021). Erişim tarihi: 02.08.2021, <https://www.cybercrimechambers.com/blog-bot-virus-dissemination--124.php>
- Denizbank. (2020). Erişim tarihi: 02.08.2021, https://www.denizbank.com/hakkimizda/_pdf/faaliyet-raporlari/2020-yili-faaliyet-raporu.pdf
- Di Vimercati, S. D. C., & Samarati, P. (2011). Polyinstantiation. In H. C. A. van Tilborg & S. Jajodia (Eds.), *Encyclopedia of cryptography and security*. Boston, MA: Springer.
- Eaton, T. V., Grenier, J. H., & Layman, D. (2019). Accounting and cybersecurity risk management. *Current Issues in Auditing*, 13(2), C1-C9. <https://doi.org/10.2308/cia-52419>
- Florakis, C., Louca, C., Michaely, R., & Weber, M. (2020). *Cybersecurity risk* (No. w28196). National Bureau of Economic Research.

- Fraudfighting. (2021). Erişim tarihi: 06.04.2021, <https://fraudfighting.org/data-diddling/>
- Garanti Bankası. (2020). Erişim tarihi: 02.08.2021, <https://www.garantibbvainvestorrelations.com/tr/entegre-faaliyet-raporu/>
- Georgiadou, A., Mouzakitis, S., & Askounis, D. (2021). Working from home during COVID-19 crisis: A cyber security culture assessment survey. *Security Journal*. <https://doi.org/10.1057/s41284-021-00286-2>
- Gordon, L. A., & Loeb, M. P. (2002). The economics of information security investment. *ACM Transactions on Information and System Security*, 5(4), 438-457. <https://doi.org/10.1145/581271.581274>
- Güneş, F., Kızıldeniz, S., Selçuk, S., Suna, B., & Coşkun, S. (2013). Erişim tarihi: 02.08.2021, [131.pdf \(ab.org.tr\)](#)
- Halkbank. (2019). Erişim tarihi: 02.08.2021, <https://www.halkbank.com.tr/content/dam/halkbank/tr/dokumanlar/bankamiz/surdurulebilirlik/2019SurdurulebilirlikRaporu.pdf>
- Harvard. (2021). Erişim tarihi: 15.04.2021, <https://rmas.fad.harvard.edu/faq/what-does-information-systems-audit-entail>
- Herjavec. (2020). Erişim tarihi: 02.08.2021, <https://www.herjavecgroup.com/the-2019-official-annual-cybercrime-report>
- Hiscox. (2020). Erişim tarihi: 02.08.2021, [https://www.hiscox.co.uk/sites/uk/files/documents/2020-06/Hiscox Cyber Readiness Report 2020 UK.PDF](https://www.hiscox.co.uk/sites/uk/files/documents/2020-06/Hiscox%20Cyber%20Readiness%20Report%20UK.PDF)
- IBM. (2020). Erişim tarihi: 02.08.2021, <https://www.ibm.com/services/business-continuity/cyber-attack>
- ISO/IEC 27000. (2018). Erişim tarihi: 02.08.2021, <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso-iec:27000:ed-5:v1:en:term:3.10>
- ISO/IEC 27032. (2012). Erişim tarihi: 02.08.2021, <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso-iec:27032:ed-1:v1:en>
- İş Bankası. (2019). Erişim tarihi: 02.08.2021, <https://www.isbank.com.tr/contentmanagement/IsbankSurdurulebilirlik/pdf/2019EntegreRaporu.pdf>
- İş Bankası. (2020). Erişim tarihi: 02.08.2021, <https://www.isbank.com.tr/contentmanagement/IsbankFinancialDocuments/Y%C4%B1ll%C4%B1k%20ve%20Ara%20D%C3%B6nem%20Faaliyet%20Raporlar%C4%B1/pdf/faaliyet2020.pdf>
- İTÜBİDB. (2013). Erişim tarihi: 02.08.2021, <https://bidb.itu.edu.tr/sevir-defteri/blog/2013/09/07/vir%C3%BCs-solucan-ve-truva-at%C4%B1>
- Janvrin, D. J., & Wang, T. (2019). Implications of cybersecurity on accounting information. *Journal of Information Systems*, 33(3), A1-A2. <https://doi.org/10.2308/isys-10715>
- Johnson, A. L. (2016). Cybersecurity for financial institutions: The integral role of information sharing in cyber attack mitigation. *N.C. Banking Inst.*, 20(1), 277-310.
- Kahyaoğlu, S. B., & Çalıyurt, K. (2018). Cyber security assurance process from the internal audit perspective. *Managerial Auditing Journal*, 33(4), 360-376. <https://doi.org/10.1108/MAJ-02-2018-1804>
- KPMG. (2021). Erişim tarihi: 15.04.2021, <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/tr/pdf/2018/05/bt-denetim-standartlari-ve-uygulamalari.pdf>
- KVKK. (2016). *Kişisel verilerin korunması kanunu*. Resmî Gazete: 07.04.2016, Sayı: 29677.
- Lallie, H. S., Shepherd, L. A., Nurse, J. R. C., Erola, A., Epiphaniou, G., Maple, C., & Bellekens, X. (2021). Cyber security in the age of COVID-19: A timeline and analysis of cyber-crime and cyber-attacks during pandemic. *Computers & Security*, 105, 102248. <https://doi.org/10.1016/j.cose.2021.102248>

- Merriam-Webster. (2021). Erişim tarihi: 02.08.2021, <https://www.merriam-webster.com/dictionary/cybersecurity>
- Mezquita, T. (2020). Erişim tarihi: 02.08.2021, <https://cyberhoot.com/cybrary/polyinstantiation/>
- NIST. (2021). Erişim tarihi: 02.08.2021, <https://csrc.nist.gov/glossary/term/cybersecurity>
- QNB Finansbank. (2020). Erişim tarihi: 02.08.2021, <https://www.qnbfinansbank.com/medium/document-file-3042.vsf>
- Romney, M. B., & Steinbart, P. J. (2017). *Accounting information systems*. New York: Pearson.
- Rosati, P., Gogolin, F., & Lynn, T. (2020). Cyber-security incidents and audit quality. *European Accounting Review*, 1-28. <https://doi.org/10.1080/09638180.2020.1856162>
- SASB. (2021b). Erişim tarihi: 15.04.2021, <https://www.sasb.org/standards/download/>
- Tarter, A. (2017). Importance of cyber security. In P. Saskia Bayeri, R. Karlovic, B. Akhgar & G. Markarian (Eds.), *Community policing-A European perspective* (pp. 213-230). Springer.
- TEB. (2020). Erişim tarihi: 02.08.2021, https://www.teb.com.tr/UPLOAD/PDF/2021/TEB-Faaliyet-Raporu-2020_final.pdf
- Thuraisingham, B. (2005). *Database and applications security integrating information security and data management*. Boca Raton, FL: Taylor & Francis.
- Turner, L., Weickgenannt, A., & Copeland, M.K. (2017). *Accounting information systems controls and processes*. Hoboken: John Wiley & Sons.
- Uma, M., & Padmavathi, G. (2013). A survey on various cyber attacks and their classification. *International Journal of Network Security*, 15(5), 390-396. [https://doi.org/10.6633/IJNS.201309.15\(5\).09](https://doi.org/10.6633/IJNS.201309.15(5).09)
- Vakıfbank. (2020). Erişim tarihi: 02.08.2021, https://www.vakifbank.com.tr/documents/yiliski/VKF_FRAT_2020_UYG_uyg_65_SPREADS_NY.pdf
- Von Solms, R., & Van Niekerk, J. (2013). From information security to cyber security. *Computers & Security*, 38, 97-102. <https://doi.org/10.1016/j.cose.2013.04.004>
- Von Solms, B., & Von Solms, R. (2018). Cybersecurity and information security-what goes where? *Information and Computer Security*, 26(1), 2-9. <https://doi.org/10.1108/ICS-04-2017-0025>
- Yapı ve Kredi Bankası. (2020). Erişim tarihi: 02.08.2021, https://assets.yapikredi.com.tr/ResponsiveSite/_assets/pdf/arsiv/surdurulebilirlik/EFR_YKB_TR_2020.pdf?v2
- Ziraat Bankası. (2020). Erişim tarihi: 02.08.2021, https://www.ziraatbank.com.tr/tr/yatirimci-iliskileri-ZB/finansal-bilgiler/Documents/2020_entegre_faaliyet_raporu.pdf

Estimating Milk Production in Ardahan Province with ARIMA (Box-Jenkins) Model

Özlem EŞTÜRK^{1*}

¹ Asst. Prof. Dr., Ardahan University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics, Ardahan, Turkey

Geliş Tarihi/Received: 16.07.2021

Doi:10.31200/makuubd.972489

Kabul Tarihi/Accepted: 07.09.2021

Araştırma Makalesi/Research Article

ABSTRACT

Economy of Ardahan province on a large scale depends on stock farming since a significant part of the population is employed in the livestock sector. For this reason, milk and dairy products have an important place in Ardahan's economy. The increasing demand for milk in Turkey and in the World brings the issue of sustainability of milk supply. Therefore, it is important to estimate the proceeding course of milk production to adapt increasing milk demand and to determine effective policies. In the study, Ardahan province milk production data was obtained from Turkish Statistical Institute (TUIK) for the period of 1995-2019 in order to estimate the milk production. Box-Jenkin's methodology was used to predict milk production of Ardahan province for the years of 2020-2025. A suitable ARIMA (0,0,1) model was proposed to forecast estimate milk production of Ardahan province. According to this model, the milk production in Ardahan province was estimated as 414, 439 and 557 thousand tons in 2020, 2021 2025, respectively.

Keywords: Milk Production, ARIMA, Estimate.

Ardahan İli Süt Üretiminin ARIMA (Box-Jenkins) Modeli ile Tahmini

ÖZET

Nüfusun önemli bir kısmının hayvancılık sektöründe istihdam edildiği Ardahan'da ekonomi, büyük ölçüde büyükbaş hayvancılığa dayanmaktadır. Bu nedenle Ardahan ekonomisinde süt ve süt ürünleri önemli bir yere sahiptir. Türkiye ve dünyada süte olan talebin, her geçen gün artması, süt arzının sürdürülebilirliği konusunu gündeme getirmektedir. Dolayısıyla artan talep

artışına uyum sağlanması ve etkin politikaların belirlenmesinde, gelecekteki süt üretiminin nasıl bir seyir göstereceğine ilişkin tahminler önem taşımaktadır. Çalışmada, Ardahan ilinin süt üretiminin tahmin edilmesi amacıyla Türkiye İstatistik Kurumu'ndan (TÜİK) 1995-2019 yılları için süt üretim verileri alınmıştır. Ardahan ili süt üretiminin tahmininde 2020-2025 yılları için Box-Jenkins yöntemi kullanılmış ve ARIMA (0,0,1) modelinin uygun olduğu görölmüştür. Bu modele göre, Ardahan ili süt üretiminin 2020 yılında 414 bin ton, 2021 yılında 439 bin ton, 2025 yılında ise 557 bin ton olacağı tahmin edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Süt Üretimi, ARIMA, Tahmin.

1. INTRODUCTION

TRA2 region (Ardahan, Ağrı, Iğdır and Kars) is the least developed and industrialized region in Turkey. Share of industry in gross domestic product (GDP) is low for this region due to its remote geographical location, the absence of qualified workforce, insufficient capital accumulation, distance to the market, and harsh climatic conditions. Economy of this region and Ardahan is predominantly based on the livestock sector. Therefore, livestock sector is important at the strategic level for this region. The livestock sector is the locomotive of rural development since it provides high added value per unit investment and creates employment opportunities with low capital investments (Kutlu et al., 2003).

Milk is one of the most important products of cattle farming. In addition to providing income support to farmers, it creates an important source of income by creating employment opportunities for farmers who have no land. As milk production is a strategic product in terms of both supply and demand, future projections are important in policy makers' short and long-term planning (Ahmed et al., 2011).

Milk production in Ardahan province is 425 thousand tons in 2019 (Turkish Statistical Institute [TÜİK], 2020), having an important share in milk production of the TRA2 region. Average milk yield from cattle is low in the TRA2 region due to poor care and feeding conditions. Cattle spend less time in the pastures due to harsh climatic conditions which in turn increases the staying time in the barn and consumption of more feed. The main problems of stock farmers are high feed costs and decrease in the forage plant production capacity of pastures as a result of climate change. The presence of native breeds in the region is among the factors reducing milk yield (Bakır & Kibar, 2019; Şeker et al., 2012).

Stock farming is still carried out with traditional methods in Ardahan province and TRA2 region. This situation adversely affects milk quality and the fight against animal diseases. Therefore, establishment of modern infrastructure and application of modern techniques are necessary for the production at international standards.

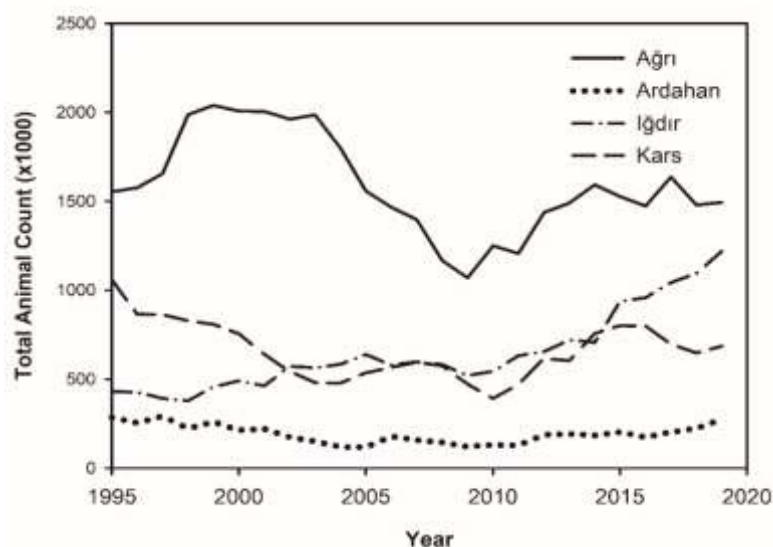

Figure 1. TRA2 Total number of milker animals in the region (TÜİK, 2020)

Figure 1 shows the number of milker animals in the TRA2 Region. While Ardahan province ranks last in the TRA2 region in milker animals, it ranks second in milk production (Figure 2) and first in milk productivity (Figure 3).

Milk production is increased over the years in the TRA2 region even though the number of milker animals have not been increased. The sustainability of increase in milk production depends on the income increase of stock farmers. In this context, it is important for the stock farmers to obtain a satisfactory profit from milk production and to transform milk into high added value products.

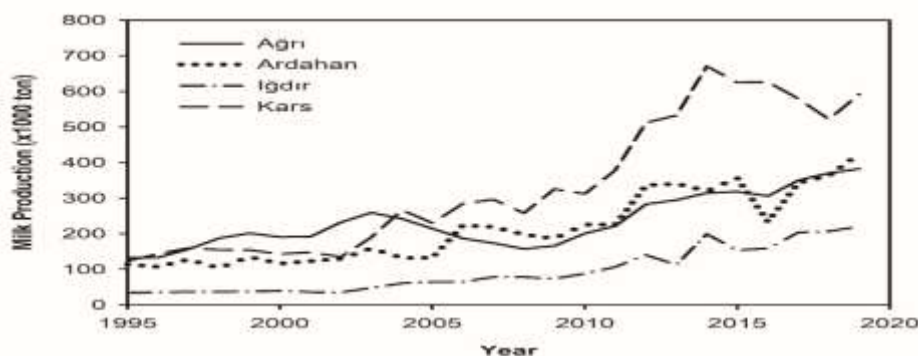

Figure 2. Milk production in the TRA2 region (TÜİK, 2020)

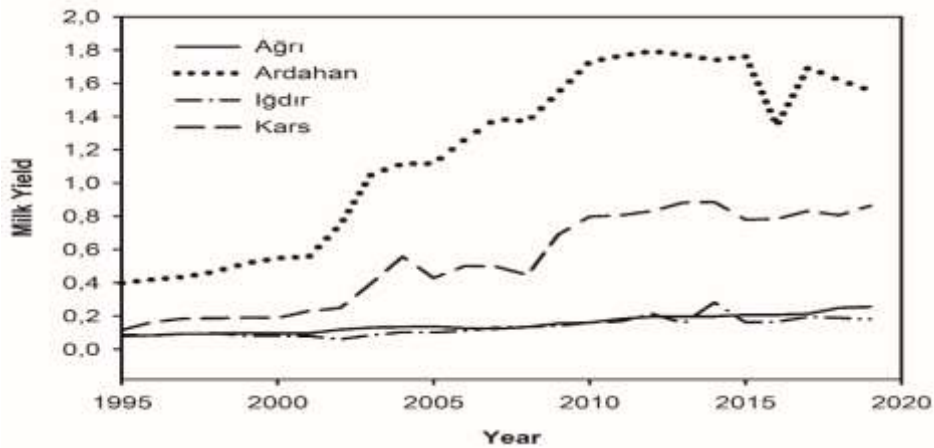

Figure 3. Efficiency in total milk production (TÜİK, 2020)

In terms of milk productivity Ardahan ranks first in the TRA2 Region (Figure 3). Ardahan has a high milk production potential due to its fertile and broad pastures.

Although the number of cattle has decreased in recent years, there has been a limited increase in milk yield throughout Turkey. It is due to the success of breeding animal imports and breeding practices (İçöz, 2004).

Stock farming has an important place in the provincial economy. Approximately 34% of the GDP of Ardahan province was provided by the agricultural sector, the second income generating sector after the service sector (Figure 3). The low level of agricultural industry prevents the animal products turned into value added products.

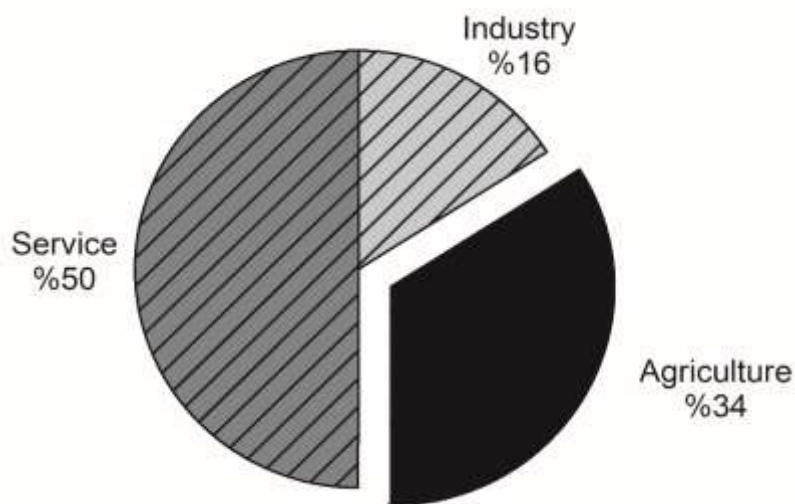

Figure 4. Economic activity sectoral distribution of GDP in Ardahan province (TÜİK, 2020).

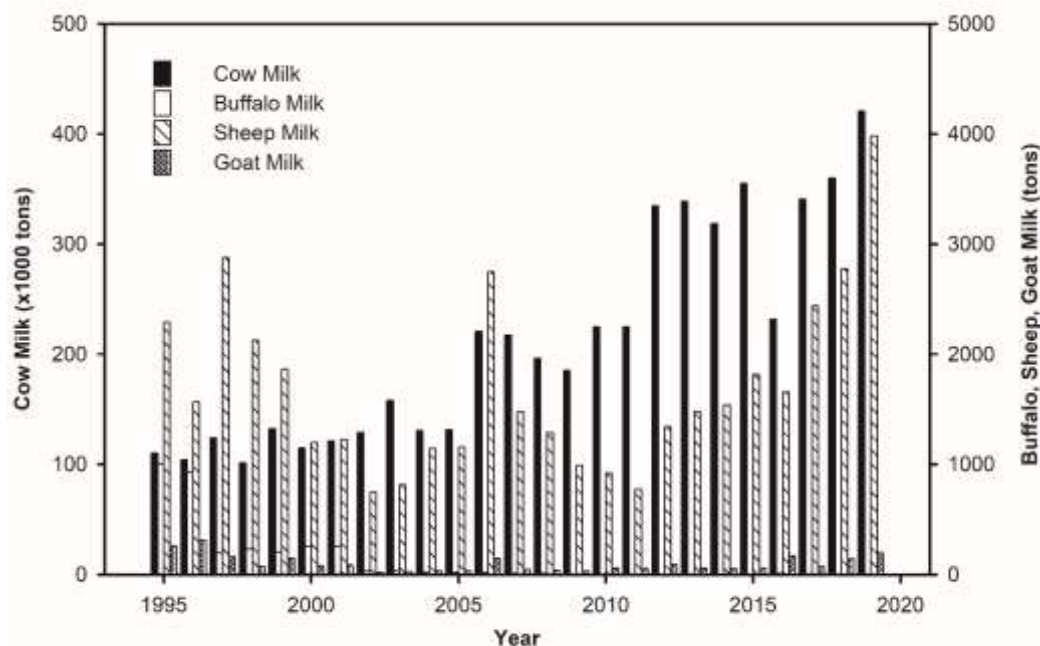

Figure 5. Milk production in Ardahan from different animal species (TÜİK, 2020)

The share of milk production in Ardahan province from different animal species is shown in Figure 5. Cow milk production was much higher than other animal species. Even though there were some fluctuations, cow milk production increased steadily from 1995 to 2019.

In this study, it is aimed to estimate the milk production of Ardahan province until 2025 with the help of ARIMA model. Such studies will reveal beneficial results for other stakeholders in the sector, especially milk producers.

2. LITERATURE REVIEW

Başaran and Engindeniz (2020) studied the fiber cotton production in Turkey for the years 1991-2018 and estimated cotton production for the next five years using ARIMA (4,1,4) model. Özen et al. (2019) studied meat consumption per capita by Box Jenkins and exponential smoothing models for the years from 1993 to 2017. Estimation was made according to ARIMA (0,1,0) and Brown models, it was concluded that the demand for meat consumption was going to increase in Turkey.

Kurt and Karayılmazlar (2018) estimated the mushroom production in Turkey with the ARIMA (3,2,1) model based on the 1985-2016 period. They concluded that mushroom production would follow an increasing trend. Bars et al. (2018) estimated hazelnut production

in Turkey with ARIMA and they concluded that the best model was ARIMA (1,2,2) model and predicted a fluctuating production for hazelnut. Celik et al. (2017) used ARIMA to estimate peanut production in Turkey for the period of 1950-2015 and stated that the best fit model was ARIMA (0,1,1). In the study of Mgaya (2019), animal product consumption in Tanzania for the years 1961-2013 was estimated by ARIMA and Brown exponential smoothing model.

3. DATA SET AND METHOD

3.1. Data Set

ARIMA model was used to estimate the milk production of Ardahan province, milk production data of the annual data set from 1995 to 2019. The data set was obtained from the regional statistics database of the Turkish Statistical Institute (TÜİK, 2020).

3.2. Method

Box Jenkins ARIMA (p,d,q) model proposed by Box and Jenkins (Box et al., 2015), is one of the common methods used to create the univariate time series forecasting model (Mensah, 2015). The ARIMA model, a mathematical approach to predict a process, was developed by George Box and Gwilym Jenkins in the 1970s. Box-Jenkins modeling involves completing an appropriate ARIMA process, fitting it to the data, and then using the appropriate model for prediction. One of the advantages of this model is that ARIMA operations contain numerous models and generally provide sufficient explanation for the data (Hyndman, 2001).

A non-seasonal ARIMA model is denoted by ARIMA (p,d,q), which is a combination of autoregressive (AR) and moving average (MA) and the order of integration or differentiation. Here, d represents the difference, p correlation and q moving average coefficients (Dasyam et al., 2015).

Autoregressive models are models in which the value of a variable in one period is related to its value in previous periods. The autoregressive process at the p level is expressed by AR(p) and is expressed as in equation 1.

$$AR(p): Y_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^p \beta_i Y_{t-i} + \epsilon_t \quad (1)$$

Moving average models, on the other hand, are models in which there is a relationship between a variable and residuals from the previous period. The moving average model at the p level is expressed as MA(p) and shown as in equation 2.

$$MA(q): Y_t = \alpha_0 + \epsilon_t + \sum_{i=1}^q \alpha_i \epsilon_{t-i} \quad (2)$$

ARMA models are the combination of the two processes mentioned above. A process consisting of autoregressive term (p) and moving average term (q) is shown in equation 3 as ARMA (p, q).

$$ARMA(p, q): Y_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^p \beta_i Y_{t-i} + \epsilon_t + \sum_{i=1}^q \alpha_i \epsilon_{t-i} \quad (3)$$

Time series should be stationarity to use these models for an estimation. There is no trend in stationary processes since mean and variance do not change over time. In the process of estimating ARMA (p, q) models, non-stationary series mathematically transformed into stationary series by taking the difference. A series that becomes stationary when its first difference is taken, denoted by I (1). The combination of all these processes creates integrated moving average (ARIMA) models.

3.3. Testing the Stationarity of the Series

The stationarity of the series was tested first to conduct the time series analysis. The unit root test results of the series are given in Table 1.

Table 1. ADF unit root test results

Test		t- Statistics	Significance
ADF Statistics		-6.557295	0.0000
Critical Values	%1	-2.669359	
	%5	-1.956406	
	%10	-1.608495	

To determine the best fitting model for estimating of the amount of milk production, various models were tested. The best model explaining the series was chosen for having Theil equality coefficient below 1 and the lowest Mean Absolute Percent Error (MAPE), Akaike Criterion, Hannan-Qinn and Schwarz Criterion values among the models (Başaran & Engindeniz, 2020; Güler et al., 2017). These values of the predicted models were shown in Table 2. Among these models, ARIMA (0,0,1) model was chosen for having the lowest AIC, BIC and HQ values. Statistical values for ARIMA (0,0,1) model were given in Table 3.

Table 2. ARIMA models statistics for milk production

Model	LogL	AIC*	BIC	HQ
(0,0,1)	69.481059	-5.540088	-5.392832	-5.501021
(1,0,1)	69.613348	-5.467779	-5.271437	-5.415689
(0,0,2)	69.612362	-5.467697	-5.271355	-5.415607
(0,0,3)	69.625054	-5.385421	-5.139993	-5.320309
(2,0,1)	69.618779	-5.384898	-5.139470	-5.319786
(1,0,2)	69.614565	-5.384547	-5.139119	-5.319435
(3,0,1)	70.075264	-5.339605	-5.045092	-5.261471
(0,0,4)	70.029227	-5.335769	-5.041255	-5.257634
(2,0,2)	69.649218	-5.304102	-5.009588	-5.225967
(1,0,3)	69.635580	-5.302965	-5.008452	-5.224831
(1,0,4)	70.354728	-5.279561	-4.935962	-5.188404
(1,0,0)	66.186886	-5.265574	-5.118317	-5.226507

Table 3. Estimation of the selected model

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	5.290466	0.049456	106.9741	0.0000
MA(1)	0.741596	0.268968	2.757191	0.0115
SIGMASQ	0.019749	0.007680	2.571528	0.0174
R-squared	0.487952	Mean dependent var		5.283835
Adjusted R-squared	0.441403	S.D. dependent var		0.200439
S.E. of regression	0.149807	Akaike info criterion		-0.814834
Sum squared residual	0.493727	Schwarz criterion		-0.668569
Log likelihood	13.18543	Hannan-Quinn criter.		-0.774267
F-statistic	10.48238	Durbin-Watson stat		1.125543
Prob(F-statistic)	0.000634			

The results of unit root test applied to error terms of the ARIMA (0,0,1) showed that model he suitable according to ADF and Phillips and Perron tests (Table 4).

Theil inequality coefficient was calculated as 0.308 in the ARIMA (0,0,1) model indicating that the estimation error rate is low and it fits the model well.

Table 4. ADF and Phillips-Perron test

		t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic		-9.715792	0.0000
Test critical values:	1% level	-4.394309	
	5% level	-3.612199	
	10% level	-3.243079	
		Adj. t-Stat	Prob.*
Phillips-Perron test statistic		-9.758205	0.0000
Test critical values:	1% level	-4.394309	
	5% level	-3.612199	
	10% level	-3.243079	

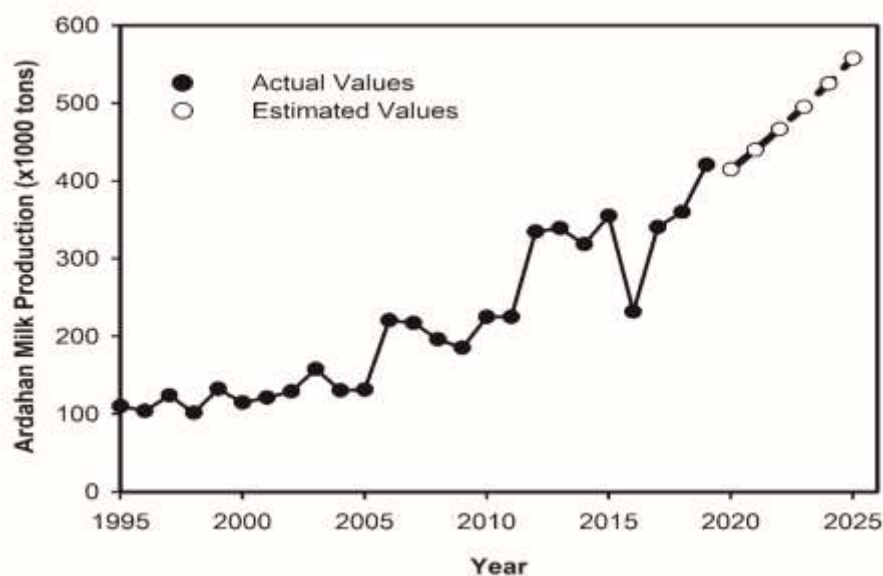

Figure 6. Milk production trend of Ardahan province for the period of 1995-2025

After the conducting compliance, milk production amount was estimated for Ardahan province. According to the ARIMA (0,0,1) model, it is estimated that milk production in Ardahan will increase over the years. Milk production in Ardahan province was estimated as

414 thousand tons in 2020 and 557 thousand tons in 2025, an increase of 31.05% compared to 2019.

4. CONCLUSION

In this study, milk production of Ardahan province was estimated using the ARIMA model for the period 1995-2019. The data set was obtained from the regional statistics database of the Turkish Statistical Institute (TUIK). ARIMA (0,0,1) model was used to estimate the milk production of Ardahan province for the years of 2020-2025. Milk production in Ardahan was estimated as 414, 439, 466, 495, 525, 557 thousand tons for 2020, 2021 2022, 2023, 2024 and 2025, respectively.

Projected increase in the amount of milk production in Ardahan province would affect milk and cheese producers. Forecasting milk production in Ardahan may help in production and future investment planning of the Kashar cheese producers, which are prominent in dairy sector. Increases in milk production would increase capacity utilization of enterprises producing Kashar cheese, where a significant part of them works under their capacity. The spread of studies on the estimation of milk production, a strategic product for the Ardahan economy, is important for the future of the sector.

REFERENCES / KAYNAKLAR

- Ahmed, F., Shah, H., Raza, I., & Saboor, A. (2011). Forecasting milk production in Pakistan. *Pakistan Journal of Agricultural Research*, 24(1-4), 82-85.
- Bakır, G., & Kibar, M. (2019). Muř ilinde bulunan sūt sığırıcılığı işletmelerinin bazı yapısal özelliklerinin Crostabb analiziyle belirlenmesi. *Kahramanmarař Sūtçü İmam Üniversitesi Tarım ve Doęa Dergisi*, 22(4), 609-619. <https://doi.org/10.18016/ksutarimdog.vi.455439>
- Bars, T., Uçum, İ., & Akbay, C. (2018). ARIMA modeli ile Türkiye fındık üretim projeksiyonu. *Kahramanmarař Sūtçü İmam Üniversitesi Tarım ve Doęa Dergisi*, 21, 154-160. <https://doi.org/ksutarimdog.v21i41625.473029>
- Başaran, C., & Engindeniz, S. (2020). Türkiye’de pamuk üretiminin ARIMA modeli ile tahmini. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 26(1), 63-70.
- Box, G. E., Jenkins, G. M., Reinsel, G. C., & Ljung, G. M. (2015). *Time series analysis: Forecasting and control*. John Wiley & Sons.
- Celik, S., Karadas, K. & Eyduvan, E. (2017). Forecasting the production of Groundnut in Turkey using Arima model. *The Journal of Animal and Plant Sciences*, 27(3), 920-928.
- Dasyam, R., Pal, S., Rao, V. S., & Bhattacharyya, B. (2015). Time series modeling for trend analysis and forecasting wheat production of India. *International Journal of Agriculture, Environment and Biotechnology*, 8(2), 303-308. <https://doi.org/10.5958/2230-732X.2015.00037.6>

Güler, D., Saner, G., & Naseri, Z. (2017). Yağlı tohumlu bitkiler ithalat miktarlarının arıma ve yapay sinir ağıları modeliyle tahmini. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 60-70.

Hyndman, R. J. (2001). Box-Jenkins modelling. *Regional Symposium on Environment and Natural Resources*, Apr.

İçöz, Y. (2004). *Bursa ili süt sığırcılık işletmelerinde karlılık ve verimlilik analizi*. TC Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü, Yayın No 116, Ankara.

Kurt, R., & Karayılmazlar, S. (2018). Türkiye mantar üretimi ve ARIMA (Box-Jenkins) ile projeksiyonu. *Ormancılık Araştırma Dergisi*, 6(1), 72-76.

Kutlu, H. R., Gül, A., & Görgülü, M. (2003). *Türkiye hayvancılığı; hedef 2023-sorunlar, çözümyolları ve politika arayışları*. Retrieved from: 15.05.2021, <http://www.zootekni.org.tr/upload/File/Hayvancılık%20Rapor-Sonhali.pdf>

Mensah, E. K. (2015). *Box-Jenkins modelling and forecasting of Brent crude oil price*. M. P. R. A. P. N. 67748. <https://mpira.ub.uni-muenchen.de/67748/>

Mgaya, J. F. (2019). Application of ARIMA models in forecasting livestock products consumption in Tanzania. *Cogent Food and Agriculture*, 5(1), 1607430. <https://doi.org/10.1080/23311932.2019.1607430>

Özen, D., Tekindal, M. A., & Çevrimli, M. B. (2019). Modeling and forecasting meat consumption per Capita in Turkey. *Erciyes Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*, 16(2), 122-129. <https://doi.org/https://doi.org/10.32707/ercivet.595626>

Şeker, İ., Tasalı, H., & Güler, H. (2012). Muş ilinde sığır yetiştiriciliği yapılan işletmelerin yapısal özellikleri. *Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Veteriner Dergisi*, 26(1), 9-16.

TÜİK. (2020). Bölgesel istatistikler. <https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/degiskenlerUzerindenSorgula.do?d-4326216-p=2>

“Bay Lazarescu'nun Ölümü” Filminin Sağlık Hakkı Bağlamında İncelenmesi

Gamze ÖZBEK GÜVEN^{1*} , Şerife YILMAZ²

¹ Asst. Prof. Dr., Malatya Turgut Özal University, Faculty of Medicine, History of Medicine and Ethics
Department, Malatya, Turkey

² Lecturer Dr., Düzce University, Faculty of Medicine, Faculty of Health Sciences, Nursing Ethics and History
Department, Düzce, Turkey

Geliş Tarihi/Received: 10.03.2021
Kabul Tarihi/Accepted: 07.07.2021

Doi:10.31200/makuubd.894509
Eleştirel Anlatı/ Critical Narrative

ÖZET

Dünya genelinde sağlık standartlarının mümkün olan en iyi seviyede tutulması, en önemli sosyal amaçtır. Çünkü sağlık hakkı, en temel insan haklarından biridir. Ulusal ve uluslararası birçok belge ve bildirge ile de teminat altına alınmıştır. Din, dil, ırk, politik görüş, inanç, ekonomik veya sosyal durum ayrımı olmaksızın, tüm insanların bu temel hakka ulaşabilmesi önemlidir. Devletlerin, sağlık hakkı kapsamında, toplumun tüm üyelerinin erişebileceği sağlık hizmetlerini sağlama yükümlülüğünü bulunmaktadır. Sağlık hakkı, devletler tarafından güvence altına alınırken, sağlık çalışanlarına da sorumluluklar yükler. Sağlık personellerinin, sağlık hakkı ve sağlık hizmetlerine erişimde, bu sorumlulukların bilinci ile davranmaları etik açıdan önemlidir. Bu çalışmada, “Bay Lazarescu'nun Ölümü” (The Death of Mr. Lazarescu) filmi sağlık hakkı ve bu hakka erişim bağlamında incelenmiştir. Film, sağlık hakkı kapsamında sağlık hizmetlerinin ulaşılabilirliği ile ilgili düşünsel bir süreç yaşatmaktadır. “Bir insanın sağlık hizmeti alması bu kadar zor olmamalı” dedirten film, sağlık hakkına erişim konusunda yaşanan sorunlara ve sağlık sistemlerine ayna tutmaktadır. Bu nedenle filmin sağlık personelinin etik eğitimlerinde ders materyali olarak kullanılabileceği önerilmektedir.

Anahtar kelimeler: Sağlık Hakkı, Mr. Lazarescu’nun Ölümü, Eleştirel Anlatı.

Review of “The Film Death of Mr. Lazarescu” within The Context of The Right to Health

ABSTRACT

Keeping the best possible level of health standards throughout the world, it is the most important social objectives. Because the right to health is one of the most fundamental human rights. It is also guaranteed by many national and international documents and declarations. It is important that all people have access to this fundamental right, regardless of religion, language, race, political opinion, belief, economic or social status. States have an obligation to provide health services accessible to all members of society, within the scope of the right to health. While the right to health is guaranteed by the states, it also imposes responsibilities on health workers. It is ethically important for health personnel to act with the awareness of these responsibilities in the right to health and access to health services. In this study, the movie “The Death of Mr. Lazarescu” is examined in the context of the right to health and access to this right. The film provides an intellectual process regarding the accessibility of health services within the scope of the right to health. The movie that made people say “It shouldn't be this hard for a person to get health care”, mirrors the problems experienced in accessing the right to health and health systems. For this reason, it is suggested that the film can be used as a course material in the ethics education of health personnel.

Keywords: Right to Health, The Death Mr. Lazarescu, Critical Narrative.

1. GİRİŞ

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından “tam bir iyilik hali” olarak ifade edilen sağlık, bütün insanlar için bir hak olarak tanımlanmıştır. Irk, dil, din, kültür, yaş, cinsiyet, ekonomik ve sosyal durum ayrımı gözetmeksizin, ulaşılabilecek en yüksek sağlık standartlarından yararlanmak bütün insanların en temel hakkıdır (WHO, 2020). Bu hak ulusal ve uluslararası birçok belge ve bildirgede “sağlık hakkı” olarak ifade edilmiştir. Sağlık hakkı; “mevcut sağlık sisteminde kişinin hasta olmadan önceki süreçte sağlığının korunması ve her kişiye nitelikli, eşit tıbbi bakım ve tedaviye ulaşabilme imkânının sağlanması” olarak tanımlanmaktadır (Alptekin, 2004, s.134).

Sağlık hakkı ilk kez DSÖ’nün 1946 tarihli Anayasası’nda düzenlenmiştir. DSÖ Anayasasına göre “sağlık bir bütün olarak fiziksel, ruhsal ve sosyal esenlik durumudur ve yalnızca hastalık ya da maluliyet yokluğu değildir. Ulaşılabılır en yüksek sağlık

standartlarından yararlanma, ırk, din, siyasi görüş, ekonomik ya da sosyal durum farkı gözetilmeksizin her insanın temel haklarından biridir”. Sağlık hakkı 1948 yılında İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin kabul edilmesiyle de evrensel bir hak haline gelmiştir (Arslan, 2015, s.45). Beyannamenin 2.maddesinde “Herkes, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka herhangi bir düşünce, ulusal ya da toplumsal köken, servet, doğuş veya başka herhangi bakımdan ayırım gözetilmeksizin bu bildiride ilan olunan tüm haklardan ve özgürlüklerden yararlanabilir.”; 25. maddesinde ise “Herkesin, gerek kendisi gerek ailesi için yiyecek, giyim, konut, tıbbi bakım ve gerekli sosyal hizmetler de dâhil olmak üzere, sağlık ve refahını sağlayacak uygun bir yaşam düzeyine ve işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, yaşlılık veya geçim olanaklarından kendi iradesi dışında yoksun bırakacak başka durumlarda güvenliğe hakkı vardır.” ifadesiyle sağlık hakkına vurgu yapılmaktadır (İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 1948). 1978’de Alma Ata’da gerçekleştirilen Temel Sağlık Hizmetleri Uluslararası Konferansı’nda da sağlığın temel insan haklarından olduğu, bu hakkın herkes için ulaşılabilecek en iyi seviyede sağlanmasının önemli sosyal amaçlardan biri olduğu ifade edilmiştir (Alma Ata Bildirgesi, 1978). Türkiye Cumhuriyeti (T.C.) Anayasası’nın 56. maddesine göre ise; “Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir.” (T.C. Anayasası, 1982).

Sağlık hakkı insan hakları kapsamında ikincil kuşak haklar arasında yer almaktadır (Kaboğlu, 2002). Alman Hukukçu Jellinek’in sınıflandırmasına göre ise pozitif haktır. Böylece kişinin sağlığının korunmasını ve geliştirilmesini, hasta olduğunda tedavisinin sağlanmasını devletten isteme ve alma boyutu önem kazanmaktadır (Temiz, 2014, s.168). Devletlerin ise toplumun tüm üyelerinin erişebileceği sağlık hizmetlerini sağlama yükümlülüğünü bulunmaktadır (Aksoy, 2013, s.839). Bu yükümlülük gereği devletler sağlık politikalarını, sağlık hizmetlerine erişimi engellemeyecek, sağlıkta eşitsizliklere yol açmayacak, bilakis eşitsizlikleri ortadan kaldıracak biçimde düzenlemelidir (Kılıç, 2020).

Bu çalışmada “Bay Lazarescu'nun Ölümü” (The Death of Mr. Lazarescu) filmi sağlık hakkı kavramı açısından değerlendirilmiştir. Film, sağlık hakkı ve ihtiyaç duyulduğu anda sağlık hizmeti alma hakkının ulaşılabilirliği ile ilgili düşünsel bir süreç yaşatmaktadır. Yönetmeni Cristi Puiu’olan “Bay Lazarescu'nun Ölümü” filmi Cannes Film Festivali’nde “Belirli Bir Bakış” ödülü dâhil çeşitli festivallerde toplam 25 ödüle layık görülmüştür ve Romen Sineması’nın en büyük başyapıtlarından biri olarak kabul edilmektedir.

2. BULGULAR VE TARTIŞMA

Filmin kahramanı Bay Lazarescu yaşlı, hasta, bakımsız ve yalnız yaşayan biridir. Yıllar önce ülser nedeniyle ameliyat olan Lazarescu'nun ağrısı vardır ve kendisini kötü hissetmektedir. Birkaç kez aramasına rağmen ambulansa ulaşamaz. Komşularından yardım ister. Komşuları da ona yardım edemeyeceklerini anladıklarında ambulans çağırırlar. Gelen görevli alkol kullanan, evde kedileriyle yalnız yaşayan, bakımsız görünen Bay Lazarescu'yu hastaneye götürmeye karar verir.

Bay Lazarescu'nun ambulansa bindirilmesi ile sağlık sistemi içindeki zorlu yolcuğu başlar. Bir hastaneden diğerine sürüklenir, yanlış teşhis koyulur. Doğru teşhis koyulana kadar epeyce zaman kaybedilir ve gittikçe durumu kötüleşir. Bay Lazarescu'nun bilinci bozulur ve konuşması güçleşir. Yanındaki sağlık görevlilerinin çabaları ile bir hastanede tetkikler yapılır ve beyin kanaması geçirdiği, acilen ameliyata alınması gerektiği tespit edilir. Ancak Bay Lazarescu'yu ameliyat edecek hastane bulunması gerekir. Gittikleri bir hastanede hekimler hastadan onam alamadıkları için hastayı ameliyat etmek istemezler.

Bay Lazarescu'yu evinden alan ve sağlık hizmeti alamamasının en büyük sıkıntısını yaşayan ambulans görevlisi hemşire, hastanın iyiliği açısından acil ameliyata alınması gerektiğini söyleyerek hekimlerle tartışır. Ancak çok sert bir tepki alır. Hastanın tedavi olma hakkı kadar, hekimlerin de yasalar karşısında ondan ya da yakınlarından onam almak zorunda olduğu söylenir. Ancak bunu söyleyen hekimler hastanın aciliyetini ve bilinç durumunu çok önemsemezler. Hastanın ameliyatı reddettiği gerekçesiyle hastayı geri gönderirler. Sonunda ambulans görevlisi hastayı başka bir hastaneye götürmek zorunda kalır. Oradaki hekim hastayı kabul eder ve ameliyat için hasta hazırlık odasına alınır.

Bir insanın sağlık hizmeti alması bu kadar zor olmamalı dedirten film, sağlık hakkı bağlamında sunulan sağlık hizmetlerini değerlendirmemize fırsat vermektedir. Sağlık hakkı; insanı yaşamın en değerli varoluşu kabul ederek onun bütün yönleriyle kişiliğini korumayı ve geliştirmeyi amaçlayan insan haklarından biridir (Arslan, 2015, s.39). Bu hak ihtiyaç duyulduğu anda sağlık hizmeti alma hakkını beraberinde getirir. Sağlık hizmeti; “insan sağlığına zarar veren çeşitli etmenlerin yok edilmesi ve toplumun bu etmenlerin etkilerinden korunması, hastaların tedavi edilmesi, bedensel ve ruhsal yetenek ve becerileri azalmış olanların rehabilite edilmesi için yapılan hizmetlerdir.” (Sağlık Hizmetlerinin Yürütülmesi Hakkında Yönerge, 2005). İnsanların bu hizmetleri alırken yararlandığı haklar da “hasta hakları” olarak tanımlanmaktadır. Bu haklar; hasta insanların sağlıklarına yeniden kavuşmak için yardım aldığı

sağlık hizmeti uygulayıcılarıyla aralarındaki ilişkilerde söz konusu olan hakların bütünüdür. Bu haklar başta; İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve Anayasa olmak üzere birçok uluslararası ve ulusal sözleşme ve bildirgelerle teminat altına alınmıştır.

Her insanın adalet ve eşitlik ilkeleri çerçevesinde sağlık hizmetlerinden faydalanma, ırk, dil, din ve kültür, yaş, cinsiyet, ekonomik ve sosyal durumları gözetilmeksizin sağlık hizmeti alma hakkı vardır (Hasta Hakları Yönetmeliği, 1998). Bu hasta haklarının en temel özelliğidir. Ayrıca bu hakka istinaden “hastanın bilgi isteme, sağlık kuruluşunu seçme ve değiştirme, personeli tanıma, seçme ve değiştirme, öncelik sırasının belirlenmesini isteme, tıbbi gereklere uygun teşhis, tedavi ve bakım alma, tıbbi özen gösterilmesini isteme hakkı” gibi haklar da belirlenmiştir (Oğuz, 1997). Sağlık hizmetleri planlanıp yürütülmesinde bu haklar göz önünde bulundurulmalıdır.

Sağlık hizmetlerine erişim ve erişimde hakkaniyet, sağlıkta kalite göstergelerinden biridir (Smith vd., 2009; Levesque vd., 2013). Ekonomik Kalkınma ve İş birliği Örgütü (OECD) tarafından ihtiyaç duyduğu halde sosyal, kültürel ya da ekonomik nedenlerden dolayı sağlık hizmetlerine erişimde sorun yaşayan çok sayıda insan olduğu tahmin edilmektedir (OECD, 2011). Bu nedenle; ülkelerin sağlık hizmetlerine erişim ile ilgili verilerini değerlendirmeleri ve tespit edilen sorunlara çözüm önerileri geliştirmeleri gereklidir.

Sağlık hizmetlerine erişim sağlık hakkı bağlamında devletlerin yükümlülüğü olmasına rağmen bazı durumlarda erişim konusunda sorunlar yaşanabilmektedir. Bu sorunların en temel nedenlerinin başında ekonomik yetersizliklerin geldiği belirlenmiştir. Ayrıca bekleme süresi, uzaklık gibi hizmet sağlayıcıları ile ilgili ve sağlık kurumlarına ilişkin birtakım faktörlerin etkili olduğunu tespit edilmiştir (Chaupain-Guillot & Guilot, 2015). Sağlık kurumlarına ilişkin faktörlerin başında ise kaynakların sınırlı olması sorunu gelmektedir. Sağlıkta imkânlar, malzemeler, en önemlisi de insan gücü sınırlıdır. Sağlık sunumunda gereksinim olan bu kaynakların sınırlılığı nedeniyle sağlık hakkının ulaşılabilirliğinde sıkıntılar yaşanmaktadır (Ekmekçi & Arda, 2015, s.6). Eldeki imkânların nasıl dağıtılacağı ve kullanılacağı konusunda tartışmalar yıllardır süregelmektedir. Hizmeti alan, hizmeti sunan ve hizmetin sağlayıcısı açısından yaşanan sıkıntılar sağlık hakkında etik ihlaller yaşanmasına neden olabilmektedir. Filmde de sağlık hizmetine erişimde yaşanan sorunların çarpıcı biçimde ekrana yansıdığı görülmektedir. Bay Lazarescu, gece yaşanan kazaya bağlı yoğunluk yaşandığı gerekçesiyle hastanelere kabul edilmemiştir. Acil tomografi çekilmesi gerekirken boş cihaz olmaması, ameliyat olması gerekirken ameliyathanenin dolu olması ve hastanede boş yatak olmaması gibi

gerekçelerle hastane hastane dolaşmak zorunda kalmıştır. Hekimin “Onu burada tutardım, ama yerimiz yok” şeklindeki ifadesi sınırlı kaynak nedeniyle sağlık hizmetine erişim sorununun ekrana yansıyan bir örneğidir.

Bay Lazerascu, yer olmadığı gerekçesiyle kendisini hastaneye yatıramayan hekime “Hekimlerin görevi hastalara yardım etmek değil mi?” diye sorar. Bu soru tıp etiği temel ilkeleri olan zarar vermeme, yarar sağlama, özerklik ve adalet ilkelerine vurgu yapar. Bu ilkeler karşısında hastanedeki yoğunluk kabul edilebilir bir gerekçe olamaz. Etik olarak sağlık çalışanlarının öncelikle hastaya zarar vermeyerek, hastanın yararını ve özerkliğini gözeterek herkese adil ve eşit sayılabilecek nitelikte sağlık hizmeti sunması gerekir. Çünkü sağlık hakkı bağlamında hasta haklarını düzenleyen tüm yasal metinler hastanın yararını, zarar görmemesini, özerkliğini ve hakça bir sağlık hizmeti alabilmesini hedefler (Oğuz, 2000, s.112). Bu hedef doğrultusunda sağlık personeli ile hasta arasındaki ilişkiyi düzenler.

Filmde hastanın özerkliğinin tıp uygulamalarına yansması olan bilgilendirilmiş onamla ilgili yaşanan sıkıntılara da dikkat çekilmektedir. Tıbbi bir uygulama gerçekleştirirken hem yasal hem de etik açıdan kişilerin rızasının alınması önemli bir husustur. Bu rızanın şartları mevzuatla belirlenmiştir. Filmde hastayı ameliyata almayan hekimler hasta veya yakınından onam alamamayı gerekçe olarak sunmuşlardır. Bu arada hastanın bilinç durumu ve aciliyeti göz ardı edilmiştir. Filmin sonunda hasta başka bir hastanede ameliyata hazırlanırken görülmektedir. Hastaneler arasındaki uygulama farklılıkları bilgilendirilmiş onam ile ilgili yaşanan sıkıntıları gözler önüne sermektedir.

Sağlık hizmetlerinden yararlanabilmek için hastane hastane dolaşan hastanın durumu gittikçe kötüleşirken onu yalnız bırakmayıp sahip çıkan tek kişi ambulans görevlisi hemşiredir. Hastanın durumunun giderek ciddileşmesine tanık olan ve mutlaka tedavi olması gerektiğinin farkında olan hemşire, savunucu rolünü sonuna kadar kullanmıştır. Hastasının iyiliği ve yararı için gerektiğinde sağlık çalışanları ile tartışmaya girmiş ve haklarını korumaya çalışmıştır. Sağlık personelinin kişinin sağlık hakkına erişimini sağlamada önemli bir pozisyonda olduğunu göstermiştir.

3. SONUÇ

Sağlık hakkı, sağlık hizmetlerinin planlanmasından yürütülmesine kadar her aşamada korunması gereken bir kavramdır. Bu kavram varoluşun en değerli varlığı kabul edilen insanın yaşamını korumak ve sürdürmekle temellendirilir. Herkese adil ve eşit olarak verilmesi gereken

sağlık hakkı devlet tarafından güvence altına alınırken sağlık çalışanlarına da sorumluluklar yükler. Sağlık personellerinin sağlık hakkı ve sağlık hizmetlerine erişimde bu sorumlulukların bilinci ile davranmaları etik açıdan önemlidir. “Bay Lazarescu'nun Ölümü” filmi sağlık hakkına erişim konusunda yaşanan sorunlara ve sağlık sistemlerine ayna tutmaktadır. Bu nedenle filmin sağlık personelinin etik eğitimlerinde ders materyali olarak kullanılabileceği önerilmektedir.

REFERENCES / KAYNAKLAR

- Aksoy, B. (2013). 14. Çalışma ekonomisi ve endüstri ilişkileri kongresi bildiriler kitabı. *Sağlık hakkı bağlamında sivil toplum örgütlerinin eylemlerinin sosyal politikalara katkıları* (ss. 837-864). İstanbul: Türk-İş Yayınları.
- Alptekin, K. (2004). Sağlık hakkı ve insan hakları üzerine bir değerlendirme. *T Klin Tıp Etiği-Hukuku-Tarihi*, 12, 132-139.
- Arslan, K. O. (2015). Bir temel hak olarak sağlık hakkı. *EÜHFD*, 9, 1-2.
- Bay Lazarescu'nun Ölümü. (2005). Erişim tarihi: 23.11.2020, <https://filmhafizasi.com/the-death-of-mr-lazarescu-2005>.
- Chaupain-Guillot, S., & Guillot, O. (2015). Health system characteristics and unmet care needs in Europe: An analysis based on EU-SILC data. *The European Journal of Health Economics*, 16(7), 781-796.
- Ekmekçi, P. E., & Arda, B. (2015). Temel etik kuramlar açısından adalet ve sağlık hakkı kavramlarının değerlendirmesi. *Türkiye Klinikleri J Med Ethics*, 23(1), 6-21. doi: 10.5336/mdethic.2014-42622.
- Hasta Hakları Yönetmeliği. (1998). Erişim tarihi: 30.06.2021, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4847&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>
- İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi. (1948). Erişim tarihi: 23.11.2020, https://apps.who.int/gb/bd/pdf_files/BD_49th-en.pdf#page=7
- Kaboğlu, İ. (2002). *Özgürlükler hukuku* (7. baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Kılıç, M. (2020). Socio-legal dynamics of the right to health in the face of pandemic threat. *Yıldırım Beyazıt Law Review*, (2), 1-46.
- Levesque, J. F., Harris, M. F., & Russell, G. (2013). Patient-centred access to health care: Conceptualising access at the interface of health systems and populations. *International Journal for Equity in Health*, 12(1), 18.
- Oğuz, N. Y. (1997). Hasta hakları alanındaki gelişmeler ve değişen değerler. *Türkiye Klinikleri Tıbbi Etik Dergisi*, 5(2), 50-55.
- Oğuz, N. Y. (2000). Hastayım, o halde hakkım. *Şizofreni Yazıları Dergisi*, 1(3), 12-16.
- Organisation for Economic Co-operation and Development-OECD. (2011). *Health at a glance 2011*. Erişim tarihi: 30.06.2021, <https://www.oecd.org/els/health-systems/49105858.pdf>
- Sağlık Hizmetlerinin Yürütülmesi Hakkında Yönerge. (2005). Erişim tarihi: 23.11.2020, https://www.ttb.org.tr/mevzuat/index.php?option=com_content&id=2402
- Smith, P. C., Mossialos, E., Leatherman, S., & Papanicolas, I. (2009). *Performance measurement for health system improvement: Experiences, challenges and prospects*. Cambridge: Cambridge University Press.

Temel Sağlık Hizmetleri Uluslararası Konferansı Alma Ata Bildirgesi. (1978). Erişim tarihi: 23.11.2020, https://www.ttb.org.tr/mevzuat/index.php?option=com_content&view=article&id=521:temel-saikhmetleruluslararasi-konferansi-bdalma-ata&catid=6:uluslararasılg&Itemid=36

Temiz, Ö. (2014). Türk hukukunda bir temel hak olarak sağlık hakkı. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 69(1), 165-188.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (1982). Erişim tarihi: 23.11.2020, https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2018.pdf

World Health Organization. (2020). *Basic documents: Forty-ninth edition*. Erişim tarihi: 23.11.2020, https://apps.who.int/gb/bd/pdf_files/BD_49th-en.pdf#page=7

Michel Foucault'da İktidar ve Güç

Yasemin APALI^{1*}

¹ Asst. Prof. Dr., Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Sociology,
Burdur, Turkey

Geliş Tarihi/Received: 19.08.2021
Kabul Tarihi/Accepted: 14.09.2021

Doi: 10.31200/makuubd.984887
Derleme Makalesi/Review Article

ÖZET

Michel Foucault'nun düşünce merkezinin odak noktasını teşkil eden iktidar kavramını özgür birey ya da özneler çerçevesinde tartışması; aslında iktidar ve özgür bir şekilde eylemde bulunan bireyleri ilgilendiren diğer kavramları da merkeze alan yaklaşımı, modern dönem için oldukça farklı bir bakış açısını bizlere sunmaktadır. İktidar ve özne arasındaki ilişkiyi özellikle bilgi ve güç ekseninde ele alan Foucault; iktidarın bilgiden beslenerek gücünü ortaya koyduğunu belirtir. İnsanların birbirleriyle olan karşılıklı ilişkileri neticesinde ortaya çıkan iktidarın bireyler üzerinde bir tahakküm kurma aracı olarak görülmesinin ardından postmodern dönemde iktidarın söyleminin değişiklik göstermesi; gücün de fiziksel boyuttan çıkıp farklı bir versiyona bürünmesine neden olmuştur. Postmodern dönem ve enformasyon döneminde iktidarın beslendiği en önemli kaynak olan bilginin söylemlerde hakikat olarak yerini almasını iktidarın işleyiş serüveni çerçevesinde dile getiren Michel Foucault'un iktidar ve güç kavramlarını analiz etmek bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Anahtar kelimeler: İktidar, Güç, Biyo-İktidar, Mikro İktidar.

Sovereignty and Power at Michel Foucault

ABSTRACT

Michel Foucault's discussion of the concept of power, which is the focal point of the centre of his thought, within the framework of free individuals or subjects and his approach, which centres on the concepts concerning both the power and free-acting individuals, actually presents us a different perspective on the modern period. Foucault addresses the relationship between

power and subject, specifically in the axis of knowledge, and states that power exhibits itself while being supported by knowledge. The sovereign's changing discourse after the power emerging as a result of people's mutual relations came to be seen as a tool for dominating the individuals also caused the power to leave the physical domain and assume a different version. The subject of this study is to analyse the power and power concepts of Michel Foucault, who expressed to us the fact that knowledge, which is the most important source that power feeds in the post-modern period and the information period, takes its place as truth in the discourses.

Keywords: Sovereignty, Power, Bio-Power, Micro-Power.

1. GİRİŞ

Foucault'un eserleri ya da onun düşüncelerine ilişkin yapılmış çalışmalar incelendiği takdirde, onunla adeta özdeşleşen birtakım kavramların olduğunu; mesela iktidar, özne, hakikat, bilgi, söylem, panoptikon, delilik tarihi, cinsellik tarihi vs. gibi eserlerine de adını veren, onun farklı perspektifini ortaya koyan kavramlar olduğu ortaya çıkar. 9. yüzyılın bu olgular üzerinde önemli etkilerinin olduğunu düşünen Foucault için bu kavramların tümü iç içe geçmiş bir sarmal şeklindedir. Adeta birinin kıyısını diğerine temas ettirmeden oluşan saha Foucault'un düşüncesinden kopuş anlamını taşımaktadır. Çünkü iktidarı bilgisiz, söylemi hakikatsiz, gözetimi panoptikonsuz değerlendirmek Foucault perspektifinde kısır kalmaktadır. Bu çalışmada Foucault'a ait kavramsallaştırmaların tümüne yer vermek değil, onun bünyesinde devasa anlatılar yatan iktidar ve güç kavramlarını ve yeri geldikçe bu kavramlarla ilintili diğer kavramlarına da değinerek onun düşüncelerini tartışmak amaçlanmaktadır.

Postmodern dönemde her ne kadar bilim ve teknoloji alanında baş döndürücü değişim ve dönüşümler yaşanmış olsa da; bu durum sadece bilim ve teknik alanına has bir özellik değildir. Meydana gelen değişimler özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik alanın yanı sıra gündelik yaşamı da olduğundan daha farklı şekilde değiştirmiş görünmektedir. Küresel anlamda vuku bulan bu değişimler bazı çevrelerce modern döneme bir tepki niteliğinde algılanmaktadır. Ancak genel anlamda modern döneme bir tepki olarak görülen postmodern dönem, modern dönemin bir eleştirisi vazifesini görmekteydi. İşte böyle bir dönemin düşünürü olarak kabul edilen Michel Foucault'un özellikle iktidar ve güç kavramları ve onun diğer kavramlarına da değinilerek, aralarındaki münasebetler hakkında çıkarımlarda bulunacaktır. Buna ilaveten Foucault'un bu kavramlarının modern Türkiye özelinde de bir analizi yapılacaktır.

2. MICHEL FOUCAULT'UN İKTİDAR VE GÜÇ ODAKLI KAVRAM SARMALI

Bazı sosyologlar tarafından iktidar kavramının anlamı üzerinde yapılan tartışmaların mevcudiyeti; her sosyoloğun kavramı tarihsel süreç ve sahip oldukları düşünsel disiplin çerçevesinde izah etmeleri neticesinde ortaya çıkmıştır. Ancak genel anlamda toplumsal tabakalaşmanın merkezindeki kavram (Marshall, 1999, s.328) şeklinde yapılan tanım Foucault'un bakış açısıyla çok yetersiz görünmektedir. Çünkü o, iktidar kavramının insanların birbiriyle olan ilişkileri neticesinde ortaya çıktığını düşünmektedir (Mertek, 2020, s.78). İktidarın güce işaret eden tarafının toplumsal ilişkileri ki özellikle devlet ile halk arasındakiini önceleyen anlamının ağır basması oldukça olağan görünmektedir. Bu sebeple Foucault'un iktidarı sadece bu anlamı içerecek biçimde ele almaması; onun neden Weber'in¹ iktidara bakış açısından farklılaştığını açıkça ortaya koyar gibi görünmektedir.

Öncelikle Foucault'nun iktidarının merkezini bilginin oluşturduğunu özellikle belirtmek gerekir ki, aslında toplumsal yapıyı ve toplumsal ilişkinin asıl belirleyici unsuru olarak bilgiyi iktidar olgusunun yönlendiricisi olarak kabul ettiğiyle alakalı bir durumdur. Foucault'a göre bilgi, iktidarın devamlılığı açısından yani iktidarın iktidarda kalabilmesi için ihtiyaç duyduğu çok önemli bir unsurdur. Onun bu bakış açısına göre de o, bilgi ile iktidar arasında iki türlü ilişki olduğunu düşünmektedir (Hacking, 2002, s.58). Birincisi; O, bilgiyi iktidarın kendi maksatlarını gerçekleştirebilmek için kullandığı bir araç olarak görmektedir. Bu durumda bilginin oluşmasında en önemli faktör iktidar olmaktadır. İkincisi ise, her yeni bilginin oluşması aslında yeni bir iktidarın oluşması demektir ki, bu düşünce de birincisini teyit etmektedir. Yeni iktidarın yeni bilgiler üretmesi, yeni bireylerin ve kurumların oluştuğu yeni bir toplumsal sınıf ve buna bağlı olarak yeni bir düzeni ifade etmektedir. Bu nedenle Foucault'un bilgiyi iktidar ile birlikte zikretmesi ve birbirlerinden soyutlayamaması, aslında bilginin toplum tarafından değil de iktidar tarafından üretilmesi anlamındadır. Foucault'un iktidarda bulunanların, özgürleşmek isteyen bireyler üzerinde bir güç vasıtası olarak kullanması, onun aslında Aydınlanma² öncesine tekabül eden geleneksel nitelikteki bir iktidar

¹ Weber'in iktidar anlayışı, insanları itaat etmeye zorlayan bir bakış açısını oluşturmaktadır. İktidarın büyüklüğü-küçüklüğü, grup ya da kişi olması önemli değildir. Neticede toplumun ya da kişilerin davranışlarının kontrol altına alınmasını ifade etmektedir. Weber'in bahsettiği iktidar; sosyal yaşam içerisindeki ilişkiler ağı içerisinde bile gerçekleşebilecek; örneğin ailenin çocukları üzerinde yahut işverenin işçi üzerindeki gibi sosyal yaşamın çeşitli alanlarında kendini gösterebilen bir iktidardır.

² Başlangıcı Isaac Newton'un Doğal Felsefenin Matematiksel İlkeleri (1686) ve J. Locke'un İnsan Anlağı Üzerine Bir Deneme adlı çalışmalara dayandırılan Aydınlanma; Avrupa düşüncesinin, aklın, deneyimin, dinsel ve geleneksel otoritelere kuşkuyla bakmanın ve seküler, liberal ve demokratik toplumların ideallerinin tedrici biçimde şekillenmesinin vurgulanmasıyla somutlaşan dönemi ifade etmektedir (Gordon Marshall, Sosyoloji Sözlüğü, 1999). Ancak M. Foucault Rönesans ve sonrasında Avrupa'da meydana gelen gelişmeler ile özellikle bilim ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte iktidar ve özne arasındaki ilişkileri birbirinden ayırt etmektedir. Çünkü modern

anlayışını vurgulamaktadır. Buna bağlı olarak da O, bilimi, Aydınlanma dönemi düşünürlerinin tersine bir özgürleştirme aracı olarak görmeyip, iktidarın bireyler üzerindeki denetim mekanizmalarından biri ve onları hapsettiğini söyler (Çelebi, 2013: 515). Çalışmalarında postmodern bir yaklaşım tarzını sergileyen Foucault (kendisi öyle olmadığını iddia etse de)'nın iktidar kavramı üzerinde yaptığı konferanslar dikkatle incelendiği takdirde, onun postmodern döneminde iktidar ve bununla ilişkili pek çok kavramın da hem anlamsal açıdan hem de biçimsel açıdan değişime uğradığı ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla onun iktidar kavramının temelini oluşturan bilginin aslında iktidara gelenlerin en büyük gücü olduğu hususunu bir filozof anlatımı ile dile getirmektedir.

İktidarın bilgi ile çok yakından ilintili olduğunu düşünmesine karşın, iktidarın bir bilgi türü olduğunu hiç kimsenin iddia etmediğini yapılan bir söyleşide şöyle dile getirmektedir (Foucault, 2001, s.53);

“Bilgi İktidardır.” ya da “İktidar Bilgidir.” tezlerini okuduğumda-bana maledildiğini bilmiyordum-gülmeye başladım. Çünkü benim sorunum tamamıyla bunlar arasındaki ilişkinin incelenmesiydi. Eğer bilgi ve iktidar özdeş olsalardı, onları incelemezdim ve sonuçta böylesi bir yorgunluğa katlanmazdım. İlişkilerini sorunlaştırmam bile onları özdeş kılmadığımı açıkça kanıtlar.

Katı ve baskıcı iktidarların nadiren bilimsel bilgiye başvurdıklarını (Foucault, 2020a, ss.60-61) düşünen Foucault, bu tarz iktidarların aslında içeriksel anlamda bilgiyle alakası olmayan “mit”e indirgenmiş bir bilime başvurmak suretiyle başarıya ulaşma çabası içerisinde olduklarını savunmaktadır. Ancak bu tarz bir bilgi onlara sadece pragmatik boyutta işlevsellik sağlamaktadır. Bu bağlamda öznenin özgür olması ve kendi kararlarını kendisinin verebilmesi, aslında iktidar tarafından şekillendirilen bir durumdur fakat postmodern çağda bunu farklı iktidar teknikleri ile yapmaktadır (Durutürk, 2018, ss.960-961).

İşte bu noktada Foucault, iktidarı besleyen pragmatik boyuttaki bir bilginin aslında gücü de beslemesi ile üçlü bir sarmal sağlamaktadır. Başlı başına bir sorunsalı teşkil eden iktidarı güç, gücü besleyen de bilgi olmaktadır. Ancak ona göre güç ile bilgi arasında herkesin sandığından daha farklı baskıcı ve zorlayıcı olmanın ötesinde epistemolojik bir ilişki vardır (İnce, 2020, s.1935). Gücün genel anlamda baskı, zorlama, katı ve disiplinci bir anlam sergileyerek bireylerde belirli davranış kalıplarını dikte etmesi onun bilgi ile olan karşılıklı

dönem ile Aydınlanma döneminin hem iktidar hem de özgürleşmek isteyen özneler bağlamında farklı şeyleri ifade ettiğini savunmaktadır. (Ayr. Bkz. Alain Touraine “Modernliğin Eleştirisi”, YKY yayınları).

ilişkilerine zarar verir gibi görünmektedir. Oysa gücün “kuvvet” anlamındaki yüzünün bilgiye dönük olması, bilginin üretilmesine köstek olmak yerine onun üretilmesine destek olur mahiyettedir. Gücün bilgiyi engelleyen bir unsur olması, iktidarın şah damarı konumunda olan bilginin bu önemini yitirmesi anlamına gelir ki, bu ise iktidarın işleyiş düzenin çökmesine, daha doğrusu iktidarın kan kaybetmesine neden olur.

3. BİYO-İKTİDAR VE MİKRO İKTİDAR KAVRAMLARININ ANALİZİ

İktidarın yalnızca geleneksel anlamından daha ziyade postmodern dönemdeki anlamı üzerinde odaklanan Foucault, biyo-iktidar kavramsallaştırmasının yanı sıra mikro iktidar kavramları da farklı bakış açısı sunarak literatüre kazandırmıştır. Foucault, geleneksel anlamda bir iktidar anlayışının negatif bir anlamı ifade ettiğini düşünmektedir. Batı toplumlarında 17. yüzyılın sonlarında nasıl ki delilik söyleminin “kapatma” pratiğini içeren bir hakikat söylemine dönüşmüşse negatif iktidar anlayışı da sınırlayıcı, negatif ve hükümlerin yaşama hakkı üzerinde söz sahibi olan bir iktidar anlayışından hukuksal-söylemsel bir karakter kazandığına dikkat çekmektedir (Foucault, 2019a, s.16). Foucault’un biyo-iktidar olarak adlandırdığı bu yeni iktidar türü, öncelikle belirtmek gerekir ki pozitif bir nitelik taşımaktadır. Ayrıca yaşamın sağladığı güçleri sınırlamaya yönelik olmayan, aksine yaşamı destekleyen ve üretken bir iktidar biçimidir. Karanlık Ortaçağ Avrupa’sının öncelikle Rönesans ve sonrasında Reform hareketlerini yaşaması, feodal dönemin yavaş yavaş çözülmeye başlamasına neden olmuştur. Toprağın efendilerinin (senyörler) gücünü kaybetmeye başladığı dönemin başıdır. İnsanların bedenleri özgür olmaya başladığı dönemin; reform hareketleri, coğrafi keşifler, Fransız İhtilali, sanayi devrimi gibi gelişmelerle düşünsel açıdan da özgür ruhlara sahip olmasının ifadesidir biyo-iktidar. Ortaçağ Avrupası’nda bu tarz gelişmeler ve değişimler yaşanırken, Osmanlı İmparatorluğu’nun duraklama dönemine girmesi çok manidardır. Son dönemlere doğru yapılan Islahat ve Tanzimat Fermanları, I. ve II. Meşrutiyet gibi yenileşme hareketlerinin kökeninde ise iktidarın artık gücünün zayıflaması yatmaktadır. Foucault’nun iktidarının beslendiği kaynak olan bilginin Osmanlı’da yeterince ve yerinde kullanılamaması gücün de otomatik olarak zayıflamasına dolayısıyla iktidarın yetkilerinin sınırlandırılmasına yol açmıştır. Foucault bu durumu modernleşmenin imparatorluklar ve gücü tek elde toplayan devletler açısından iktidarın tek merkezliği ve dinin sarsılmaz sanılan gücünü zedelemeye başladığını düşünmektedir.

Foucault’un biyo-iktidar anlayışının kökenine dikkatle bakıldığında, modernleşmenin toplumsal yapının ve buna bağlı olarak sosyal yaşamın her alanına yavaş yavaş süzülme başladığı bir döneme tekabül etmektedir. İşte bu sebeptendir ki; gücü elinde bulunduran iktidarın

baskı ve zorlamalar ile öznelerin bedenlen ve zihnen özgürleşmelerine engel olması, modernleşme ile birlikte gerek siyasi anlamda gerek de ekonomik anlamda dengelerin değişmesi, biyo-iktidarın ortaya çıkmasında büyük rol oynamıştır.

Biyo-iktidarın kapitalizmin gelişmesinde çok önemli bir rolünün olduğunu düşünen Foucault, tahakküm ve hegemonya getiren toplumsal hiyerarşiyi biyo-iktidarın bir özelliği olduğunu ancak bunun negatif ve sınırlayıcı olmadığını aksine bireylerin biyolojik yaşamlarını en iyi şekilde kullanarak örgütlemek ve denetlemek suretiyle güçlerin emek ve üretim gücüne dönüştürülmesi gerektiğini savunmaktadır (Foucault, 2019a, ss.16-17). Bu nedenle Foucault biyo-iktidarın burjuvazinin yapabileceği en büyük icatlardan biri olduğunu düşünmektedir. Çünkü toplumda bulunan hiyerarşik düzenin emek sömürsüne karşı çıkararak gücünü bu şekilde gösterdiğini düşünmektedir.

Biyo-iktidarın asıl odak noktasını teşkil eden şey, insan yaşamının her alanının tahakkümden ve sınırlamalardan arındırılmasıdır. Modernleşme ile birlikte özellikle 1789 Fransız İhtilali’nden sonra bireylerin bedenlen özgür olmasının yanında zihnen de özgür olmak istemeleri, hukuksal yasa sisteminin de düzenleyici ve denetleyici bir mekanizmadan daha çok normların hakim olduğu bir fonksiyona bürünmesi sonucunu doğurmuştur. Foucault’a göre biyo-iktidarda yasal sistemi yok değildir ancak normlar tıpkı yasalar gibi işlemeye başlamıştır. Dolayısıyla insan yaşamı üzerine odaklanan biyo-iktidar bir “normalizasyon” toplumu haline dönüşmüştür (Foucault, 2019a, s.17). Toplumun normlara uyması neticesinde toplum normalleşmeye başlamıştır. Türk toplumuna ait bir takım değer ve normların adeta birer yasa vazifesi görmesi, tıpkı Foucault’un düşüncesindeki gibi bir durumu yansıtmaktadır. Maddi ve manevi değerler, insan yaşamını ve neticede toplumsal yaşamı düzenlemek ve hatta yeri geldiğinde belirli bir kontrol mekanizması oluşturma gibi bir fonksiyon icra etmektedir. Yani toplum tarafından norm haline getirilen bazı değer yargıları ile aynı zamanda nesillerin birbiriyle hem çatışmasına hem de birlikte hareket etmesine neden olmaktadır.

Foucault’un biyo-iktidar kavramı ile anlatmaya çalıştığı şey asıl itibariyle; iktidarın ya da iktidarların bireyler üzerinde otorite ve tahakküm kurmalarının önüne geçecek, bireye merkeze alan, bireyin yaşam alanına saygı duyan, amacı kendi gücünün üstünde hiçbir güç olmadığını bireylere her daim hissettirmeyen, ancak bunun yanında hukuk kuralları çerçevesinde kendi normlarına sahip çıkan bir iktidardan bahsetmektedir. Erkeğin kadın üzerinde, ebeveynin çocuklar, derebeylerin halk, devletin vatandaş, öğretmenin öğrenci üzerinde tahakküm kurması ya da otoritesinin hissettirilmesi gibi bir iktidar anlayışının

özellikle cezalandırma anlamında, modernleşme ile birlikte ilk örneklerinin Batı toplumlarında görüldüğü değişim rüzgarının daha da değişmek suretiyle deyim yerindeyse iktidar ile bireyin barışçıl bir yaşam sürmesi şekline dönüştüğü bir biyo-iktidardan bahsetmektedir. Böylelikle düşünsel anlamda da özgürleşen bireyler ve bedenler hakikati bulma noktasında yeni bilme öznesi ve nesnesi doğuran yeni bilme alanları da meydana getirebileceklerdir (Foucault, 2017, s.16). 20. yüzyılın yeni bilimsel disiplinler ortaya çıkarması bu niteliktedir. Bireylerin bedenlerinin yanı sıra düşüncelerinin de özgürlüğe kavuşmasının sembolüdür adeta. Osmanlı toplumunun Avrupa ile sıkı temasları netice vererek sanat ve edebiyat alanında özgür düşüncelerin ortaya çıkması bu hakikatlerin gün yüzüne çıkması anlamında önemlidir. Bu bağlamda nasıl ki iktidar ile bilgi birbirleriyle iç içedir; hakikatin tarihi ile bilen öznenin tarihi de birbirlerinden bağımsız düşünülebilecek unsurlar değildirler. Foucault özne ve hakikat arasındaki ilişkiden bahsederken pozitivizmin etkisi altında olan bir filozof bakış açısıyla hareket etmek suretiyle tarihsel hakikatlere ulaşmak istemektedir.

Ona göre iktidar, hakikati kendi çıkarları doğrultusunda kullanmak için insanları hakikati üretmeye zorlamaktadır. “...hakikati söylemek zorundayız, hakikati itiraf etmeye ya da bulmaya mahkumuz. İktidar sorgulamaktan, bizi sorgulamaktan vazgeçmez...” (Foucault, 2020b, s.100). İktidarın her koşulda biz insanları her anlamda kontrol altına alması ve bu şekilde disipline etmeye çalışması, hakikat söylemi için bir türlü içselleştiremediğimiz bireyselliğimizin iyice arka planlara itilmesi ile sonuçlanmaktadır. Baskı ve zora dayalı kurulan iktidarların, bireyleri kontrol altına alma ve iktidar çıkarları için her şeyi manipüle çabası içerisinde olmaları, Foucault’nun disiplinci iktidarına karşılık gelmektedir.

Foucault’nun tabiriyle disiplinci olmayan bu yeni iktidar, insanlarla bedensel anlamda yaşayan, canlı varlıklar olarak ilgilenmektedir. Disiplin denilen şey bireysel bedenleri gözetleyecek, eğitecek, kullanacak ve belki de cezalandıracaktır. İşte yeni teknoloji bireyleri beden oldukları için değil; doğum, ölüm, hastalık, yaşama gibi insana özgü süreçlerden etkilendiği için ilgilenmektedir (Foucault, 2021, s.248). Yani, önce bireyselleştirme yapılarak beden üzerinde iktidar kurulmakta, ardından da tür-insan yönünde gerçekleşen bir iktidar kuruluşundan söz edilmektedir.

Her ne kadar modern dönem içinde geliştirilen bir kavram olsa da biyo-iktidarda, iktidarın gücünü kaybetmesi gibi bir durum söz konusu değildir. Aksine Foucault, bu dönem sonrasında bilim ve teknolojinin de gelişmesi ile bilginin çeşitlenmesi, iktidarın gücünün artması ve etkili olması noktasında modern devletin doğasının farklı biçimlere kaydığını

göstermek istemektedir. Gücü ellerinde tutanların aslında bilgiyi kontrol ettiklerini düşünen Foucault:

Belirli bir insani faaliyet alanında güç sahibi olanlar kendi kontrol alanları içinde bilgiyi tanımlama ve kontrol ve böylece diğerlerini -ister bir profesör, bir doktor, isterse bir general olsun- kendi yönetimlerine tabi kılma kapasitesine sahiptir; bir bilgi alanının oluşumuyla bağlantılı olmayan hiçbir güç ilişkisi yoktur, ne de aynı zamanda güç ilişkileri gerektirmeyen ve oluşturmayan bir bilgi vardır (Foucault, 1980’den aktaran Slattery, 2017, s.477).

İktidar, bilgi ve gücün arasında bulunan mutlak beraberlik, Foucault’a göre modern devletin doğasında açıkça mevcuttur. İktidarın gücünün artması neticesinde mevcut sınırlar içerisindeki çok çeşitli toplumsal grupları tanımlamak, kontrol altına almak, sayılarını planlamak için yeni bilgi türleri, yeni söylem biçimleri geliştirmeye çalışır (Slattery, 2017, s.477). Modern devletin bilgiyi, bilimi ve teknolojiyi en iyi biçimde kullanması hem gücünün hem de hakimiyetinin bir göstergesidir. Her ne kadar Foucault, modern tanımlama ve kontrol sistemlerinin deliyi, işsizi, yoksulu, hastayı tanımlamak ve kontrol altında tutmak için geliştiğini ve dolayısıyla hepsinin aynı çatı altında “tembel” olarak etiketlendirildiklerini söylese de aslında modern devletin bütün bunlar sayesinde gücünün daha da arttığını göstermektedir. İlerleyen teknoloji ve bilgi türlerinin çeşitlenmesi, yeni uzmanlık alanlarını beraberinde yeni ve yenilenen iş ahlakını da getirmiştir. Foucault’un söylemiyle hastalar hastanede, deliler tımarhanede kontrol altına alınmaya başlamıştır. Neticede hastalar ve deliler toplumdan tecrit edilmiş bir biçimde bu mekanlarda yaşamlarını sürdürmeye mahkûm edildiler. İşte bu ve bunun gibi toplumsal hastalıkları teşhis ve tedavi için yeni uzmanlık alanları ve dilleri oluşmuştur. Bu durum, ona göre hastalığın teşhis ve tedavisinde bilgisine ve otoritesine itaat edilecek yeni bir iktidarı ortaya çıkarmıştır. Bireylerin alanlarında uzmanlaşmaları, halkın içinde onların yerinin ayrıcalıklı olmasına neden olmuştur. Bu durum ise aslında tarihsel süreç içerisinde iktidar ve iktidardakilerin incelenmesi fakat iktidarı ayakta tutan mekanizmanın geri planda kalması anlamına gelmektedir.

M. Foucault’un bu ve buna benzer düşüncelerini ünlü eseri “Hapishanenin Doğuşu (2019)” adlı eserinde daha detay bulunmaktadır. Hapishanenin Doğuşu adlı eserinin “disiplin ve ceza” bölümünde modern dönem öncesinin ceza sistemini analiz eden Foucault, halk önünde idamların, yine halk önünde yapılan işkencelerin yanı sıra hapishane içerisinde yapılan çok çeşitli işkencelerin değişen doğasına dikkatleri çekmek suretiyle aslında gücün değişen

doğasından bahsetmektedir. Fiziksel olarak uygulanan şiddetin ve cezanın yerine modern dönem sonrasında özellikle 18. yüzyıldan sonra psikolojik olarak değiştiğini ifade etmektedir. Bu sebeple ona göre gücün daha açık ifade ile iktidarın gücünün her zaman negatif anlamı içerek biçimde olumsuz anlaşılmaması, gücün olumlu yönlerinin de bulunduğu işaret etmektedir (Foucault, 2019b, ss.125-289). Cezanın fizikselden psikolojik alana kaymasında alanında uzman kişilerin hakimlerin, savcılarının, psikiyatrların, sosyal hizmet uzmanlarının, kriminologların vs. uzmanlaşmış bilgileri ve otoriteleri neticesinde olduğunu ileri sürmektedir. Ona göre bilimler tarafından onaylanan bir ceza sistemi bütüncül bir nesneler alanı sağlamış olacaktır. Ayrıca Foucault'un cezanın psikolojik alana geçiş yapmasını bir tedavi gibi bir iyileşme yöntemi olarak görülebileceğine dair düşünceleri de dikkat çekicidir.

Adalet aygıtının içindeki en karanlık bölge olan hapishane, artık yüzünü göstererek etki etmeye cüret edemeyen cezalandırma iktidarının, cezanın gün ışığında bir tedavi yöntemi olarak iş görebileceği ve mahkeme kararının da bilgi söylemleri arasında yer alabileceği bir nesnellik alanını sessizce örgütlemektedir. Adaletin aslında kendi düşüncelerinin ürünü olmayan bir hapishaneyi bu kadar kolayca benimsemiş olması anlaşılmaktadır (Foucault, 2019b, s.371).

Bu meyanda Foucault; hastalar ve delilerin, toplumsal yaşama dönebilmenin yolunu bu teknolojik ilerleme ve gelişmelere bağlı olduğunu idrak ettiklerini düşünmektedir. Foucault'un toplumsal normları, aslında gücün kabul edilmesi ile alakalıdır. Teknolojinin gelişmesi hapishanede mahkumların daha iyi gözetlenmesi ve kontrol edilmesini sağlamaktadır. Dolayısıyla mahkumlar gardiyanlar tarafından gözetlenmektedirler ve mahkumlar da kendi iradeleri ile bu normlara itaat göstermektedirler. Aslında bu davranışlarının altında yatan neden, cezalandırılma korkusudur. Böylelikle kendi kendilerini kontrol altına alıp disipline etmeye çalışırlar. İşte bu noktada Foucault'un modern toplum için kullandığı "Panoptikon"³ kavramı ortaya çıkmaktadır. Panoptikon, her türlü gözetim, ceza sistemi ve modern disiplinin simgesidir (Slattery, 2017, s.479). İktidarın gücünü göstermesinin farklı bir versiyonu olarak karşımıza çıkan panoptikon, gücün toplumsal yapılar ve toplumsal sistemler arasında sessizce dolaşımını ifade etmektedir. Farklı bir bakış açısıyla bakıldığında ise, insanların kendi yaşamlarını kontrol

³ Panoptikon kavramı, Jeremy Bentham'ın Panoptikon Gözün İktidarı adlı kitabında kullandığı bir kavramdır. İlk kez 1791'de Jeremy Bentham tarafından, hapishaneler, akıl hastaneleri ve çalışma kampları gibi kamusal kurumlarda gözetleme amacıyla kullanılacak bir "kontrol evi" fikrini betimlemek için ortaya atılmış bir terimdir. Panoptikon, merkezi bir kontrol kulesi etrafında inşa edilmiş, hem kontrol memurunun hem de orada tutulan insanların sürekli gözetlendiği, açık tek "hücreler"den oluşan daire şeklinde bir yapıydı (Gordon Marshall, Sosyoloji Sözlüğü, 1999: 574).

ve disipline etmeleri için bir araçtır güç. Şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki Foucault için güç; olumsuz yönlerinin yanı sıra olumlu yönleri de olan, sosyal yaşamın her alanına nüfuz etmiş bulunan bir mekanizmadır. O; iktidar kavramının kendine has gözetleme mekanizmaları sayesinde panoptikonu; bireylerin davranışlarına daha fazla nüfuz edebilmek, onları psikolojik açıdan etkilemek ve bu etki sayesinde bireyler üzerindeki gücünü, erkini artırmak amacıyla paha biçilmez bir güç olarak kullandığını düşünmektedir (Turan, 2019, s.8). Çok radikal bir örnek olmakla birlikte, Foucault'un Panoptikon olarak kullandığı kavram, Allah'ın her şeyi görmesi ve bilmesi ile benzerlik göstermektedir. Cismani açıdan bu dünyada hiçbir zaman görünmeyen bir varlığın kimi zaman melekleri de işin içine katarak gözetlemesi ve insanların (inananların) bu gözetlemeden haberdar olmaları neticesinde hem gündelik yaşantılarına hem de dini yaşantılarına çeki düzen vermeleri yerinde bir tespittir.

21. yüzyılın toplumlarından bahsederken kullandığı kara-ütopya kavramı, toplumların artık dev bir panoptikon olduğunu ifade ediyor (Özdel, 2012, s.25). İnsanların ve toplumların bedenini asla göremediği ancak her zaman o “dev kule” tarafından gözetlendiğine inanılan bir gücü temsil etmektedir. İnsanların sürekli gözetleneceği korkusuyla yaşamlarını sürdürmek zorunda kalmaları yeni dönemin bir ürünüdür. Tanrı'nın gözetlemesi ile iktidarın gözetlemesi arasında yine bir derece farklılık mevcuttur. Tanrı'nın sınırsız bir güce kudrete sahip olması ile iktidarın gücünün sınırlı olması aradaki farka işaretir. Televizyon kanallarında yayınlanan ünlü sinema serisi “Yüzüklerin Efendisi”nde o en yüksekteki “göz” şeklindeki varlığın her şeyi görebilmesine benzetilebilir. Bu tarz örnekler elbette çoğaltılabilir. Türkiye’de ya da başka ülkelerde teknolojik gelişmeler neticesinde her köşe başında kameraların bulunması, trafiğin seyri halinde oto yol kameralarının, Eelektronik Denetleme Sistemlerinin (EDS) bulunması, bireylerin her açıdan iktidar tarafından gözetlendiğinin bir göstergesidir.

Foucault'nun iktidarı, yalnızca devlet ve halk arasındaki ilişki ağı ile sınırlı kalmamıştır. Genelde makro düzeyde anlaşılan iktidarın kişilerarası ya da toplumun diğer katmanları arasında da ele alınabilecek bir olgu olduğunu belirtmektedir. Geleneksel anlamda bir iktidar anlayışının tam merkezinde bulunan devletin yerini, onun mikro iktidar olarak adlandırdığı olguda özne ya da özneler daha açık bir ifade ile bedenler almıştır. Devletin halk üzerinde kurduğu denetim mekanizması bu defa yerini bireyler üzerinde hem düşünsel anlamda hem de eylemsel anlamdaki bir denetimin etkili olmasına bırakmaktadır (Kılınç Özüölmez, 2019, s.632). Mikro iktidarı devlet anlayışından uzak sadece bedenler üzerinde düşünüldüğü takdirde, eylemsel ve düşünsel manada birey ya da bireylerin diğer özneler üzerinde bir denetim mekanizması oluşturması mümkün gibi görünmese de ilerleyen bilim ve teknoloji sayesinde ve

elbette bilginin ve bilgi ağının akıl almaz bir şekilde bireylere ve zihinlere nüfuz etmesi neticesinde artık mümkün görünmektedir. Her ne kadar Foucault ebeveynlerin çocukları üzerindeki, öğretmenin öğrencisi üzerindeki vd. gibi bir oluşumun iktidarı temsil etmediğini düşünse de; bu düşünce sadece Batı uygarlıklarına has bir durumdur. Türkiye özelinde ise hala anne ve babanın çocukları üzerinde, öğretmenin öğrencileri üzerinde, özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde erkeğin kadın üzerindeki hakimiyeti mikro iktidar anlayışı çerçevesinde kısmen de olsa devam etmektedir. Bu durum Foucault'nun teziyle bağdaşmasa da, bireyin birey üzerindeki hüküm sürme çabası devam etmektedir. Batı uygarlıklarında çocuğun on sekiz yaşını doldurduktan sonra babaevinden ayrılması ya da ayrılmak istemesi çocuğun üzerindeki aile hükümranlığını sona erdirmek niyetiyledir. Böylelikle mikro düzeyde düşünsel ve eylemsel anlamda anlık süregidişi üzerinde etkindir; niyetten ve amaçtan bağımsız bir şekilde en alt düzeyden, tabandan yayılır, kendine has bir mekanizma ile bilgi üretir ve bu şekilde bir denetim kurar (Hülür, 2008, s.152).

Sadece teknolojik gelişmelerin yaşanması iktidarın farklı anlamlarda versiyonlarının oluşmasında tek başına etkili olmamıştır. 18. Yüzyıl ve sonrasında meydana gelen iktisadi dönüşümler, iktidarın halk üzerindeki etkilerinin giderek daha incelikli kanallar vasıtasıyla bireylere, bedenlere, davranışlara ve gündelik yaşam içerisindeki tüm edimlerine kadar sirayet etmeyi başarmıştır (Foucault, 2019c, s.93). Böylece iktidar, yönetecek insan sayısının çok olmasına karşın, adeta tek bir insan ve bedeni üzerinde uygulanıyormuş gibi etkili olmaya başlamıştır. Tahakküm ve denetlemenin görünürlüğü, bedenlerin düşünsel ve edimsel anlamda gözetleyici bir bakış altında yaşam idame etmesi anlamına gelmektedir. Foucault'ya göre, bu aslında gözetleyen 18. yüzyıldan sonra iktidarın aynı zamanda “yoldaş”a dönüşmesini gerekli kılmıştır. İktidar artık bireyleri ve bedenleri cezalandıran katı ve otoriter bir görünümünden; cezalandırmayan (en azından ciddi suçlar için değil), bireylerin suç işlememesi yönünde adımlar atan, bireyleri suç işleseler bile ne şekilde rehabilite edileceği şeklinde daha pozitif bir yaklaşım sergilemektedir. Tanrı'nın insanları tövbe ettikleri zaman bağışlayacağını bilmeleri, onlarda bir rahatlama halini ortaya çıkarmaktadır. Dini bilginin hâkim olduğu Ortaçağ Avrupası'nda insanların din adamları tarafından gerek fiziksel gerek de psikolojik açıdan cezalandırmaları ve 18. yüzyılın değişen koşulları altında iktidarın dini nitelik taşıyan yanının değişime uğraması, iktidarın insanlar ile daha barışçıl bir yaşam sürmelerine imkan tanımıştır. Böylelikle iktidar insanlara ve topluma daha pozitif bir yaklaşım tarzı sergilemiş olmaktadır.

Tüm bu anlatılara rağmen Foucault, mikro iktidar düzeyinde erkek ile kadın, öğretmen ile öğrenci, aile ile çocuğu ya da bilen ile bilmeyen arasında, iktidarın köklerini salması gibi bir

durumun olmadığını savunmaktadır. Bu tarz ilişkilerin devlet iktidarının basit bir uzantısı gibi görülemeyeceğini düşünmektedir (Foucault, 2019c, s.112). Bu toplumsal unsurların devlet ve iktidarı gibi işlev görebilmesi için, üstün olan tarafın bir tahakküm durumu sergilemesi gerekmektedir. O, iktidarı tematik bir şekilde temsil ettiği düşünülen toplumsal unsurların bu duruma örnek göstermenin iktidarın kaynağı ve mekanizması açısından doğru olamayacağı kanısında olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda Foucault, iktidarın yukarıda zikredilen toplumsal unsurlardaki gibi ne bireysel ne de kolektif olabileceğini ne de çıkarlardan türediğini kabul etmemektedir.

İktidar, iktidarlardan, iktidarın çok sayıdaki sorun ve etkisinden yola çıkarak oluşur ve işlev görür. İncelenmesi gereken, bu karmaşık alandır. Bu, iktidarın bağımsız olduğu ve iktisadi sürecin ve üretim ilişkilerinin dışında deşifre edilebileceği anlamına gelmez (Foucault, 2019c, s.113).

İktidarın kaynağını tarihsellikte aramayan Foucault, iktidarı iktidar yapan yegâne unsurun toplum ve toplumsal yapı olduğuna vurgu yapmaktadır. Ancak erkeğin, öğretmenin, ailenin ve bilenin bu tarihsellik arama çabaları içerisinde devletin iktidarına yakın olabileceğini düşünmekle birlikte, yeni dönemde bu tarz ilişkiler ağının iktidar kavramsallaştırmasından uzak tutulması gerektiğini düşünmektedir.

4. SONUÇ

İnsanların ve toplumların yaşam serüvenleri içerisinde hep var olan ancak içinde bulunulan döneme ve çağa göre değişkenlik arz eden iktidar ve onun kaynağı niteliğindeki gücü farklı bir bakış açısıyla, özellikle tarihsellik içeren düşünce tarzıyla sunan Michel Foucault olmuştur. Tarih sahnesinden hiçbir zaman çekilmeyen ancak biçim değiştiren iktidar kavramını bilgi ve güç kavramlarıyla birlikte felsefi bir bakış açısıyla izah eden Foucault; özellikle modernizm ve sonrasını içine alacak biçimde iktidarı ve onunla çok yakından ilişkisi bulunan bilgi ve güç kavramlarına da açıklık getirmiştir. Bu bağlamda biyo-iktidar, mikro iktidar ve panoptikon kavramlarını da tarihsel süreci göz önünde bulundurarak açıklamıştır.

En genel anlamı ile toplumsal tabakalaşmanın tam merkezinde yer alan iktidar kavramı; bilgi ve güç kavramları ile çok yakından ilişkilidir. İktidar, bilgi ve güç kavramlarını birbirinden bağımsız düşünmenin imkânsız olduğu görüşünü savunan Foucault'a göre; modern dönemin iktidarının bilgiden beslendiğini ileri sürmektedir. Modern dönem öncesindeki iktidar anlayışı/anlayışlarının öznenin düşünsel ve edimsel davranışları açısından katı, baskıcı ve

zorlayıcı yani negatif bir özellikte olduğunu düşünmektedir. Neyse ki bilim ve teknolojiye meydana gelen değişimler neticesinde bilgi ve bilgi türleri de değişime uğramıştır. Ancak iktidar zaten kendi çıkarlarını gerçekleştirebilmek için sürekli yeni bilgi üretmek zorundadır. Aksi halde iktidarın gücünde bir zayıflama olacaktır. İşte bilgi ile güç arasındaki ilişki de bu noktada ortaya çıkmaktadır. Yani iktidarı besleyen güç; gücü besleyen de bilgi olmaktadır.

İnsan ve toplum yaşamının her alanında tahakküm ve sınırlamaların olmadığı şeklindeki bir iktidar anlayışının Foucault tarafından biyo-iktidar kavramsallaştırmasına; bireyin birey ya da bireyler, bireyin belirli bir topluluk üzerinde baskı ve tahakküm kurması ya da bir kontrol mekanizması oluşturması ise mikro iktidara işaret etmektedir. Özellikle 18. yüzyıldan sonra Batı toplumlarından başlamak suretiyle, iktidar ve halkın daha barışçıl şartlar altında varlıklarını sürdürmesini farklı bir şekilde analiz eden Foucault; bu dönemden sonra iktidarın yasalarının yerini toplumsal normların alarak toplumun ya da toplumların normalleştiğini yani “normalizasyon” sürecine girdiğini düşünmektedir. Biyo-iktidarın baskı ve zorlamadan uzak olması, bireylerin disiplinden uzak olması anlamına gelmemektedir. Değişen sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel şartlar nedeniyle iktidarın özneler üzerinden elini eteğini çektiği anlamına gelmemektedir. Çünkü teknolojik gelişmeler sayesinde iktidar farklı şekillerde özneleri gözetleme ve kontrol etme imkanına kavuşmuştur. Bu nedenle modernleşme ve özellikle enformasyon dönemi biyo-iktidar ve mikro iktidar açısından değişimin oldukça farklılaşması anlamına gelmektedir.

Tarihsel süreç içerisinde iktidarın özneler üzerinde gücünü hissettirmesi, belirli bir denetim ve kontrol mekanizması oluşturması hep değişkenlik göstermiştir. Bu yeni dönemde de bireylerin ya da öznelerin denetlenmesi ise modern çağa uygun bir biçimde olmalıdır. Bunu ise Foucault, önceleri J. Bentham’ın mimari alanda ortaya koyduğu “panoptikon” kavramıyla dile getirmektedir. Panoptikon kavramı, mimariden sanata, sosyolojiden felsefeye kadar pek çok bilim dalının merak konusu olmuş, her bilim dalına neredeyse uyarlanabilir hale gelmiş bir kavramdır. M. Foucault ise bu kavrama iktidarın gözünden bakarak farklı bir anlayış kazandırmıştır. Panotikonu dev bir kuleye benzeten Foucault; iktidarın aslında görünmediğini, ancak “göz” sayesinde modern iktidarın özneleri gözetlediğini düşünmektedir. Bu düşüncesine hapisanede kalan mahkumlar, hastanede yatan hastalar tımarhaneye kapatılan deliler örnekleriyle açıklık getirmiştir. Bu sayede bireyler sürekli birileri tarafından gözetlendiklerini bildikleri için, suç işlemekten uzak durmaktadırlar. İktidarın bireyleri gözetleyerek ve denetleyerek disipline etmeye çalışması ve dahası hem tedavi yöntemi hem de rehabilite

yöntemi olarak kullanması; iktidarın gücünü bilgi vasıtasıyla nasıl ortaya koymaya çalıştığının bir göstergesi durumundadır.

Michel Foucault'nun iktidar kavramının günümüzde pek çok örneğini görmek mümkündür. Hem dünyada hem de Türkiye'de benzer özellikteki iktidar anlayışlarının olması ve bununla bağlantılı olarak “panoptikon”un Türkiye’de de işler konumda olması, Foucault’un birebir olmasa da çoğunlukla düşünce ve görüşlerindeki tespitlerinin haklılık payının olduğunu göstermektedir. Türkiye’de başa geçen her iktidarın yasaları ve yönetmelikleri kendi çıkarları doğrultusunda değiştirmesi ya da kullanması; Foucault’nun iktidarın bilgidен beslenmesi görüşüyle paralellik gösterir niteliktedir. Dolayısıyla iktidarın güçlü olması ya da gücünü gösterebilmesinin en uygun yolu bu şekildedir. Modern iktidarda özellikle çok partili hayata geçilmesinin ardından Türkiye’de güçlü bir iktidar olması, ülkedeki istikrarsızlığın yok olması anlamında çok önemlidir.

Bu bağlamda iktidarın vatandaşlar üzerinde tahakküm kurması, kontrol ve denetim mekanizması sürecini işletmesi modern bilgiler ve teknolojiler sayesinde gerçekleşmektedir. Yurdun her bir köşesinde; nerdeyse her mahallede, her sokakta, her dükkânda birer güvenlik kamerasının olması; bekçilerin, zabıtalının olması; trafikte EDS’lerin olması ve tüm sosyal yaşamın yasalar ve ahlaki değer ve kurallar çerçevesinde işlemesi, iktidarın gözünün aslında her yerde olduğunu bir göstergesidir. Daha radikal bir örnek olması açısından Allah’ın zamandan ve mekândan münezzeh bir varlık olması, ancak her birey üzerinde gözetleme ve denetleme mekanizması oluşturmaları ve dolayısıyla inananların O’nun her şeyi gördüğünü ve bildiğini bilmeleri; mü’minler üzerinde bir baskı ve zorlama aracı olmadan günah işlemekten uzak durmaya çalışmaları, onların kendi kendilerini disiplin altına almaları sonucunu doğurmuştur. Bu durum, Foucault’nun “normalizasyon toplumu” kavramına farklı bir bakış açısı getirmektedir.

Her ne kadar Foucault ailenin çocuklar üzerinde, öğretmen öğrenciler üzerinde, doktorun hastası üzerinde ya da erkeğin kadın üzerinde geleneksel iktidar anlayışındaki gibi bir tahakküm unsurunun olmadığını savunsa da Türk toplumundaki aile anlayışı ya da öğretmen öğrenci arasındaki ilişkinin otoriteden kaynaklı bir ilişki ağı bulunmaktadır. Foucault’nun farklı düşünmesinin nedeni Avrupa’da özellikle Batı Avrupa şahit olduğu aile yapısının, eğitim sisteminin ya da doktor hasta ilişkisinin Türk toplumunun töre ve gelenekleriyle bağdaşmamasıdır. Michel Foucault’un tarihsellik anlayışı çerçevesinde yapmış olduğu

kavramsallaştırmasının Türkiye özelinde tam anlamıyla ifadesini bulmasa da, benzer nitelikler göstermesi kayda değer bir durumdur.

REFERENCES / KAYNAKLAR

- Çelebi, V. (2013). Michel Foucault'da bilgi, iktidar ve özne ilişkisi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(1), ISSN: 1309-8012, 512-523.
- Durutürk, B. (2018). Michel Foucault'nun iktidar ve özne kavramlarına bir bakış: Gözetim toplumu. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi*, 53(3), 959-972.
- Foucault, M. (2001). *Yapısalcılık ve post yapısalcılık* (Ü. Umacı & A. Utku, Çev.) (2. Baskı). İstanbul: Birey Yayıncılık..
- Foucault, M. (2017). *Öznellik ve hakikat* (S. Yardımcı, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Foucault, M. (2019a). *Özne ve iktidar* (F. Keskin, Yay. Haz.) (6. Baskı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2019b). *Hapishanenin doğuşu* (M. A. Kılıçbay, Çev.) (8. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Foucault, M. (2019c). *İktidarın gözü* (F. Keskin, Çev.) (5. Baskı.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2020 a). *Eleştiri nedir? Kendilik kültürü* (M. Erşen, Çev.) (5. Baskı.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2020 b). *Entelektüelin siyasi işlevi* (F. Keskin, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2021). *Toplumu savunmak gerekir* (Ş. Aktaş, Çev.) (9. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hacking, I. (2002). *Foucault'un arkeolojisi, Foucault ve bilginin arkeolojisi* (V. Urhan, Çev.). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Hülür, H. (2008). İktidar/bilgi sarmalı: Michel Foucault'da disiplinsel doğruluk ve özne. *EKEV Akademi Dergisi*, 12(35), 149-164.
- İnce, A. (2020). Bir iktidar aracı olarak eğitim: Michel Foucault'nun eğitime ilişkin görüşleri. *Turkish Studies-Education*, 15(3), 1927-1938.
- Kılınç Özüölmez, P. (2019). Michel Foucault'nun iktidar ve özne kavramsallaştırmasına gözetim sorunu üzerinden bakmak: Black mirror-arkangel. *Selçuk İletişim*, 12(2), 630-655.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü*. (O. Akınhay & D. Kömürcü, Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Mertek. (2020). Bilgi ve iktidar kıskacında üniversiteler ve sosyal bilimler: Foucaultcu bir yaklaşım. *Gaziantap University Journal of Social Sciences*, 19(1), 78-79.
- Özdel, G. (2012). Foucault bağlamında iktidarın görünmezliği ve “panoptikon” ile “iktidarın gözü” göstergeleri. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication- TOJDAC*, 2(1), 22-29.
- Slattery, M. (2017). *Sosyolojide temel fikirler* (Ü. Tatlıcan & G. Demiriz, Yay. Haz.) (9. Baskı). Ankara: Sentez Yayınları.
- Turan, İ. (2019). M. Foucault'da iktidarın özne, bilgi-hakikat, panoptikon kavramlarına bakışı. *Türk Dili*, 4-10.

Dergi Yayım İlkeleri

- Dergiye gönderilen çalışmalar bilimsel ve özgün olmalıdır.
- Dergide kongre, sempozyum vb. bilimsel etkinliklerde sunulmuş ancak yayımlanmamış olan çalışmalar, belirtilmek şartı ile dergide yayımlanabilir.
- Dergiye yayımlanmak üzere gönderilen çalışmalar daha önce başka bir yerde yayımlanmamış ve yayımlanmak üzere başka bir yere gönderilmemiş olmalıdır.
- Makalelerde yazar ünvanı, isimleri, kurumları ve e-mail bilgileri çalışmanın en başında ayrı bir sayfada belirtilmelidir.
- Makalenin tamamının 10.000 kelimeyi geçmemesine özen gösterilmelidir.
- Dergide yayımlanan makalelerin gönderim ve kabul tarihleri makalelerin ilk sayfasının altında gösterilir.

Dergi Yayın Süreci ve Kuralları

- Dergide yayımlanmak üzere gönderilen bilimsel çalışmalar, editör ve/veya yayın kurulu tarafından dergi ilke ve yazım kurallarına uygunluğu incelenir.
- Uygun bulunan özgün çalışmalar, kör hakemlik ilkeleri doğrultusunda hakem kurulundan en az 2 hakeme gönderilir.
- Hakemlerden 15 gün içerisinde değerlendirme kabul onayı gelmediği takdirde çalışma başka bir hakeme gönderilir.
- Ayrıca, değerlendirilmesi amacıyla hakemlerden 1 ay içerisinde değerlendirme raporu gelmediğinde çalışma değerlendirilmek üzere başka bir hakeme gönderilir.
- Hakemlerden gelecek kararlar doğrultusunda özgün çalışmalar yayınlanır ya da reddedilir.
- Dergi yayın ilkelerine ve yazım kurallarına uygun olmayan çalışmalar çalışma sahibine/sahiplerine düzeltmeleri sağlamaları için geri gönderilir.
- Dergide yayınlanan çalışmalar için ücret alınmamakla birlikte, çalışması yayınlanan yazar/yazarlara da ücret ödenmemektedir.
- Ayrıca, yazar/yazarlar dergiye gönderilen çalışmaların tüm yayın haklarının Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Dergisi'ne ait olduğunu kabul eder.
- Dergide yayınlanan çalışmaların bilimsel ve hukuksal sorumluluğu yazarlarına aittir

Yazım Kuralları

- Tüm makaleler, A4 kâğıdı (210 x 297 mm) boyutunda her kenardan 2,5 cm boşluk bırakılarak, Microsoft Word yazılım programı kullanılarak yazılmalıdır.
- Yazı karakteri Times New Roman ve bütün bölümleri 12 punto, 1.5 satır aralıklı iki yana yaslanmış olmalıdır. Girinti ilk satır ve 1,25 olmalıdır.
- Makalelerde sayfa numarası olmamalıdır.
- Makalenin Türkçe ve İngilizce başlığının, ilk harfleri büyük, koyu ve sayfaya ortalanmış olarak yazılmalıdır. Türkçe ve İngilizce başlıkların 16 kelimeyi aşmamalıdır.

- İngilizce çalışmalarda Türkçe, Türkçe çalışmalarda ise, İngilizce özet yer almalıdır. Özet/Abstract mümkün olduğunca 250 kelimeyi aşmamalı ve iki yana yaslı olmalıdır. Özet/abstract başlıklarının altında 5 kelimeyi aşmayan anahtar kelime/keywords bulunmalıdır.
- Giriş bölümünden itibaren bütün bölümler numaralandırılmalıdır. Numaralandırma 1., 1.1. 1.2, 1.3., şeklinde olmalı ve mümkün olduğunda 3 alt başlıktan fazlası kullanılmamalıdır.
- Tablo ve şekiller gerektiğinde 8 puntoya kadar düşürülerek tek sayfaya sığdırılmalıdır. Tek sayfaya sığmayan tablo ve şekiller ek olarak çalışmanın en sonunda gösterilmelidir. Metin kısmındaki tabloların kaynakları tablo ve şekil altında verilmelidir. Tablo ve Şekillerin numaraları kendi içerisinde sıralı ve tablo veya şeklin üstünde yer almalıdır.
- Makalede metin içi kaynak gösterme şu şekilde olmalıdır:
 - Karakaya'ya (2014) göre...
 - Kushilevitz ve Malkin (2016) çalışmasında belirttiği üzere...
 - Solmaz vd. (2013) için...
 - Figley (2002) ve O'Halloran ve Linton (2000) çalışmalarında...
 -(Kushilevitz & Malkin, 2016).
 -(Elwood vd., 2011; Figley, 2002; O'Halloran & Linton, 2000).

Sayfa numarasının gerekli olduğu durumlarda ise;

 - Kushilevitz ve Malkin (2016, s.24) çalışmasında belirttiği üzere...
 - Solmaz vd. (2013, ss.24-32) çalışmasında belirttiği üzere...
 -(Karakaya, 2014, s.14).
 -(Solmaz vd., 2013, ss.23-24).

Kısaltmaların metin içi kaynak gösterimi ise şu şekilde olmalıdır:

İlk kaynak gösterimi;

 - Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK, 2020)....
 -(Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2020).

Sonraki kaynak gösterimleri ise;

 - TÜİK (2020) işsizlik raporunda....
 -(TÜİK, 2020).
- Kaynaklar, "References/Kaynaklar" ismi ile sonuç bölümünden sonra ve eklerden önce alfabetik olarak numaralandırılmadan sıralanmalıdır. Kullanılan kaynakların Doi numarası varsa mutlaka kaynakçada yer almalıdır.

Kaynakça'da kaynak gösterimi,

Tek yazarlı kitaplar için,

- Karakaya, M. (2014). *Maliyet muhasebesi*. Ankara: Gazi Kitabevi.

İki ve daha fazla yazarlı kitaplar için,

- Acar, D., & Tetik, N. (2009). *Genel muhasebe*. Detay Yayıncılık.

Tek yazarlı editörlü kitaplar için,

- Özbek, M. (Ed.) (2005). *Kamusal alan*. İstanbul: Hil.

Çok yazarlı editörlü kitaplar için,

- Gibbs, J.T., & Huang, L. N. (Eds.). (1991). *Children of color: Psychological intervention*. San Francisco: Jossey-Bass.

Editörlü kitaptan bölüm alınmışsa,

- Siyez, D. M. (2008). Fiziksel gelişim. In A.Kaya (Ed.), *Eğitim psikolojisi* (ss. 113-146). Ankara: Pegema

Çeviri kitaplar için,

- Bahtin, M. M. (2004). *Dostoyevski poetikasının sorunları* (C. Soydemir, Çev.) İstanbul: Metis.

Derlenmiş bir kitaptaki yazı için,

- Karasu, B. (1997). İmge üretiminde roman hâlâ ilk sırada. *Ne kitapsız ne kedisiz* (ss. 13-22). İstanbul: Metis.

E-kitap için,

- McLaney, E. (2009). *Business finance*. Erişim tarihi: 25.04.2017, <http://www.books.mec.biz/tmp/books/E58R5U5EUTFE1SF8SBF3ZSBVUI16N6.pdf>.

Tek yazarlı makaleler için,

- Usul, H. (1996). Sermaye piyasalarının bütünleştiği dünyamızda Türk sermaye piyasası'nda muhasebe denetimi sorunları ve çözüm önerileri. *SDÜ İİBF Dergisi*, 1(1), 87-96.

İki ve daha fazla yazarlı makaleler için,

- Solmaz, B., Tekin, G., Herzem, Z., & Demir, M. (2013). İnternet ve sosyal medya kullanımı üzerine bir uygulama. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 7(4), 23-32.

Elektronik makaleler için,

- Von Ledebur, S. C. (2007). Optimizing knowledge transfer by new employees in companies. *Knowledge Management Research & Practice*, 5(4), 229-236. doi: 10.1057/palgrave.kmrp.8500141

Gazete makalesi için,

- Schwartz, J. (1993, Eylül 30). Obesity affects economic, social status. *The Washington Post*, p. A1, A4.
- Brody, J. E. (2007, Eylül 11). Mental reserves keep brain agile. *The New York Times*. Erişim tarihi: 11.09.2007, <http://www.nytimes.com>

Yazarı belli olmayan kaynaklar,

- *İç Tüzük*. (1973). Ankara.

Gözden geçirilmiş ya da genişletilmiş baskılar için,

- Büyüköztük, Ş. (2013). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı* (18. Baskı). Pegem Akademi: Ankara.

Yayınlanmamış/Basılmamış tezler için,

- Aysuna, C. (2006). *Tüketici etnosentrizmi etkisini ölçmede CETSCALE ölçeği ve Türkiye uygulaması* (Basılmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

İnternet kaynakları

- Akdoğan, A. (2008). *Yeni yerel yönetim yasalarında katılım*. Erişim tarihi: 02.01.2011, http://www.yayed.org.tr/resimler/ekler/21fa74b50ba3f7c_ek.pdf?tipi=7&turu=X&sube=0.

Çok ciltli çalışmalar için,

- Pflanze, O. (1963-1990). *Bismarc and the development of Germany* (Cilt 1-3). Princeton, NJ: Princeton University Press.

Ansiklopediler,

- Akün, Ö. F. (1992). Divan edebiyatı. *Diyanet vakfı islâm ansiklopedisi* (ss. 398-422). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Rapor ve Teknik Makaleler,

- Gencel Bek, M. (1998). *Mediscap Turkey 2000* (Report No. 2). Ankara: BAYAUM.

Röportaj için,

- Eğer başkası tarafından yapılmış röportajdan alıntılama yapılacaksa ve görüşme geri kazanılabilir bir formdaysa (örneğin, bir kayıt, transkript, yayınlanmış soru-cevap), röportajı yapıldığı kaynak için uygun referans formatı kullanılır.
- ODTÜ Genç Girişimciler Topluluğu. (2015). *Girişimcilik öyküleri*. Ankara: Elma Yayınevi.

Fotoğraf için,

- Adams, Ansel. (1927). *Monolith, the face of Half Dome, Yosemite National Park* [Fotoğraf]. Art Institute, Chicago.

Kaynakça'ya ilişkin belirtilmeyen kaynak gösterimi APA 6 sistemine göre yapılmalıdır.

Makale Gönderimi

Makale gönderimi sadece internet üzerinden derginin web sayfasına yüklenmelidir. Makalenin gönderimi sonrasındaki bütün süreçlere dair işlemler dergi web sayfasından yazarlar tarafından takip edilmelidir. Makale ile ilgili bütün düzeltmeler ve değişiklikler dergi web sayfası

üzerinden yapılacaktır. İstenilen düzeltme ve değişiklikler 1 ay içinde yapılmazsa makale otomatik olarak reddedilecektir.

Yayın Etiği

Yazarlar için:

1. Yazarlar, çalışmalarını etik kurallara uygun olarak hazırlanmalıdır.
2. Çalışmanın sonuçları açık, anlaşılır ve dürüst olmalı; hatalı, literatüre ve örnekleme uygunsuz ve sahte veriler çalışmada kullanılmamalıdır.
3. Yazarlar, çalışmalarında kullandıkları yöntemleri açık bir şekilde tanımlamalı ve gelecek çalışmalarda başka yazarlar tarafından çalışma sonuçları doğrulanabilir olmalıdır.
4. Çalışmaların, derginin yayın ilkelerine ve yazım kurallarına uygun olması, intihal raporunun %20'nin altında olması, orjinal, başka yerde daha önce yayınlanmamış, yayınlanmak üzere kabul edilmemiş olması ve yayınlanmak için başka yerde değerlendirme sürecinde olmaması gerekmektedir.
5. Çalışmanın tüm sorumluluğu yazara aittir.
6. Çalışmada kullanılan finansman kaynakları varsa ya da çalışma belli bir proje tarafından destekleniyorsa, bu durum yazar tarafından çalışmada belirtilmelidir.

Hakemler için:

1. Hakemler, çalışmanın yazar(lar)ı ile doğrudan iletişime geçemez. Makale değerlendirme formları ve buna yönelik makale üzerinde gösterilen düzeltme önerileri derginin sistemi aracılığı ile editör(ler) tarafından ilgili yazar(lar)a yönlendirilir.
2. Hakemler, sadece uzmanlık alanına uygun olan çalışmaları değerlendirmelidir.
3. Hakemler, yazarların çalışmalarını dürüst, tarafsız ve bilimsel bir bakış açısıyla değerlendirmelidir.
4. Hakemler cinsiyet, dini inanç, uyruk, siyasi inanç ve ticari kaygılar gözetmeksizin çalışmayı değerlendirmeli ve değerlendirme yansızlığını korumalıdır.
5. Hakemler, yazarların çalışmaları ile ilgili bilgileri gizli tutmakla sorumludur.
6. Hakemler, çalışmayı değerlendirirken yapıcı bir dil kullanmalı, kişisel yorumlardan uzak durmalıdır.
7. Hakemler, herhangi bir çalışmada etik kurallara, bilimsel bakış açısına uymayan ve intihal kurallarını ihlal eden durumlarla karşılaştıklarında, editör kurulunu bilgilendirmelidir.

Editörler için:

1. Editörler, ticari düşünce ve değerlendirmelerden bağımsız olarak adil ve tarafsız kararlar vermeli, makale yayın süreçlerini adil ve tarafsız bir şekilde sağlamalıdır.
2. Editörler, şeffaf ve dürüst raporlamayı teşvik eden editoryal ilkeleri benimsemelidir.
3. Editörler, şüpheli ve uygun olmayan çalışmaları gerektiğinde iade ederek ya da ilgili hakemlere düzeltmeler ve kontroller için yönlendirmelidir.
4. Editörler, insan ve hayvanlar üzerinde yapılan çalışmaların etik kurallara uygunluğu eleştirel ve tarafsız bir bakış açısıyla incelemelidir.
5. Yazarlardan ve hakemlerden istenilen koşullar açıkça belirtilmelidir.
6. Editörler, hakem süreçlerini takip etmelidir.
7. Editörler, editoryal çıkar çatışmalarını yönetebilecek uygun ilkeleri belirlemeli ve benimsemelidir.
8. Editörler, çalışmaların kabul edilmesine kadar gizliliği sağlamalıdır.
9. Reddedilen çalışmalar, yazarın yazılı izni olmadan başka amaçlarla kullanılmamalıdır.
10. Editörler, cinsiyet, yaş, ırk, din, etnik köken, siyasi görüş, cinsel yönelim, yaşanılan ülke gibi özelliklerden dolayı yazarlara karşı ayırım uygulamamalıdır.

Kaynaklar: Wager, E. & Kleinert, S. (2011) ve Kleinert, S. & Wager, E. (2011) çalışmalarından alıntı yapılmış ve editör ve yazarlar için belirtilen tavsiyeler dikkate alınmıştır. Bakınız: COPE (Committee on Publication Ethics)'un Editör ve Yazarlar için Uluslararası Standartları.

Etik kurul kararının alınması gereken klinik ve deneysel insan ve hayvanlar üzerinde yapılan sosyal bilimlerle birlikte tüm bilim alanlarındaki çalışmalar için etik kurul onayının alınması gerekmektedir. Alınan etik kurul onayı ilgili makalede belirtilmeli ve belgelendirilmelidir. Ayrıca, etik kurul onayının alınması gerekli olan çalışmalarda; kurum, tarih ve karar/sayı numarası ile ilgili etik kurul onay bilgileri yazar/lar tarafından makalelerinde belirtilmelidir. Bu bilgiler, makalenin ilk ya da son sayfasında olmalıdır. Bununla birlikte, çalışmanın uluslararası deklarasyonu, kılavuza vb. uygun gerçekleştirildiği beyan edilmelidir. Ayrıca, olgu sunumlarında “Aydınlatılmış Onam Formu”nun alındığı makalede yazar/lar tarafından ifade edilmedir.

(Kaynak: TÜBİTAK ULAKBİM TR Dizin dergi başvuru ve değerlendirme kriterleri esas alınmış ve kaynak gösterilmiştir.)

MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ UYGULAMALI BİLİMLER DERGİSİ
HAKEM DEĞERLENDİRME FORMU

Değerlendirme Tarihi:

Makale No:

Makale Başlığı:

Kurumu:

Orcid no:

Hakemin Akademik Unvanı:

Hakemin Adı Soyadı:

Makale Türü:

1. Türkçe başlığın çalışmanın içeriği ile uyumu

- ☐ Çok zayıf (1 puan)
- ☐ Zayıf (2 puan)
- ☐ Yeterli (3 puan)
- ☐ İyi (4 puan)
- ☐ Çok iyi (5 puan)

2. İngilizce başlığın çalışmanın içeriği ile uyumu

- ☐ Çok zayıf (1 puan)
- ☐ Zayıf (2 puan)
- ☐ Yeterli (3 puan)
- ☐ İyi (4 puan)
- ☐ Çok iyi (5 puan)

3. Türkçe özetin ve anahtar kelimelerin çalışmanın içeriği ile uyumu

- ☐ Çok zayıf (1 puan)
- ☐ Zayıf (2 puan)
- ☐ Yeterli (3 puan)
- ☐ İyi (4 puan)
- ☐ Çok iyi (5 puan)

4. İngilizce özetin ve anahtar kelimelerin çalışmanın içeriği ile uyumu

- ☐ Çok zayıf (1 puan)
- ☐ Zayıf (2 puan)
- ☐ Yeterli (3 puan)
- ☐ İyi (4 puan)
- ☐ Çok iyi (5 puan)

5. Özette çalışmanın amaç yöntem ve sonuçlarına yer verilmesi

- ☐ Çok zayıf (1 puan)
- ☐ Zayıf (2 puan)
- ☐ Yeterli (3 puan)
- ☐ İyi (4 puan)
- ☐ Çok iyi (5 puan)

6. Girişte çalışmanın konusuna kullanılacak yöntemine ve beklenen sonuçlara yer verilmesi

- ☐ Çok zayıf (1 puan)
- ☐ Zayıf (2 puan)
- ☐ Yeterli (3 puan)
- ☐ İyi (4 puan)
- ☐ Çok iyi (5 puan)

7. Teorik alt yapının yeterliliği

- ☐ Çok zayıf (1 puan)
- ☐ Zayıf (2 puan)
- ☐ Yeterli (3 puan)
- ☐ İyi (4 puan)
- ☐ Çok iyi (5 puan)

8. Kullanılan veri ve bilgilerin çalışmanın içeriğine uygunluğu

- ☐ Çok zayıf (1 puan)
- ☐ Zayıf (2 puan)
- ☐ Yeterli (3 puan)
- ☐ İyi (4 puan)
- ☐ Çok iyi (5 puan)

9. Yöntemin amaç ve konuya uygunluğu

- ☐ Çok zayıf (1 puan)
- ☐ Zayıf (2 puan)
- ☐ Yeterli (3 puan)
- ☐ İyi (4 puan)
- ☐ Çok iyi (5 puan)

10. Yazım dilinin dil bilgisi kurallarına uygunluğu

- ☐ Çok zayıf (1 puan)
- ☐ Zayıf (2 puan)

- ☐ Yeterli (3 puan)
- ☐ İyi (4 puan)
- ☐ Çok iyi (5 puan)

11. Yazım dilinin akademik dile uygunluğu ve anlaşılabilirliği

- ☐ Çok zayıf (1 puan)
- ☐ Zayıf (2 puan)
- ☐ Yeterli (3 puan)
- ☐ İyi (4 puan)
- ☐ Çok iyi (5 puan)

12. Anlatımın mantıksal ve yapısal bütünlüğü

- ☐ Çok zayıf (1 puan)
- ☐ Zayıf (2 puan)
- ☐ Yeterli (3 puan)
- ☐ İyi (4 puan)
- ☐ Çok iyi (5 puan)

13. Tablo şekil ve grafiklerin metin içindeki düzeni ve uygunluğu

- ☐ Çok zayıf (1 puan)
- ☐ Zayıf (2 puan)
- ☐ Yeterli (3 puan)
- ☐ İyi (4 puan)
- ☐ Çok iyi (5 puan)

14. Sonuçlara objektif olarak ulaşılması

- ☐ Çok zayıf (1 puan)
- ☐ Zayıf (2 puan)
- ☐ Yeterli (3 puan)
- ☐ İyi (4 puan)
- ☐ Çok iyi (5 puan)

15. Ulaşılan sonuçların ve verilen önerilerin yeterliliği

- ☐ Çok zayıf (1 puan)
- ☐ Zayıf (2 puan)
- ☐ Yeterli (3 puan)
- ☐ İyi (4 puan)

☐ Çok iyi (5 puan)

16. Kullanılan kaynakların çalışmanın konusu ve amacı ile uyumu

☐ Çok zayıf (1 puan)

☐ Zayıf (2 puan)

☐ Yeterli (3 puan)

☐ İyi (4 puan)

☐ Çok iyi (5 puan)

17. Kaynak sayısının yeterliliği

☐ Çok zayıf (1 puan)

☐ Zayıf (2 puan)

☐ Yeterli (3 puan)

☐ İyi (4 puan)

☐ Çok iyi (5 puan)

18. Kullanılan kaynakların güncelliği

☐ Çok zayıf (1 puan)

☐ Zayıf (2 puan)

☐ Yeterli (3 puan)

☐ İyi (4 puan)

☐ Çok iyi (5 puan)

19. Derginin yazım kurallarına uygunluğu

☐ Çok zayıf (1 puan)

☐ Zayıf (2 puan)

☐ Yeterli (3 puan)

☐ İyi (4 puan)

☐ Çok iyi (5 puan)

20. Özgünlüğü ve ilgili bilim dalına katkısı

☐ Çok zayıf (1 puan)

☐ Zayıf (2 puan)

☐ Yeterli (3 puan)

☐ İyi (4 puan)

☐ Çok iyi (5 puan)

Çalışma dergide yayımlanmaya uygun mudur?

- ☐ Bu haliyle yayımlanabilir.
- ☐ Düzeltilmesi/değiştirilmesi gereken bazı hususlar bulunmaktadır. (Tekrar görmeme gerek olmaksızın editör kontrolü ile yayımlanabilir.)
- ☐ Düzeltilmesi/değiştirilmesi gereken bazı hususlar bulunmaktadır. (Tekrar görmek istiyorum.)
- ☐ Bu dergide yayımlanması uygun değildir. (Lütfen gerekli açıklamaları yapınız.) Eleştirilerinizi ve önerilerinizi ya aşağıdaki açıklama kısmına yazarak ya da çalışma üzerindeki değişiklik önerilerinizin bulunduğu dosyayı sisteme yükleyerek gösteriniz.

Yazara Not:

Editöre Not:

Öneri:

- ☐ Majör Revizyon
- ☐ Minör Revizyon
- ☐ Reddet
- ☐ Kabul Et

İSTİKLÂL MARŞI

*Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.*

*Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl...
Hakkıdır, Hakk'a tapan, milletimin istiklâl!*

*Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.*

*Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
'Medeniyet!' dediğin tek dişi kalmış canavar?*

*Arkadaş! Yurduma alçakları uğratma, sakın.
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın...
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.*

*Bastığın yerleri "toprak!" diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da, bu cennet vatanı.*

*Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki fedâ?
Şühedâ fişkırarak toprağı sıksan, şühedâ!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan benî dünyada cüdâ.*

*Ruhumun senden, İlahî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar-ki şahadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.*

*O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerihamdan, İlahî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerred gibi yerden na'sım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.*

*Dalgalar sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl:
Hakkıdır, hür yaşamış, bayrağımın hürriyet;
Hakkıdır, Hakk'a tapan milletimin istiklâl!*

Mehmet Âkif Ersoy